

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
Факультет політології та права

ПРОГРАМА
ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 081 ПРАВО
ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАНА ВИЩОЇ ОСВІТИ
СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ (PhD)
на базі здобутого ступеня магістра

Галузь 081 Право знань
Спеціальність 081 Право
освітньо-наукова програма
підготовки доктора філософії з права за спеціальністю 081 Право

Київ 2022

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ВСТУПНОГО ФАХОВОГО ВИПРОБУВАННЯ

Програма вступного випробування зі спеціальності 081 Право підготовки здобувана вищої освіти ступеня доктора філософії (**PhD**) на базі здобутого ступеня магістра розроблено в обсязі програми рівня вищої освіти магістра з даної спеціальності та призначено особам, які здобули вищу освіту за ступенем магістр, і які мають достатній рівень теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, оволодіння освітньо - науковою програмою підготовки здобувача вищої освіти ступеня доктора філософії, а також проведення наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Вступник до аспірантури повинен продемонструвати повноту знань категорійно-понятійного апарату, нових підходів до трактування окремих понять, категорій та термінів, розуміння їхньої сутності, а також знання фактів, термінології, структур, принципів, закономірностей, методів і засобів правової науки, продемонструвати здатність аналізувати проблему з різних точок зору.

2. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ВСТУПНИКА ДО АСПІРАНТУРИ НА ВСТУПНОМУ ВСТУПНОМУ ФАХОВОМУ ВИПРОБУВАННІ

Для визначення рівня оволодіння вступників до аспірантури навчальним матеріалом та оцінювання їх академічних досягнень застосовуються наступні критерії:

Творчий рівень (90-100). вступник до аспірантури вільно володіє матеріалом; дає повну, правильну та обґрунтовану відповідь на поставлені питання, виявляє високі знання, здатність правильно тлумачити правові категорії і поняття, аналізувати матеріал, формулювати та аргументувати свою точку зору, логічно, грамотно і стилістично правильно викладати її; виявляє творчий підхід до питань.

Високий рівень (80-90). Вступник до аспірантури упевнено володіє матеріалом; дає повну, правильну та обґрунтовану відповідь на поставлені питання, виявляє належні знання усієї, здатність правильно тлумачити правові категорії і поняття, формулювати та аргументувати свою точку зору, логічно, грамотно і стилістично правильно викладати її. Але при цьому допускає певні неточності у відповідях чи виконаних завданнях, які не впливають суттєво на характеристику предмета поставленого питання (завдання).

Достатній рівень (64-79). Вступник до аспірантури належно володіє матеріалом; дає правильну відповідь на поставлені питання, переважно, виявляє усі необхідні знання, здатність правильно тлумачити правові категорії і поняття, формулювати свою точку зору, логічно і послідовно викладати. Але при цьому допускає певні неточності у відповідях, які не містять самостійного аналізу питання або не повністю аргументовані, або не містять окремих елементів чи ознак, які не є суттєвими для характеристики предмету питання; або містить незначні неточності, які не впливають істотно на загальну характеристику того чи іншого явища (поняття тощо).

Задовільний рівень (50-64). Вступник до аспірантури володіє матеріалом на репродуктивному рівні або володіє лише частиною необхідного матеріалу; відповіді на поставлені питання є неповною, або не зовсім правильною, викладена з порушеннями логіки, або не містить суттєво важливих для розкриття відповідного питання відомостей, або свідчить про наявність інших прогалин у знаннях.

Незадовільний рівень (1-49). Вступник до аспірантури не володіє навчальним матеріалом. Відповіді на поставлені питання відсутні, або неправильні, або свідчать про відсутність уявлення про базові категорії дисципліни, про невміння сформулювати думку та логічно її викласти.

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ ФАХОВОГО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Тема 1. Предмет, методологія та функції загальної теорії держави та права

Предмет загальної теорії держави і права, її структура та понятійний апарат. Загальні закономірності держави і права. Методологія дослідження теорії держави і права. Загальнонаукові, окремі та спеціальні методи досліджень у теорії держави і права. Поняття і види функцій теорії держави і права. Місце теорії держави і права в системі юридичних та інших гуманітарних наук. Значення її вивчення для підготовки юристів вищої кваліфікації. Теорія держави та права як навчальна дисципліна.

Тема 2. Походження держави

Загальні риси організації первісного суспільства. Публічна влада в первіснообщинному суспільстві.

Основні причини та закономірності виникнення держави. Єдність причин та основних закономірностей виникнення держави у різних народів і особливості цього процесу у різних країнах світу.

Поняття влади та політики. Політична влада. Основні ознаки держави, які відрізняють її від організації публічної влади первісного суспільства. Різноманітність концепцій (теорій) походження держави (загальна характеристика).

Тема 3. Поняття, ознаки та типологія держави

Поняття та ознаки держави. Держава як організація всього суспільства. Держава як організація політичної влади. Легітимізація державної влади. Примусова й управлінська діяльність державної влади. Правова форма здійснення державної влади. Проблеми підкорення держави праву. Поняття державного суверенітету. Суверенітет і суверенні права. Державний і народний суверенітет. Національний суверенітет, форми його прояву та умови збігання з народним і державним суверенітетом. Поняття типу держави. Формаційний та цивілізаційний підхід при дослідженні та визначенні типів держави. Критичний аналіз концепції держави соціально-демократичної орієнтації, її економічних, соціальних, політичних, ідеологічних основ.

Тема 4. Форма держави

Поняття форми держави. Різноманіття форм держави в сучасному світі та його причини. Основні елементи форми держави. Форми державного правління: поняття і види. Основні юридичні характеристики монархії та республіки як видів форм державного правління. Поняття і види форм державного устрою.

Унітарна держава і федерація, їх поняття та основні юридичні ознаки. Конфедерація. Поняття і види державних режимів. Основні ознаки демократичних та недемократичних режимів та їх модифікацій.

Тема 5. Функції держави

Поняття функції держави. Види функцій держави. Класифікація функцій держави. Внутрішні функції держави. Особливості внутрішніх функцій держави різних історичних типів. Особливості внутрішніх функцій Української держави на сучасному етапі її розвитку. Зовнішні функції держави. Поняття та види методів здійснення функцій держави. Правові засоби здійснення функцій держави. Постійні та тимчасові функції держави, їх обумовленість потребами відповідного етапу суспільного розвитку.

Тема 6. Механізм та апарат держави

Поняття механізму держави, основні його елементи. Співвідношення понять механізму держави та державного апарату. Поняття і структура державного апарату. Законодавча, виконавча, судова гілки влади та їх функції. Значення погоджувальних процедур для розв'язання конфліктів між ними. Поняття державного органу та його ознаки. Класифікація та система державних органів в Україні. Здійснення публічної влади на місцях. Державні органи та органи місцевого самоврядування. Державна служба, її поняття й значення для функціонування державного апарату.

Тема 7. Держава в політичній системі суспільства

Поняття та елементи політичної системи суспільства. Співвідношення політичної та державної влади. Правова основа побудови і функціонування політичної системи України. Місце і роль держави в політичній системі суспільства. Основні форми взаємодії держави з іншими елементами політичної системи. Об'єднання громадян і політичні партії як суб'єкти політичної системи, правові форми їх взаємодії з державою.

Тема 8. Права людини і держава

Поняття основних прав людини і громадянина. Розвиток інституту прав людини. Права людини в “Загальній декларації прав людини” 1948 р., їх подальший розвиток. Види прав людини і громадянина. Міжнародне визнання прав людини, збільшення їх кількості. Гарантії прав людини та їх види. Економічні, соціальні, політичні, ідеологічні та юридичні гарантії прав людини. Міжнародно-правові засоби забезпечення й захисту прав людини.

Тема 9. Правова держава й інші сучасні концепції держави

Поняття та головні риси громадянського суспільства. Його інститути та суспільні відносини. Формування громадянського суспільства як необхідна передумова розбудови правової держави. Економічний, політичний та ідеологічний плюралізм як принцип діяльності держави в умовах

громадянського суспільства. Особа, право, держава в громадянському суспільстві. Право як форма регулювання відносин між державою і людиною. Поняття, ознаки та принципи правової держави. Загально дозвільний правовий режим для громадян і спеціально дозвільний – для державних органів та посадових осіб. Високий рівень правосвідомості в суспільстві. Шляхи розбудови правової держави в Україні. Концепція соціальної держави. Концепція національної держави. Нігілістичні концепції держави: фашистська і марксистко-ленінська.

Тема 10. Походження права

Нормативне регулювання відносин при первіснообщинному ладі. Види та функції його соціальних норм. Поняття та риси звичаю. Регулятивна роль міфів, табу, обрядів, ритуалів. Загальні закономірності виникнення права. Перехід від мононорм первіснообщинного ладу до правових і моральних норм державно-організованого суспільства. Основні шляхи формування норм права. Санкціонування звичаїв. Виникнення законодавства. Формування правових прецедентів. Право в умовах існування державної влади та його роль у формуванні основ державно-організованого суспільства. Основні концепції походження права.

Тема 11. Поняття, ознаки, функції та принципи права

Право розуміння його види та значення для пізнання права. Поняття та ознаки права. Право об'єктивне і суб'єктивне. Співвідношення поняття права й закону. Поняття принципів у праві, критерії їх класифікації. Загально правові принципи права. Міжгалузеві принципи : поняття та особливості. Принципи галузей та інститутів права. Поняття функцій права та їх класифікація. Загально-соціальні (виховна, пізнавальна, інформаційна) та соціально-юридичні (регулятивна, охоронна) функції права. Право, економіка і політика: проблема взаємозв'язку і впливу.

Тема 12. Норми права в системі соціальних норм

Поняття, класифікація та основні риси соціальних норм. Норми моралі, корпоративні норми, звичаї та їх взаємодії з нормами права. Норми права в системі соціальних норм. Співвідношення правових і технічних норм. Поняття норми права та її ознаки. Відмінність норм права від індивідуальних правових приписів. Норма права і стаття нормативно-правового акту. Структура норми права. Підстави класифікації та види норм права. Характеристика окремих видів норм права.

Взаємодія норм права з іншими соціальними нормами.

Тема 13. Правотворчість та форми (джерела) права

Правотворчість: поняття, принципи і види. Правотворчість і правоутворення, їх співвідношення. Поняття, особливості і види форм (джерел) права.

Нормативно-правовий акт як основне джерело права, його структура, ознаки та відмінність від актів застосування і тлумачення норм права. Закон та його види. Підзаконні нормативно-правові акти. Межі дії нормативно-правових актів. Дія нормативно-правових актів у часі, просторі та по колу осіб. Поняття юридичної техніки, її види та значення для правотворчості і систематизації нормативно-правових актів. Поняття законодавчої техніки та техніки індивідуальних актів (правозастосовчої техніки).

Тема 14. Правова свідомість та правова культура

Поняття, структура і види правосвідомості. Взаємозв'язок правосвідомості з іншими видами суспільної свідомості. Роль правосвідомості у вдосконаленні правотворчості та реалізації норм права. Поняття, структура і основні риси правової культури. Її зв'язок з правосвідомістю. Професійна правова культура юристів. Правова свідомість юриста та її особливості. Поняття, структура і форми правового виховання, його роль у підвищенні рівня свідомості і правової культури працівників державного апарату, громадських об'єднань і громадян. Правовий нігілізм: поняття, витоки, перспективи подолання. Правовий ідеалізм.

Шляхи підвищення рівня правової культури і правосвідомості в Україні.

Тема 15. Система права і система законодавства

Поняття та риси системи права. Характеристика основних структурних елементів системи права: інститут (субінститут) права, галузь права, підгалузь права. Порівняння понять система права і правова система.

Галузі права та галузі юридичної науки. Основні системоутворюючі фактори права (генетичні, ієрархічні, субординаційні) та їх загальна характеристика. Особливості системи права України. Поняття системи законодавства. Нормативно-правовий акт. Закони і підзаконні акти. Систематизація законодавства. Інкорпорація і кодифікація.

Тема 16. Правові відносини

Поняття та риси правових відносин. Склад правових відносин. Суб'єкт, об'єкт та зміст правовідносин. Поняття суб'єкта права та суб'єкта правовідносин. Правосуб'єктність (правоздатність, дієздатність, деліктоздатність). Види правоздатності суб'єктів правовідносин – громадян, державних органів, юридичних осіб, держави в цілому. Правовий статус, компетенція. Поняття та характерні риси об'єкта правових відносин. Об'єкт правового регулювання та об'єкт правових відносин. Особливості об'єкта правових відносин в окремих галузях права. Зміст правових відносин. Матеріальні та юридичні аспекти змісту правових відносин. Суб'єктивне право, правомочність та юридичний обов'язок. Право та інтерес. Поняття юридичного факту. Класифікація юридичних фактів. Фактичний склад. Види правових відносин.

Тема 17. Реалізація норм права

Поняття і форми реалізації норм права. Додержання, використання і виконання норм права як види їх реалізації. Застосування норм права як особлива форма їх реалізації. Суб'єкти та основні стадії застосування норм права. Акти застосування норм права, їх основні ознаки і відмінності від нормативно-правових та інших актів. Класифікація актів застосування норм права. Тлумачення норм права. Суб'єкти, види і способи тлумачення правових норм. Акти тлумачення норм права. Прогалини в праві і шляхи їх усунення. Аналогія закону і аналогія права.

Тема 18. Правова та правомірна поведінка, правопорушення і юридична відповідальність

Поняття і співвідношення понять нормативної правової і правомірної поведінки. Види правомірної поведінки. Правова активність. Соціальна значущість правомірної поведінки. Поняття та ознаки правопорушення. Склад правопорушення, його об'єкт, суб'єкт, об'єктивна та суб'єктивна сторони. Мотив, мета, умисел. Види та причини правопорушень. Поняття і ознаки юридичної відповідальності. Цілі, принципи і підстави юридичної відповідальності: позитивна (перспективна) і негативна (ретроспективна) юридична відповідальність. Функції юридичної відповідальності. Підстави звільнення від юридичної відповідальності. Поняття, риси і основні аспекти законності, її принципи і вимоги.

Тема 19. Правове регулювання та його механізм

Правовий вплив і правове регулювання: поняття і особливості. Засоби і режими правового регулювання суспільних відносин. Стадії (етапи) правового регулювання: регламентація суспільних відносин, виникнення суб'єктивного права і юридичних обов'язків, застосування норм права як важливий етап правового регулювання. Поняття і елементи механізму правового регулювання: норми права, правові відносини, акти реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Акти реалізації норм права як можливий елемент механізму правового регулювання. Ефективність механізму правового регулювання.

Тема 20. Правові системи сучасності

Поняття, критерії класифікації та типологія правових систем. Романо-німецька правова сім'я (континентальне право). Історичні періоди формування. Ієрархія джерел права. Англо-американська правова сім'я (система загального права). Поняття системи загального права та основні періоди його формування.

ОРІЄНТОВАНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ДО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Екзаменаційні питання розроблені на основі даної програми мають на меті комплексну перевірку теоретичної і практичної підготовки здобувачів до реалізації дослідження з обраної спеціальності.

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

1. Поняття та система юридичної науки.
2. Поняття і предмет теорії держави і права.
3. Методологія теорії держави і права.
4. Місце теорії держави і права в системі юридичних дисциплін та її функції.
5. Теорія держави і права як навчальна дисципліна.
6. Характерні риси влади до державної організації суспільства.
7. Загальні закономірності та шляхи виникнення держави.
8. Ознаки держави, що відрізняють її від родоплемінної організації суспільства.
9. Економічна і психологічна теорії походження держави.
10. Договірна та органічна теорії походження держави і теорія насильства.
11. Державна (політична) влада та її ознаки.
12. Поняття держави та основні її ознаки.
13. Цивілізаційний та формаційний критерій типології держав.
14. Державний суверенітет як ознака держави.
15. Історичні типи держави.
16. Поняття та елементи політичної системи суспільства.
17. Держава як центральна ланка політичної системи суспільства.
18. Держава і політичні партії та інші об'єднання громадян.
19. Поняття і ознаки громадянського суспільства.
20. Поняття і ознаки правової держави та проблеми її формування в Україні.
21. Поняття і головні елементи форми держави.
22. Поняття і види форм державного правління.
23. Поняття і види форм державного устрою.
24. Поняття і види державних режимів.
25. Особливості елементів форм Української держави.
26. Соціальне призначення держави.
27. Поняття і функцій держави та їх класифікація.
28. Внутрішні і зовнішні функції держави.
29. Правові форми і методи здійснення функцій держави.
30. Механізм держави: поняття, призначення, структура.
31. Конституційна система органів державної влади в Україні
32. Поняття, ознаки, види державних органів.
33. Органи законодавчої, виконавчої, судової влади. Їх система та функції.

34. Принцип розподілу влад в Україні: зміст і значення.
35. Державна служба і її значення для функціонування державного апарату.
36. Поняття і правові ознаки громадянського суспільства.
37. Поняття прав і свобод людини і громадянина та їх юридична природа
38. Історичний розвиток прав людини.
39. Види прав людини і громадянина і їх правове закріплення.
40. Гарантії прав і свобод людини і громадянина в демократичній державі.
41. Концепція держави «загального благоденства». Соціальна держава.
42. Концепція національної держави.
43. Правова національна демократична держава – найвище досягнення європейської цивілізації.
44. Відмінності права від соціальних норм первіснообщинного ладу.
45. Закономірності виникнення права і теорії його походження.
46. Головні сучасні підходи до праворозуміння і їх значення для реалізації права.
47. Поняття права. Право суб'єктивне і об'єктивне.
48. Ознаки права.
49. Право природне і позитивне.
50. Функції права.
51. Принципи права: поняття і класифікація
52. Співвідношення права і закону.
53. Право, економіка і політика.
54. Поняття, ознаки та види соціальних норм.
55. Право і мораль.
56. Право і корпоративні норми, звичаї і традиції.
57. Поняття і загальні ознаки норм права.
58. Структура норм права.
59. Види норм права.
60. Способи викладення норм права в правових актах.
61. Поняття, структура, види та функції правосвідомості.
62. Правова культура: поняття і структура.
63. Правовий нігілізм та його подолання в Україні.
64. Поняття, ознаки і види правотворчості.
65. Поняття і види форм права.
66. Поняття, ознаки і види нормативно-правових актів.
67. Поняття, ознаки і види законів.
68. Підзаконні нормативно-правові акти.
69. Дія нормативно-правових актів в часі.
70. Дія нормативно-правових актів в просторі та за колом осіб.

71. Поняття та риси системи права.
72. Предмет і метод правового регулювання.
73. Галузь права як структурний елемент системи права.
74. Поняття, риси та види інститутів права.
75. Публічне і приватне право.
76. Система законодавства і її співвідношення із системою права.
77. Систематизація законодавства.
78. Поняття та основні форми реалізації норм права.
79. Застосування норм права як специфічна форма його реалізації.
80. Акти застосування норм права.
81. Прогалини в праві і засоби їх усунення.
82. Поняття і основні способи та акти тлумачення норм права.
83. Тлумачення норм права за об'єтом їх змісту та офіційне і неофіційне їх тлумачення.
84. Поняття, ознаки і види правовідносин.
85. Структура правовідносин: їх об'єкти.
86. Правосуб'єктність та її елементи. Правовий статус.
87. Правосуб'єктність юридичних осіб, державних органів і держави як суб'єкта правовідносин.
88. Зміст правовідносин.
89. Юридичні факти: поняття, види.
90. Поняття, ознаки види правової поведінки.
91. Правопорушення : поняття, ознаки, склад, види.
92. Юридична відповідальність: поняття, ознаки види.
93. Законність: поняття, функції, принципи, гарантії.
94. Правопорядок: поняття, ознаки, принципи.
95. Об'єктивно неправомірна поведінка.
96. Зловживання правом.
97. Поняття і риси правового регулювання.
98. Способи, типи, режими і види правового регулювання.
99. Механізм правового регулювання.
100. Поняття і структура правових систем і їх класифікація.
101. Романо - германська правова система.
102. Англо – американська правова система.
103. Мусульманське право.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. – Х.: Право, 2016. Т. 3. Загальна теорія права / ред.. кол., О. В. Петришин – голов. // та інш. 2017

2. Антологія української юридичної думки: в 10 т.: [Т. 1. Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права] упоряд.: В. Д. Бабкін, І. Б. Усенко, Н. М. Пархоменко; за заг. ред. Ю.С. Шемшученка, - К.: Вид. дім «Юрид. книга», 2002. – 568 с.
3. Конституція України : Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відом. Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
4. Правова система України: історія, стан та перспективи. у 5 т. : [Т. 1. Методологічні та історичні проблеми формування та розвитку правової системи України] / за аг. ред.. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2013 – 728 с.
5. Теорія держави та права // За ред. О.В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 432 с.
6. Теорія держави і права. // Посібник для підготовки до іспитів. За ред.. О.В. Петришина. – Х.: Право, 2015. –234с
7. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. К.: Алерта, - 2014.
8. Теорія держави і права: навч. посіб. / за заг. ред.. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688с.
9. Гусарев С.Д., Олійник А.Ю., Слюсаренко О.Л. Теорія держави і права: Навч. посібник. – К., 2008.
10. Загальна теорія держави і права / За ред. В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2002.
11. Общая теория права и государства.: Учебник / Под ред. В.В. Лазарева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2002. – 520 с.
12. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник. – 9-те вид., зі змінами. – Львів.: Край, 2010. – 228 с.
13. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. Н.М. Оніщенко. (ред.) 2-ге вид., К., 2008.
14. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести:[підручник]. НМ Крестовська, ЛГ Матвеева. К.: Юрінком Інтер, 270, 2015.
15. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 1999 – 2006.
16. Мусульманське право / За ред. В.І. Лубського. – К., 1998.
17. Права человека. Основные международные документы. – К., 2000
18. Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. К.: Тандем, 1996. – 240 с.
19. Харитонова О.І., Харитонов Є.О. Порівняльне право Європи: основи порівняльного правознавства, Європейські традиції. – Х.: Одісей, 2002. – 592 с.
20. Ведерніков Ю. А. Теорія держави і права / Ю. А. Ведеріков, А. В. Папірна. – К.: Знання, 2008. – 333 с.
21. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права. М. С. Кельман, О. Г. Мурашин, Н. М. Хома. – Л.: Новий Світ – 2002, 2007. – 584 с.

22. Луць Л. А. Загальна теорія держави та права. Л. А. Луць. – К: Атіка, 2007. – 412 с.
23. Теорія держави і права: академічний курс: [підруч.] / за ред.. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
24. Дашковська О. Р. Теорія держави і права у схемах і таблицях: навч. посіб. / О. Р. Дашковська, Г. О. Христова та ін.; за ред.. акад. НАПрН України О. В. Петришина. – Х.: Юрайт, 2012. – 256 с.
25. Історії держави і права України: навч. посіб. / І.Тетерчук, Т.Дяків. – К: Видавництво Центр навчальної літератури, 2020. – 214 с.
26. На шляху до свободи: вибрані праці: нариси з історії укр. державності та права. Вибрані праці. До 60-річчя від дня народження / Андрусин Б.І.; вступ. Ст. О.П. Реснт. – Київ: Вид-во Людмила, 2020.- 699 с.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Тема 1. Конституційне право України як галузь права, юридична наука та навчальна дисципліна

Поняття, предмет і метод конституційного права України як галузі права. Норми конституційного права України, їх класифікація та особливості. Інститути конституційного права України та їх види. Конституційно-правові відносини: поняття, зміст, суб'єкти та об'єкти, підстави виникнення, зміни та припинення. Джерела конституційного права України: поняття, види і система. Природне право як джерело конституційного права України. Конституційно-правова відповідальність та її санкції. Поняття, предмет і система науки конституційного права. Методологія науки конституційного права та її роль у вирішенні актуальних проблем конституційного права України на сучасному етапі. Конституційне право України як навчальна дисципліна.

Тема 2. Теоретичні основи Конституції України

Поняття конституції та конституціоналізму. Концепція конституції як Основного Закону. Конституція як елемент європейської і національної правової культури. Функції конституції. Предмет, межі і об'єкти конституційного регулювання. Форма і структура конституцій, їх класифікація. Юридичні властивості Конституції України.

Тема 3. Основні етапи розвитку Конституції України

Періодизація розвитку конституційно-правової думки в Україні. Конституція України 1710 р. та її значення для розвитку конституціоналізму в Україні. Політико-правова характеристика конституційних документів Кирило-Мефодіївського товариства та конституційного проекту Михайла Драгоманова «Вільна спілка», конституційних проектів Михайла Грушевського та Миколи

Міхновського. Конституційне значення універсалів Центральної Ради, Конституції УНР 1918 р., конституційного законодавства ЗУНР, Української Гетьманської Держави, Карпатської України та платформи Української Головної Визвольної Ради. Політико-правова характеристика становлення нової конституційної системи незалежної України (Декларація про державний суверенітет України, Концепція нової Конституції України від 19 червня 1991 року; Акт проголошення незалежності України. Розробка і прийняття Конституції України 1996 року).

Тема 4. Конституція України 1996 Р.: її структура, значення, проблема реалізації та правової охорони

Загальна характеристика і структура Конституції України 1996 р. Політичне, юридичне, морально-психологічне та міжнародне значення Конституції України для розбудови української держави. Поняття та форми реалізації Конституції. Суб'єкти реалізації Конституції. Пряма і опосередкована дія норм Конституції України. Правова охорона Конституції: поняття, зміст та характерні ознаки. Порядок внесення змін до Конституції України.

Тема 5. Поняття конституційного ладу України та система його засад

Поняття конституційного ладу та закріплення його засад в Конституції України. Людина, її гідність, права і свободи, народний суверенітет та право української нації на самовизначення, консолідацію і розвиток та права національних меншин – визначальні засади конституційного ладу України. Морально-етичні, політичні, економічні та правові основи конституційного ладу України. Конституційна характеристика України як демократичної, правової, соціальної держави. Інститут захисту конституційного ладу України.

Тема 6. Конституційні основи взаємовідносин держави і громадянського суспільства в Україні

Поняття громадянського суспільства та конституційні основи його формування в Україні. Конституційно-правовий статус політичних партій в Україні: створення, правова відповідальність, підстави припинення діяльності. Конституційно-правовий статус об'єднань громадян: формування, правова природа, види, права. Конституційно-правовий статус церкви в Україні. Конституційно-правові основи процесів декомунізації і деколонізації в Україні

Тема 7. Україна – суверенна, демократична, національна держава

Суверенітет в конституційному праві та його суб'єкти: конституційно-правове закріплення в Україні. Державно-правове оформлення України як суверенної держави. Конституційні засади забезпечення оборони України, захисту кордонів та екологічної безпеки, зовнішнь-політичної діяльності держави. Україна – національна держава. Конституційно-правові основи консолідації та розвитку української нації. Конституційно-правове закріплення державних

символів України, державної мови, офіційної назви держави та інших атрибутів національної державності. Поняття національних меншин та їх конституційно-правовий статус в Україні. Конституційно-правовий статус тимчасово окупованих територій в Україні.

Тема 8. Основи правового положення людини і громадянина в Україні

Міжнародні стандарти прав людини та основних свобод. Поняття і елементи основ правового статусу людини і громадянина в Україні. Юридична природа основних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Права людини і права громадянина. Конституційні принципи правового положення людини і громадянина в Україні. Обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за Конституцією України.

Тема 9. Громадянство України

Поняття громадянства України. Основні принципи громадянства України. Підстави набуття громадянства України. Підстави припинення громадянства України. Умови втрати громадянства України. Повноваження органів державної влади у вирішенні питань громадянства.

Тема 10. Конституційно-правовий статус внутрішньопереміщених осіб, іноземців та біженців

Поняття та зміст конституційно-правового статусу внутрішньопереміщених осіб в Україні. Зміст та види правового режиму іноземців, принципи та особливості їх правового статусу. Основні права, свободи, обов'язки та відповідальність іноземців в Україні. Поняття біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту в Україні. Зміст їх правового статусу в Україні.

ТЕМА 11. Основні (конституційні) права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні

Критерії класифікації та система основних прав, свобод людини і громадянина. Особисті, політичні та економічні права громадян. Соціальні, культурні та екологічні права громадян. Конституційні обов'язки громадян. Конституційні гарантії прав громадян. Судові гарантії прав та свобод громадян.

Тема 12. Виборче право, виборча система та референдуми в Україні

Поняття, форми та значення безпосередньої демократії в Україні. Поняття та види виборів, виборче право в Україні. Конституційні принципи виборчого права України. Види виборчих систем. Виборча система в Україні: правове регулювання та її вдосконалення. Всеукраїнський референдум: поняття, предмет, види та правове закріплення. Порядок призначення, проведення, підведення результатів Всеукраїнського референдуму в Україні та його юридичні наслідки.

Тема 13. Конституційні засади здійснення державної влади і організації діяльності її органів в Україні

Конституційні основи здійснення державної влади в Україні. Поняття та основні ознаки державного органу. Система державних органів за Конституцією України 1996 р. Конституційні принципи побудови і діяльності державних органів. Конституційно-правове регулювання актуальних проблем протидії корупції у діяльності органів державної влади в Україні.

Тема 14. Верховна Рада – парламент України

Парламент, парламентаризм та його становлення в Україні. Місце і роль Верховної Ради України в системі органів держави. Порядок формування, строки повноважень, дострокове припинення роботи парламенту України. Структура Верховної Ради: конституційні основи організації і форми роботи парламенту в Україні. Комітети і комісії Верховної Ради, депутатські фракції і групи. Голова і секретаріат Верховної Ради. Повноваження Верховної Ради України. Питання, які парламент вирішує шляхом прийняття законів. Конституційно-правовий статус народного депутата України (поняття, юридична природа мандату, гарантії діяльності, депутатський імунітет). Права, обов'язки та відповідальність народного депутата України. Конституційні основи законодавчого процесу в Україні.

Тема 15. Президент України

Правова природа, призначення та формування інституту глави держави в Україні. Місце та роль Президента України в системі органів державної влади і порядок його обрання. Дострокове припинення повноважень Президента України та його відповідальність. Функції та повноваження Президента України. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України.

Тема 16. Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади

Поняття виконавчої влади та конституційна система її органів в Україні. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України. Склад, порядок формування та повноваження Кабінету Міністрів України. Прем'єр Міністр. Центральні органи виконавчої влади в Україні. Місцеві органи виконавчої влади: система, порядок формування, повноваження.

Тема 17. Суди загальної юрисдикції і прокуратура

Поняття та соціальне призначення судової влади. Судоустрій в Україні і суддівське самоврядування та їх самовдосконалення в Україні. Громадська рада доброчесності. Конституційні засади судочинства в Україні. Конституційно-правове основи очищення і реформування судової влади в Україні. Вища рада правосуддя: конституційно-правовий статус. Конституційно-правові основи організації діяльності прокуратури в Україні.

Тема 18. Конституційний Суд України

Зміст теми: Поняття та становлення конституційної юстиції в Україні. Місце і роль Конституційного Суду України в конституційній системі України. Порядок формування, структура та повноваження Конституційного Суду України та статус його суддів.

Конституційне провадження. Інститут конституційної скарги в Україні.

Тема 19. Конституційні основи територіального устрою України

Поняття політико-територіального устрою та його форми. Принципи територіального устрою України. Україна – унітарна держава. Автономія в унітарній державі: поняття і види. Адміністративно-територіальний устрій України.

Тема 20. Конституційно-правовий статус Автономної Республіки Крим

Створення і конституційно-правовий статус Автономної Республіки Крим. Конституційно-правові основи організації та функціонування органів влади та місцевого самоврядування в Автономній Республіці Крим. Предмети відання та акти Автономної Республіки Крим. Представництво Президента в Автономній Республіці Крим.

Тема 21. Поняття, система та основні принципи місцевого самоврядування в Україні

Поняття, юридична природа, основні теорії місцевого самоврядування. Система та основні принципи місцевого самоврядування в Україні. Територіальна, економічна та фінансова база місцевого самоврядування в Україні. Конституційно-правовий статус територіальної громади. Об'єднана територіальна громада. Гарантії місцевого самоврядування, відповідальність його органів та посадових осіб. Сільські, селищні і міські ради: порядок формування, структура, форми діяльності, компетенція. Районні та обласні ради. Сільський, селищний, міський голова та сільський староста: порядок обрання та повноваження. Виконавчі комітети сільських, селищних та міських рад: порядок утворення, структура та компетенція. Місцевий референдум, загальні збори (сходи громадян за місцем проживання) та інші органи територіальної самоорганізації населення.

ОРІЄНТОВАНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ДО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Екзаменаційні питання розроблені на основі даної програми мають на меті комплексну перевірку теоретичної і практичної підготовки здобувачів до реалізації дослідження з обраної спеціальності.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

1. Поняття і предмет конституційного права України як галузі права.
2. Місце конституційного права України в системі права України, його значення для юридичної освіти і практичної діяльності юриста.
3. Системно-структурна характеристика конституційного права України.
Інститути конституційного права України.
4. Конституційно-правові відносини: підстави виникнення, зміст, суб'єкти.
5. Джерела конституційного права України: поняття, системи, види.
6. Поняття, предмет і система науки конституційного права України.
7. Методологія науки конституційного права України.
8. Конституційне право як навчальна дисципліна.
9. Поняття, сутність та юридичні властивості конституції.
10. Функції конституції. Об'єкти конституційного регулювання.
11. Структура і класифікація конституції.
12. Конституційно-правова відповідальність поняття, підстави, санкції.
13. Поняття, форми та суб'єкти реалізації конституції.
14. Правова охорона конституції.
15. Поняття та становлення конституційного контролю в Україні.
16. Пряма та опосередкована дія норм конституції.
17. Історія українських конституцій та їх класифікація.
18. Конституційне будівництво в Україні за часів Центральної Ради.
19. Розробка і прийняття Конституції України 1996 року.
20. Поняття, характерні риси і значення конституції України.
21. Порядок внесення змін до конституції України.
22. Поняття та сутність конституційного ладу і система його основних засад (принципів) в Україні.
23. Конституційна характеристика України як демократичної, соціальної та правової держави.
24. Інститут захисту конституційного ладу України.
25. Поняття громадянського суспільства і конституційні основи його формування в Україні.
26. Конституційно-правовий статус політичних партій в Україні.
27. Конституційно-правовий статус громадських об'єднань в Україні.
28. Конституційно-правові основи взаємодії церкви та держави в Україні.
29. Суверенітет в конституційному праві, його суб'єкти.
30. Державно-правові ознаки суверенітету України та їх правове закріплення.
31. Конституційно-правове закріплення державних символів України; статус державної та інших мов в Україні.
32. Конституційні засади розвитку української нації.

33. Поняття національних меншин та їх правовий статус в Україні.
34. Поняття і елементи конституційно-правового статусу особи в Україні.
35. Юридично-правова природа конституційних прав, свобод та обов'язків особи. Права людини і права громадянина.
36. Конституційні принципи правового положення особи в Україні.
37. Поняття і принципи громадянства в Україні.
38. Набуття і припинення громадянства в Україні.
39. Правове положення іноземців та осіб без громадянства в Україні.
40. Правове положення біженців та осіб, що потребують додаткового та тимчасового захисту в Україні.
41. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні.
42. Класифікація та системи основних прав, свобод та обов'язків людини та громадянина.
43. Громадянські (особисті) права і свободи.
44. Політичні та економічні права та свободи.
45. Соціальні, культурні та екологічні права.
46. Конституційні гарантії прав і свобод людини і громадянина.
47. Судові гарантії прав людини і громадянина.
48. Межі конституційних прав громадян.
49. Інститут парламентського уповноваженого з прав людини.
50. Поняття форми та значення безпосередньої демократії в конституційній системі України.
51. Виборче право та його джерела в Україні.
52. Поняття, види та соціальна функція виборів.
53. Виборча система та її вдосконалення в Україні.
54. Законодавство України про декомунізацію.
55. Поняття, види та правове регулювання референдумів в Україні.
56. Конституційні засади здійснення державної влади в Україні.
57. Поняття та основні ознаки державного органу в Україні.
58. Конституційні принципи побудови та діяльності державних органів в Україні та їх система.
59. Парламент, парламентаризм та його становлення в Україні.
60. Місце Верховної Ради в системі державних органів України.
61. Порядок формування Верховної Ради України і строк її повноважень.
62. Повноваження Верховної Ради України, їх класифікація.
63. Структура Верховної Ради України, її елементна характеристика.
64. Голова Верховної Ради України.
65. Комітети та комісії Верховної Ради України.
66. Конституційно-правовий статус народного депутата України.

67. Гарантії діяльності народних депутатів.
68. Законодавчий процес у Верховній Раді України.
69. Акти Верховної Ради України.
70. Інститут президента: історія становлення в Україні.
71. Місце та роль Президента в конституційній системі органів державної влади України.
72. Порядок обрання, строк повноважень, дострокове припинення повноважень Президента України та його відповідальність.
73. Повноваження Президента та їх класифікація.
74. Акти Президента. Апарат глави держави.
75. Конституційний статус Ради Національної безпеки та оборони України.
76. Поняття виконавчої влади та система її органів в Україні.
77. Конституційно-правовий статус та строк повноважень Кабінету Міністрів України.
78. Структура, порядок формування та припинення повноважень Кабінету Міністрів України.
79. Повноваження Кабінет міністрів України та його акти.
80. Центральні органи виконавчої влади в Україні порядок утворення, основні функції, акти.
81. Порядок формування місцевих державних адміністрацій та їх статус.
82. Поняття та соціальне призначення судової влади в Україні.
83. Система судоустрою України: конституційні засади формування і функціонування.
84. Порядок формування, структура Конституційного суду та статус його суддів.
85. Повноваження Конституційного суду та порядок його роботи.
86. Інститут конституційної скарги в Україні.
87. Конституційно-правовий статус Вищої Ради правосуддя і Громадської ради доброчесності.
88. Конституційно-правовий статус прокуратури в Україні.
89. Поняття, конституційні принципи територіального устрою України.
Україна – унітарна держава.
90. Система адміністративно-територіального устрою України, її елементна характеристика.
91. Створення та конституційно-правовий статус Автономної Республіки Крим.
92. Автономія в унітарній державі поняття, види і характерні ознаки.
93. Законодавство України про правовий режим на тимчасово окупованих територіях України.

94. Поняття, основні теорії місцевого самоврядування та його становлення в Україні..
95. Система органів місцевого самоврядування, її елементна характеристика.
96. Конституційно-правовий статус територіальної громади. Об'єднана територіальна громада.
97. Ради – представницькі органи місцевого самоврядування: види та правовий статус.
98. Сільський, селищний та міський голова і староста: повноваження, взаємини з радою та виконкомом.
99. Виконкоми місцевих рад: порядок утворення, компетенція.
100. Місцевий референдум та місцеві органи самоорганізації населення.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми конституційного права України: підручник /за заг. ред. проф. Олійника А.Ю. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 554 с.
2. Конституційне право України : підручник. / В. І. Чушенко, І. Я. Заяць; за заг. ред. В. І. Чушенка; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Вид. 2-е, допов. і переробл. – К.: Ін Юре, 2009. – 547 с.
3. Конституційне право України. Академічний курс : підруч. : У 2 т. – Т. 2 / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 800 с.
4. Конституційне право України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. – Х.: Право, 2008. – 416 с.
5. Конституційне право України: посіб. для підготов. до іспиту / Ю. Г. Барабаш [та ін.]; за заг. ред. Ю. Г. Барабаша. – Х.: Право, 2012. – 303 с.
6. Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.]; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова ; тех. ред. Ю. Д. Батан. – Одеса: Юридична література, 2017 – 256 с.
7. Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. пос. / В. В. кравченко. Вид. 6-те, виправл. і доповн. – К.: Атіка, 2008. – 592 с.
8. Орленко В. І. Конституційне право України; навч. посіб. / В. І. Орленко. – К. : Паливода, 2011. – 156 с.
9. Погорілко В. Ф. Конституційне право України. Вид. 2. Підруч. / В. Ф. Погорілко. – К. : Издательство: ЦУЛ, 2010. – 432 с.
10. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: Навч. посібник / Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 544 с.

11. Федоренко В.Л. Конституційне право України : підруч. / До 20-ої річниці Конституції України та 25-ої річниці незалежності України / В.Л. Федоренко. – К.: Видавництво Ліра-К, 2016. – 616 с.
12. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: Підруч. 3-тє вид. доп. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 512 с.
13. Конституційне право України: навч. пос. / І. Тетарчук. – К.: Видавництво Центр навчальної літератури, 2021. – 160 с.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Тема 1. Кримінальне право як галузь законодавства, науки та навчальна дисципліна.

Кримінальне право як галузь права: поняття та ознаки. Предмет і метод правового регулювання кримінального права. Кримінально-правові відносини: їх юридичний зміст, суб'єкти та предмет. Система кримінального права. Завдання КК та функції кримінального права. Охоронна функція кримінального права. Регулятивна та інформаційна функції кримінального права. Принципи кримінального права. Загальнолюдські цінності як пріоритет державної політики України. Протидія злочинності як основна початкова функція держави. Напрями кримінальної політики України. Криміналізація і декриміналізація діянь.

Тема 2. Закон про кримінальну відповідальність.

Поняття закону про кримінальну відповідальність та його структура або кримінальний кодекс (КК). Тлумачення закону про кримінальну відповідальність. Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі. Зворотна сила закону про кримінальну відповідальність. Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі. Чинність закону про кримінальну відповідальність щодо кола осіб. Закон Про кримінальну відповідальність як єдине джерело кримінального права. Види кримінально-правових норм: роз'яснювальні, заохочувальні і забороняючі (норми-заборони). Тлумачення закону про кримінальну відповідальність: поняття і значення.

Тема 3. Чинність закону про кримінальну відповідальність в часі та просторі.

Чинність закону про кримінальну відповідальність в часі. Час вчинення злочину. Набуття чинності законом про кримінальну відповідальність. Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність. Поняття ретроактивності (зворотної дії закону про кримінальну відповідальність). Умови зворотної дії закону про кримінальну відповідальність. Чинність закону

про кримінальну відповідальність в просторі, його принципи. Територіальний принцип. Місце вчинення злочину. Територія України та об'єкти, на які поширюється юрисдикція України. Дипломатичний імунітет. Принцип громадянства. Правовий статус громадянина, іноземця, особи без громадянства. Універсальний та реальний принципи. Екстрадиція у кримінальному праві. Правова допомога.

Тема 4. Поняття та ознаки злочину.

Поняття злочину. Ознаки злочину. Класифікація злочинів. Відмінність злочинів від інших правопорушень. Суспільна небезпечність як матеріальна ознака злочину. Протиправність як формальна ознака злочину. Неприпустимість застосування статей Особливої частини КК за аналогією. Співвідношення суспільної небезпечності і протиправності. Винність як ознака злочину: зміст, значення. Караність як невід'ємна ознака злочину. Співвідношення караності як ознаки злочину і фактичного призначення покарання за злочин.

Тема 5. Поняття і підстави кримінальної відповідальності

Філософське обґрунтування кримінальної відповідальності. Питання про свободу волі. Поняття та ознаки кримінальної відповідальності. Співвідношення кримінальної відповідальності з юридичною. Законність та ретроспективність як ознаки кримінальної відповідальності. Специфічні ознаки кримінальної відповідальності. Співвідношення кримінальної відповідальності з покаранням. Співвідношення кримінальної відповідальності з іншими примусовими заходами. Підстави кримінальної відповідальності. Фактична підстава кримінальної відповідальності. Юридична підстава кримінальної відповідальності.

Форми кримінальної відповідальності.

Тема 6. Юридичний склад злочину.

Поняття і значення складу злочину. Види складів злочину. Класифікація складів злочину за ступенем суспільної небезпеки. Класифікація складів злочину за особливостями законодавчої конструкції. Елементи складу злочину, їх зміст, органічна єдність. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона як елементи складу злочину, їх ознаки злочину. Ознаки складу злочину. Структура складу злочину. Обов'язкові ознаки. Обов'язкові і факультативні ознаки складу злочину. Кваліфікація злочинів.

Тема 7. Об'єкт складу злочину.

Поняття об'єкта злочину. Значення об'єкта злочину в структурі елементів його складу для характеристики суспільної небезпеки злочину і його кваліфікації. Суспільні відносини як об'єкт злочину. Об'єкт злочину і об'єкту кримінально-правової охорони. Класифікація (види) об'єктів злочину. Загальний об'єкт

злочину. Родовий (спеціальний, груповий) об'єкт злочину. Безпосередній (конкретний) об'єкт злочину, їх значення. Основний (головний) і додатковий безпосередні об'єкти. Поняття предмету злочину та його місце в структурі складу злочину. Відмінність предмета злочину від об'єкта злочину. Поняття потерпілого від злочину та його кримінально—правового значення.

Тема 8. Об'єктивна сторона складу злочину.

Поняття об'єктивної сторони складу злочину. Поняття, види та значення суспільно небезпечних наслідків. Причинний зв'язок між діянням (дією чи бездіяльністю) та суспільно небезпечними наслідками. Поняття та ознаки дії у кримінальному праві. Поняття та ознаки бездіяльності. Умови кримінальної відповідальності за злочинну бездіяльність. Поняття нездоланної сили, фізичного і психічного примусу та їх значення для вирішення питання про кримінальну відповідальність за суспільне небезпечне діяння (дію чи бездіяльність). Злочини з матеріальним складом. Злочини з формальним складом.

Тема 9. Суб'єкт складу злочину.

Поняття суб'єкту злочину. Види суб'єктів злочину. Поняття неосудності та її критерії. Обмежена осудність. Ознаки медичного критерію неосудності. Ознаки юридичного критерію неосудності. Характеристика інтелектуальної та вольової ознак юридичного критерію неосудності та їх співвідношення. Значення юридичного критерію неосудності. Співвідношення юридичного та медичного критеріїв неосудності. Наслідки визнання особи неосудною. Кримінальна відповідальність обмежено осудних осіб (ст.20 КК). Застосування примусових заходів медичного характеру до неосудних осіб, що скоїли суспільне небезпечне діяння.

Тема 10. Суб'єктивна сторона складу злочину.

Поняття і значення суб'єктивної сторони складу злочину. Поняття і значення вини. Умисел та його види. Інтелектуальні та вольові ознаки прямого та непрямого умислу. Необережність та її види. Злочинна недбалість та злочинна самовпевненість. Злочини із змішаною формою вини. Мотив та мета злочину. Поняття та види помилок у кримінальному праві. Юридична помилка, її види і вплив на кримінальну відповідальність. Фактична помилка, її види і вплив на вирішення питання про кримінальну відповідальність.

Тема 11. Стадії вчинення злочину.

Поняття та види стадій вчинення злочину. Значення стадій. Закінчений злочин. Незакінчений злочин та його види. Готування до злочину. Замах на злочин. Закінчений замах на злочин. Незакінчений замах на злочин. Кримінальна відповідальність за готування та замах на злочин.

Обставини, які належить враховувати при призначенні покарання за готування та замах на злочин. Добровільна відмова від вчинення злочину. Правові наслідки добровільної відмови від злочину. Діяльне каяття при вчиненні злочину. Відмінність діяльного каяття від добровільної відмови від вчинення злочину

Тема 12. Співучасть у злочині.

Поняття і ознаки співучасті. Значення співучасті у кримінальному праві. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки співучасті. Мотив та мета при вчиненні злочину у співучасті. Види співучасників та їх визначення в КК. Виконавець (співвиконавець) злочину. Організатор злочину. Підбурювач до злочину. Способи підбурювання. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки підбурювання. Пособник злочину. Види пособництва. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки пособництва. Відмежування пособництва від підбурювання. Причетність до злочину. Форми співучасті. Підстави та межі відповідальності співучасників. Кримінальна відповідальність організаторів та учасників організованої групи і злочинної організації.

Тема 13. Множинність злочинів(повторність, сукупність, рецидив)

Поняття множинності та її правові наслідки. Поняття і види одиночних злочинів, як складової частини множинності злочинів. Продовжуваний злочин. Триваючий злочин. Повторність злочинів. Сукупність злочинів. Види сукупності. Рецидив злочинів. Види рецидиву.: загальний та спеціальний, простий та складний (багаторазовий), пенітенціарний. Значення рецидиву для кваліфікації злочину і для призначення покарання. Конкуренція норм Особливої частини КК. Відмінність множинності від одиничного злочину.

Тема 14. Обставини, що виключають злочинність діяння.

Загальна характеристика обставин, що виключають злочинність діяння. Обставини, які передбачені КК та іншими законодавчими актами. Поняття необхідної оборони. Ознаки необхідної оборони. Оцінка стану сильного душевного хвилювання, викликаного суспільно-небезпечним нападом. Спричинення шкоди при затриманні особи, що скоїла злочин. Крайня необхідність. Фізичний або психічний примус.

Тема 15. Звільнення від кримінальної відповідальності.

Поняття і види звільнення від кримінальної відповідальності. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею на поруки. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.

Тема 16. Система кримінальних покарань.

Поняття і ознаки покарання покарань. Цілі покарань. Поняття системи покарань. Види покарань.

Основні та додаткові покарання, покарання, які можуть бути застосовані як основні, так і додаткові. Характеристика окремих видів покарань за чинним кримінальним законодавством України.

Правові наслідки ухилення від покарання.

Тема 17. Призначення покарань.

Загальні засади призначення покарань. Обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання. Призначення покарання більш м'якого, ніж передбачено законом. Призначення покарання за сукупністю злочинів. Призначення покарання за сукупністю вироків. Обчислення строків покарання. Правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення.

Тема 18. Звільнення від покарання та його відбування.

Поняття звільнення від покарання та його види. Звільнення від покарання у зв'язку із втратою особою суспільної небезпечності. Звільнення від відбування покарання з випробуванням. Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей до семи років. Звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку. Умовно – дострокове звільнення від відбування покарання. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким. Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей, віком до трьох років. Звільнення від покарання за хворобою. Амністія. Помилування.

Тема 19. Судимість

Поняття судимості. Погашення судимості. Зняття судимості. Моменти виникнення та припинення судимості. Відмінність зняття судимості від погашення судимості. Правові наслідки судимості.

Тема 20. Примусові заходи медичного характеру.

Правова природа примусових заходів медичного характеру. Види примусових заходів медичного характеру.

Продовження, заміна або припинення примусових заходів, медичного характеру. Зарахування часу застосування примусових заходів медичного

характеру до строку покарання. Примусове лікування осіб, які вчинили злочини та мають хворобу, що становить небезпеку для життя інших осіб.

Тема 21 Особливості кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх.

Особливості видів звільнення від кримінальної відповідальності. Особливості застосування покарання неповнолітнім. Особливості призначення і звільнення неповнолітніх від покарання і його відбуття. Погашення та зняття судимості.

Тема 22. Злочини проти основ національної безпеки України

Поняття, загальна характеристика і види злочинів проти основ національної безпеки України. Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади. Види дій. Склад злочинів. Кваліфікуючі ознаки. Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України. Державна зрада. Шпигунство. Посягання на життя державного чи громадського діяча. Диверсія.

Тема 23. Злочини проти життя та здоров'я особи

Поняття, загальна характеристика і види злочинів проти життя та здоров'я. Умисне вбивство. Умисне тяжке тілесне ушкодження. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження. Поняття середньої тяжкості тілесного ушкодження. Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання. Поняття сильного душевного хвилювання (фізіологічного афекту). Умисне легке тілесне ушкодження. Поняття побоїв і мордування. Каткування. Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби. Незаконне проведення дослідів над людиною.

Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини Незаконне проведення абортів. Залишення в небезпеці. Склад злочинів. Кваліфікуючі ознаки. Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини.

Тема 24. Злочини проти волі, честі та гідності особи

Поняття, загальна характеристика і види злочинів проти волі, честі та гідності особи. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини. Захоплення заручників. Підміна чужої дитини. Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини.

Тема 25. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи
Примушування до вступу в статевий зв'язок. Поняття зґвалтування. Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом. Примушування до вступу в статевий зв'язок.

Тема 26. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина

Поняття, загальна характеристика і види проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина.. Узагальнена характеристика злочинів проти виборчого права та права брати участь у референдумі. Узагальнена характеристика злочинів проти особистих прав і свобод людини і громадянина. Узагальнена характеристика злочинів проти трудових прав. Порушення авторського права і суміжних прав. Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей.

Тема 27. Злочини проти власності

Поняття, загальна характеристика і види злочинів проти власності. Об'єкт та предмет цих злочинів. Система злочинів проти власності. Крадіжка. Грабіж. Розбій. Шахрайство. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою. Привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї. Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом.

Тема 28. Злочини у сфері господарської діяльності

Поняття, загальна характеристика і види злочинів у сфері господарської діяльності.

Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення. Контрабанда. Зайняття гральним бізнесом.. Фіктивне підприємництво. Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів. Доведення до банкрутства. Шахрайство з фінансовими ресурсами.

Тема 29. Злочини проти довкілля

Поняття, загальна характеристика і види злочинів проти довкілля. Забруднення або псування земель. Порушення правил охорони надр. Незаконна порубка лісу. Незаконне полювання.

Тема 30. Злочини проти громадської безпеки

Поняття, загальна характеристика та види злочинів проти громадської

безпеки. Створення злочинної організації. Бандитизм. Узагальнена характеристика терористичних злочинів. Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами.

Тема 31. Злочини проти безпеки виробництва

Поняття, загальна характеристика і види злочинів проти безпеки виробництва. Порушення вимог законодавства про охорону праці. Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою.

Тема 32. Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту

Поняття, загальна характеристика і види злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів. Блокування транспортних комунікацій, а також захоплення транспортного підприємства. Порушення правил повітряних польотів. Самовільне без нагальної потреби зупинення поїзда. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. Поняття транспортного засобу. Незаконне заволодіння транспортним засобом. Поняття незаконного заволодіння транспортним засобом. Умови звільнення від кримінальної відповідальності за цей злочин.

Тема 33. Злочини проти громадського порядку та моральності

Поняття, загальна характеристика і види злочинів проти громадського порядку та моральності. Групове порушення громадського порядку. Масові заворушення. Хуліганство. Створення або утримання місць розпусти і звідництва. Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

Тема 34. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення

Поняття, загальна характеристика і види злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів,

психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту. Незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Тема 35. Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації

Поняття, загальна характеристика і види злочинів у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації. Розголошення державної таємниці. Втрата документів, що містять державну таємницю.

Тема 36. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Поняття, загальна характеристика і види злочинів у сфері службової діяльності. Зловживання владою або службовим становищем. Зловживання повноваженнями. Перевищення влади або службових повноважень. Поняття службової недбалості. Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. Підкуп особи, яка надає публічні послуги. Провокація хабара або комерційного підкупу.

Тема 37. Злочини проти правосуддя.

Поняття, загальна характеристика і види злочинів проти правосуддя. Завідомо незаконні затримання, привід або арешт. Примушування давати показання. Дії, що дезорганізують роботу виправних установ.

Тема 38. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Поняття, загальна характеристика і види злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Особливості їх суспільної небезпечності та протиправності. Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни. Застосування зброї масового знищення. Геноцид. Відповідальність за публічні заклики до геноциду, виготовлення та розповсюдження матеріалів із такими закликами. Піратство.

Тема 39. Кримінологія як наука і її предмет

Поняття про кримінологію як науку. Предмет кримінології. Місце кримінології в системі суспільних наук та її зв'язок з кримінальним правом, кримінальним процесом, криміналістикою, правовою статистикою та іншими науками. Кримінологія як навчальна дисципліна.

Тема 40. Метод кримінології і методика кримінологічних досліджень

Кримінологічне дослідження і його етапи. Зміст етапів кримінологічного дослідження. Правові методи в кримінологічному дослідженні.

Тема 41. Злочинність і її характеристика

Поняття злочинності. Злочинність як соціальне і кримінально-правове явище. Системно-структурна характеристика злочинності. Латентна злочинність. Основні риси злочинності в Україні в сучасний період. Причини і умови злочинності.

Тема 42. Особа злочинця

Поняття особи злочинця. Співвідношення соціального і біологічного в особі злочинця (підходи до вивчення цієї проблеми).

Кримінологічна характеристика особи злочинця. Структура особистісної характеристика злочинця її ознаки. Типологія особи злочинця її різновидності. Класифікація злочинців за різними підставами.

Тема 43. Індивідуальна злочинна поведінка. Віктимологія

Поняття причин і умов конкретного злочину. Суть механізму злочинної поведінки. Мотивація злочинної поведінки. Процес мотивації злочину і його різновидності. Класифікація мотивів конкретних злочинів. Мотивація і мотивування злочинів. Соціальне середовище і формування особи злочинця. Віктимологія і її основні питання.

Тема 44. Теоретичні основи попередження злочинності. Кримінологічне прогнозування і планування

Поняття, основні засади попередження злочинності. Місце попередження злочинності в системі заходів боротьби зі злочинністю. Класифікація заходів попередження злочинності за рівнем, характером, масштабом, моментом застосування, правовим регулюванням, тощо. Загальна і індивідуальна профілактика. Програми боротьби зі злочинністю. Їх відмінність від планування профілактичної діяльності.

Тема 45. Методологія та методика кримінологічних досліджень

Поняття методології та основні характеристики методологічного підходу в кримінології. Поняття методу та методик досліджень. Загальна характеристика методик, які застосовуються в кримінології.

Тема 46. Фонові явища

Поняття фонових явищ і їх визначення. Взаємозв'язок фонових явищ і злочинності. Наркоманія та токсикоманія, як суспільно небезпечні явища.

Тема 47. Злочинність - окреми види.

Злочинність неповнолітніх і її попередження. Злочинність жінок і її попередження, рецидивна злочинність і її попередження, професійна і організована злочинність і їх попередження, економічна злочинність і її попередження, насильницькі некорисливі злочини і їх попередження, корисливі злочини проти індивідуальної власності і їх попередження, необережні злочини і їх попередження

Тема 48. Основні положення теорії кримінального процесу

Поняття, сутність і завдання кримінального процесу. Кримінальне процесуальне право та кримінальне процесуальне законодавство України. Засади кримінального процесу. Суб'єкти кримінального процесу. Докази і доказування в кримінальному процесі. Процесуальні строки і витрати. Відшкодування шкоди у кримінальному процесі. Заходи забезпечення кримінального провадження.

Тема 49. Досудове розслідування

Загальні положення досудового розслідування. Слідчі (розшукові) дії. Повідомлення про підозру. Зупинення і закінчення досудового розслідування. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування.

Тема 50. Судове провадження у першій інстанції

Підготовче провадження. Судовий розгляд.

Тема 51. Провадження з перегляду та виконання судових рішень Провадження з перегляду судових рішень. Виконання судових рішень.

Тема 52. Особливі порядки кримінального провадження. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження

Особливі порядки кримінального провадження. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ДО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Екзаменаційні питання розроблені на основі даної програми мають на меті комплексну перевірку теоретичної і практичної підготовки здобувачів до реалізації дослідження з обраної дисципліни.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО.КРИМІНОЛОГІЯ.КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

1. Принципи кримінального права України.
2. Поняття, завдання і система кримінального права України.
3. Поняття кримінального закону та його характерні риси. Завдання кримінального закону.
4. Система і структура кримінальних законів.
5. Диспозиція і санкція.
6. Чинність кримінального закону в часі.
7. Принципи чинності кримінального закону в просторі.
8. Тлумачення кримінального закону.
9. Злочин: поняття, його ознаки та відмінність від інших правопорушень.
10. Класифікація злочинів.
11. Кримінальна відповідальність та її підстави.
12. Поняття складу злочину та його види.
13. Поняття об'єкта злочину.
14. Класифікація об'єктів злочину.
15. Об'єкт та предмет злочину.
16. Об'єктивна сторона злочину.
17. Факультативні ознаки об'єктивної сторони та їх вплив на кваліфікацію злочину.
18. Суб'єкт злочину.
19. Спеціальний суб'єкт злочину.
20. Осудність як необхідна умова кримінальної відповідальності.
21. Неосудність особи.
22. Відповідальність за злочини, скоєні в стані сп'яніння.
23. Рецидив злочинів.
24. Повторність злочинів.
25. Сукупність злочинів.
26. Покарання: поняття, ознаки та мета.
27. Система та види покарань.
28. Довічне позбавлення волі.
29. Штраф.
30. Позбавлення волі на певний строк.
31. Громадські роботи.

32. Виправні роботи без позбавлення волі.
33. Конфіскація майна.
34. Арешт.
35. Обмеження волі.
36. Обставини, що пом'якшують відповідальність.
37. Обставини, що обтяжують відповідальність.
38. Призначення покарання за кількома вироками.
39. Призначення покарання при вчиненні кількох злочинів.
40. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.
41. Поняття, підстави і види звільнення від кримінальної відповідальності.
42. Умовне засудження.
43. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх.
44. Суб'єктивна сторона злочину.
45. Умисел як форма вини.
46. Необережність та її види.
47. Складна форма вини.
48. Випадок, казус.
49. Помилка і її вплив на кримінальну відповідальність.
50. Мотив і мета вчинення злочину.
51. Факультативні ознаки суб'єктивної сторони.
52. Необхідна оборона.
53. Перевищення меж необхідної оборони.
54. Затримання злочинця.
55. Умови правомірності затримання злочинця.
56. Крайня необхідність.
57. Відмінність крайньої необхідності від необхідної оборони.
58. Стадії вчинення умисного злочину.
59. Замах на злочин та його види.
60. Закінчений злочин.
61. Добровільна відмова.
62. Готування до злочину.
63. Співучасть у злочині.
64. Форми співучасті.
65. Види співучасників.
66. Причетність до злочину. Множинність злочинів: поняття та види.
67. Сукупність злочинів і їх види.
68. Рецидив та його види.
69. Повторність злочинів.
70. Відстрочка виконання вироку.

71. Звільнення від покарання за давністю виконання обвинувального вироку.
72. Звільнення від покарання внаслідок втрати суспільної небезпеки особи, яка вчинила злочин.
73. Звільнення від відбування покарання засудженого, що захворів тяжкою хворобою.
74. Умовно-дострокове звільнення від покарання і зміна покарання більш м'яким.
75. Звільнення від покарання у зв'язку з актами амністії чи помилування.
76. Поняття судимості.
77. Примусові заходи медичного характеру.
78. Погашення і зняття судимості.
79. Кримінальна відповідальність та покарання неповнолітніх.
80. Поняття Особливої частини кримінального права України та її значення.
81. Поняття кваліфікації злочинів. Правові основи кваліфікації злочинів та її основні етапи.
82. Конкуренція норм Особливої частини.
83. Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК України). Кримінально-правова характеристика.
84. Посягання на територіальну цілісність і недоторканість України (ст. 110 КК України). Кримінально-правова характеристика.
85. Зміст етапів кримінологічного дослідження.
86. Правові методи в кримінологічному дослідженні.
87. Поняття злочинності. Її основні риси.
88. Поняття особи злочинця.
89. Процес мотивації злочину і його різновидності.
90. Поняття попередження злочинності.
91. Поняття методології та основні характеристики методологічного підходу в кримінології.
92. Поняття злочинності неповнолітніх та її кримінологічна характеристика
93. Поняття рецидивної злочинності, її кримінологічна характеристика.
94. Кримінологічна характеристика професійної і організованої злочинності.
95. Кримінологічна характеристика корисливих злочинів.
96. Поняття необережної злочинності та її кримінологічна характеристика.
97. Апеляційний розгляд.
98. Види доказів.
99. Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій.
100. Висунення додаткового обвинувачення.
101. Відмова від підтримки державного обвинувачення.

102. Відомості, щозаносяться до ЄДРДР.
103. Відсторонення від посади.
104. Джерела кримінального процесуального права.
105. Дія кримінального процесуального закону в просторі в часі, за колом осіб.
106. Домашній арешт.
107. Допит двох або більше осіб.
108. Етапи судового розгляду.
109. Завдання кримінального провадження.
110. Зміст вироку.
111. Касаційний розгляд.
112. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення.
113. Межі перегляду судом апеляційної інстанції.
114. Мета і підстави застосування запобіжних заходів.
115. Місце проведення досудового розслідування.
116. Накладення грошового стягнення.
117. Освідування особи.
118. Оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування.
119. Особи, які мають право подати апеляційну скаргу.
120. Особиста порука.
121. Особисте зобов'язання.
122. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх.
- 123.** Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень.
124. Питання, що вирішується судом при ухваленні вироку.
125. Підготовче судове провадження в суді першої інстанції.
126. Процесуальні строки та порядок їх обчислення.
127. Спрощене провадження.
128. Судові рішення, які можуть бути оскаржені в касаційному порядку.
129. Тимчасове вилучення майна.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Є. С. Назимко, С. В. Лосич, Ю. О. Данилевська та ін. / за заг. ред. проф. В. М. Бесчастного та О.М. Джужи. – Київ : ВД «Дакор», 2018. – 386 с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина. Конспект лекцій. / За ред. Вознюк А.А. вступне слово д.ю.н., проф. О. О. Дудорова. – К. : Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. – 236 с.

3. Баулін Ю. В. Вибрані праці / Ю. В. Баулін. – Харків : Право, 2013. – 928 с.
4. Берзін П. С. Київська школа кримінального права (1834–1960 роки) : історико-правове дослідження : монографія / П. С. Берзін. – [2-ге видання, перероб. і доповн.]. – К. : Дакор, 2012. – 1144 с.
5. Галабала М. В. Кримінально-правова наука незалежної України. Проблеми загальної частини : монографія / М. В. Галабала. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 240 с. Горностай А. В.
6. Кримінальна відповідальність за замах на злочин : монографія / А. В. Горностай. – Х. : Юрайт, 2013. – 232 с.
7. Дудоров О. О. Кримінальне право : навч. посібник / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк. – К. : Ваіте, 2014. – 944 с.
8. Дудоров О. О. Вибрані праці з кримінального права (Переднє слово дра юрид. наук, проф. В. О. Навроцького) / О. О. Дудоров. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. – 952 с.
9. Колос М. І. Кримінальне право в Україні (X – початок ХХІ століття) : монографія / М. І. Колос. – К. : Острог, 2011. – У 2 т. – Т. 1 – 448 с.
10. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навч. посібник / М. Й. Коржанський. – [3-тє вид., доповн. та переробл.]. – К. : Атіка, 2007. – 592 с.
11. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини (у схематичних діаграмах) : посібник / А. В. Савченко, Ю. Л. Шуляк. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 312 с.
12. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посібник / Р. В. Вереша. – К. : Алерта, 2014. – 352 с.
13. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – [4-тє вид., переробл. і допов.]. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
14. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – [5-тє вид., допов.]. – Х. : Право, 2013. – у 2 т. – Т. 1 : Загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 376 с.
15. Кузнецов В. В. Теорія кваліфікації злочинів : підручник / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко. – [5-тє вид., перероб.]. – К. : Алерта, 2013. – 320 с. Марчак В. Я.
16. Обмежена осудність : навч. посібник / В. Я. Марчак. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т «Рута», 2013. – 458 с.
17. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посібник. / В. О. Навроцький. – [2-ге вид.]. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 512 с.
18. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Грищук та ін. – [9-тє вид., переробл. та допов.]. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.

19. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.
20. Панов М. І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства / М. І. Панов. – К. : Ін Юре, 2010. – 812 с.
21. Савченко А. В. Кримінальне право України. Загальна частина (у схематичних діаграмах) : посібник / А. В. Савченко, Ю. Л. Шуляк. – К. : Видавництво ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. – 160 с.
22. Сердюк П. П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права : монографія / П. П. Сердюк. – Запоріжжя : Акцент Інвест-Трейд, 2012. – 800 с.
23. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 712 с
24. Шевчук А. Кримінальне право України (Особлива частина) : для студ. вищ. навч. закл. / А. Шевчук, М. Дякур. – Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2013. – 471 с.
25. Яценко С. С. Основні питання Загальної частини кримінального права іноземних держав : навч. посібник / С. С. Яценко. – К. : Дакор, 2013. – 168 с.
26. Яценко А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру : монографія / А. М. Яценко. – Х. : НікаНова, 2014. – 388 с.
27. Вознюк А. А. Кримінально-правовий нарис проблемних питань частини 3 статті 2 Кримінального кодексу України / А. А. Вознюк // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 8 (176). – С. 144–147.
28. Вознюк А. А. Проблема кримінального права : поняття та види / А. А. Вознюк // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка «Кримінальна юстиція в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку». – 2010. – Спеціальний випуск № 6. у 3-х ч. – Ч. 1. – С. 84–90
29. Яремко Г. З. Бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини Кримінального кодексу України : монографія / Г. З. Яремко. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 432 с.
30. Панчак О. Г. Доктринальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / О. Г. Панчак . – Львів, 2012. – 18 с
31. Хім'як Ю. Б. Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Ю. Б. Хім'як. – К., 2011. – 19 с.

32. Яворська В. Г. Забезпечення єдності застосування кримінального законодавства України актами судового тлумачення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В. Г. Яворська. – Львів, 2012. – 18 с.
33. Гребеньков Г. В. Методологія кримінально-правових досліджень : наук.-практ. посібник / Г. В. Гребеньков, Є. С. Назимко. – Донец. юрид. ін-т. – Донецьк : Цифрова типографія, 2012. – 201 с. 213
34. Грищук В. К. Поняття, предмет, методи, завдання, функції, система, джерела та принципи українського кримінального права : навч. посібник / В. К. Грищук. – Л. : Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2009. – 112 с.
35. Вознюк А. А. Структурні елементи часу вчинення злочину у кримінальному праві України / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми 214 кримінального права, та криминології, кримінально-виконавчого права : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики», присвяченої 10-річчю Міжнародного гуманітарного університету (Одеса, 28 жовт. 2011 р.). – Одеса : Фенікс 2011. – С. 63–65.
36. Навроцький В. О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960 р. та 2001 р.) / В. О. Навроцький. – К. : Атіка, 2001. – 272 с.
37. Яворська В. Г. Забезпечення єдності застосування кримінального законодавства України актами судового тлумачення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В. Г. Яворська. – Львів, 2012. – 18 с.
38. Вознюк А. А. Стадії кримінальної відповідальності / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров // Вісник Запорізького національного університету : Збірник наукових праць. Юридичні науки. – 2013. – № 2 (частина II). – С. 164–172.
39. Куц В. М. Проблеми кримінальної відповідальності : навч. посібник / В. М. Куц. – К. : Національна академія прокуратури України, 2013. – 322 с
40. Сердюк П. П. Теорія кримінальної відповідальності в сучасному кримінальному праві : порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / П. П. Сердюк. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2013. – 40 с
41. Дмитрук М. М. Категорія проступку у кримінально-правовій доктрині : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08

«Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / М. М. Дмитрук. – Одеса, 2012. – 20 с.

42. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів : монографія / Л. П. Брич. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 712 с

43. Грищук В. К. Кримінальна відповідальність юридичних осіб : порівняльно-правове дослідження : монографія / В. К. Грищук, О. Ф. Пасека. – Львів, 2013. – 248 с

44. Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину : монографія / Н. В. Маслак // НЮА України ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2010. – 231 с.

45. Абакумова Ю. В. Інститут співучасті в кримінальному праві України : природа, сутність, сучасні проблеми визначення : монографія / Ю. В. Абакумова. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – 320 с.

46. Вознюк А. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань : монографія / А. А. Вознюк. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 236 с

47. Ткаченко В. В. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб за Кримінальним кодексом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ткаченко Валентина Василівна. – К., 2013. – 236 с.

48. Куц В. М. Примирення учасників кримінально-правового конфлікту (кримінально-правовий аспект) : монографія / В. М. Куц, А. М. Яценко. – Харків : Юрайт, 2013. – 328 с. 227

49. Луценко Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України : монографія / Ю. В. Луценко. – Х. : Право, 2015. – 200 с.

50. Литвинов О. М. Інститут покарання в кримінальному праві України : навч. посібник / О. М. Литвинов, Є. С. Назимко. – Донецьк : Ноулідж, Донец. від-ня, 2013. – 214 с

51. Хавронюк М. І. Заходи кримінально-правового впливу: які вони бувають? / М. І. Хавронюк // Юридичний вісник України. – № 21 (934). – 25-31.05.2013. – С. 6–7.

52. Криминологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська; за ред. В.В. Голіни. – Х.: Право, 2009. – 288 с. – ISBN 978-966-458-098-1.

53. Антипенко В. Ф. Міжнародна криминологія: досвід дослідження тероризму : монографія / В. Ф. Антипенко. – О. : Фенікс, 2011. – 320 с.

54. Бандурка О. М. Вибране : у 4 т. / О. М. Бандурка. – Х. : Скорпион ЛТД, 2012. – Т. 3 : Інтерпол: міжнародна організація кримінальної поліції : наук.-практ. посіб. – 431 с.
55. Проблеми адаптації законодавства України у сфері протидії злочинності до законодавства Європейського Союзу : монографія / НДІ вивч. пробл. злочинності НАПрН України ; за заг. ред. О. Ю. Шостко. – К. : Ред. журн. "Право України" ; Х. : Право, 2013. – 253 с. – (Академічні правові дослідження ; вип. 20).
56. Войціховський А. В. Міжнародне співробітництво в боротьбі з організованою злочинністю / А. В. Войціховський // Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ. – 2012. – Вип. 4. – С. 96–104.
57. Басиста І.В. Прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування: Монографія. – Івано-Франківськ: «Тіповіт», 2011. – 500 с.
58. Верховгляд-Герасименко О.В. Забезпечення майнових прав особи при застосуванні заходів кримінально-процесуального примусу: Монографія. – Харків.: Вид-во «Юрайт», 2012. – 216 с.
59. Гаюр І.Й. Накладення арешту на вклади, цінності та інше майно обвинуваченого: Автореф. дис. ... канд.юрид. наук (12.00.09)/ НАВС. – Київ, 2011. – 20 с.
60. Запотоцький А.П., Савицький Д.О. Документи як процесуальні джерела доказів у кримінальному судочинстві: Монографія. – К.: БМК, 2011. – 220 с.
61. Зеленський С.М., Назаренко С.П., Письменний Д.П. Провадження у справах дітей, які не досягли віку кримінальної відповідальності: Навчальний посібник. – К.: КНТ, 2012. – 160 с.
62. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Загальна частина) / Рожнова В.В., Савицький Д.О., Конюшенко Я.Ю. та ін. – К.: НАВС, 2012. – 280 с.
63. Проблеми застосування заходів кримінально-процесуального примусу під час досудового провадження: Матеріали круглого столу (Дніпропетровськ, листопада 2011 р.). – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – 224 с.
64. листопада 2011 р.). – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – 224 с.
65. Яновська О.Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства: Монографія. – К.: Прецедент, 2011. – 303 с.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО

Тема 1. Загальна характеристика цивільного права України

Співвідношення публічного та приватного права. Цивільне право, як приватне право. Місце цивільного права в системі галузей права.

Предмет цивільно-правового регулювання. Майнові відносини, які регулюються цивільним правом. Особисті немайнові відносини, які регулюються цивільним правом. Цивільно-правовий метод регулювання суспільних відносин. Функції цивільного права. Основні принципи цивільного права. Визначення цивільного права. Відмежування цивільного права від інших галузей права. Система цивільного права як галузі права.

Цивільне законодавство. Аналогія закону. Аналогія права. Міжнародні стандарти у сфері прав людини.

Тема 2. Цивільні правовідносини

Поняття та структура цивільних правовідносин.

Поняття цивільних правовідносин. Елементи та структурні особливості цивільних правовідносин. Зміст цивільних правовідносин. Поняття, зміст та види суб'єктивних цивільних прав. Поняття, зміст та види суб'єктивних обов'язків. Склад учасників (суб'єктів) цивільних правовідносин. Поняття цивільної правоздатності і дієздатності. Об'єкти цивільних правовідносин.

Класифікація (види) цивільних правовідносин.

Підстави виникнення та припинення цивільних правовідносин.

Тема 3. Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин.

Правоздатність фізичних осіб. Виникнення та припинення правоздатності. Зміст правоздатності фізичних осіб. Співвідношення правоздатності та суб'єктивного права.

Дієздатність фізичної особи. Особливості правового становища фізичних осіб-підприємців. Порядок, умови та правові наслідки визнання особи безвісно відсутньою та оголошення померлою. Роль ОВС в оголошенні особи померлою.

Тема 4. Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин

Поняття та ознаки юридичної особи. Поняття і види правосуб'єктності юридичних осіб. Органи юридичних осіб. Індивідуалізація юридичних осіб, її способи та цивільно-правове значення.

Порядок і способи утворення юридичних осіб. Державна реєстрація юридичної особи та її правове значення. Припинення діяльності юридичної особи. Порядок ліквідації юридичної особи. Реорганізація юридичної особи. Види юридичних осіб. Підприємства. Господарські товариства. Кооперативи. Об'єднання. Види юридичних осіб в органах внутрішніх справ.

Тема 5. Об'єкти цивільних прав

Поняття і види об'єктів цивільних правовідносин. Поняття речей та їх ознаки. Класифікація речей та її правове значення. Поняття майна. Гроші та валютні цінності як об'єкти цивільних правовідносин. Поняття та особливості цивільно-правового режиму валютних цінностей. Поняття та основні види цінних паперів. Єдиний майновий комплекс підприємства як об'єкт правовідносин. Послуги та інші дії як об'єкти цивільних правовідносин. Результати творчої діяльності як об'єкти цивільних правовідносин. Особисті немайнові блага як об'єкти цивільних правовідносин.

Тема 6. Особисті немайнові права фізичної особи.

Поняття та ознаки особистих немайнових прав, не пов'язаних з майновими. Розвиток концепції особистих немайнових прав у цивільному праві. Джерела правового регулювання особистих немайнових прав фізичної особи. Проблема галузевої приналежності особистих немайнових, не пов'язаних з майновими, відносин. Гендерна рівність.

Поняття та ознаки особистих немайнових відносин. Нематеріальні блага як особлива категорія об'єктів цивільного права. Особливості суб'єктного складу. Загальні та спеціальні суб'єкти особистих немайнових відносин. Абсолютність особистих немайнових відносин.

Підстави виникнення особистих немайнових прав фізичної особи. Здійснення та гарантії забезпечення особистих немайнових прав. Критерії класифікації та види особистих немайнових прав: за цільовим спрямуванням, порядком виникнення, формою закріплення. Система особистих немайнових прав у Цивільному кодексі.

Захист особистих немайнових прав. Захист персональних даних. Поновлення порушеного права. Спростування недостовірної інформації. Відшкодування моральної шкоди.

Тема 7. Правочини.

Поняття та ознаки правочину. Види правочинів. Умови дійсності правочинів. Сторони у правочині. Зміст правочину. Форма правочину.

Недійсність правочину. Нікчемні та оспорювані правочини. Правові наслідки недійсності правочину

Тема 8. Представництво. Довіреність.

Поняття представництва. Сфера застосування представництва. Види представництва.

Сторони правовідносин з представництва. Повноваження представника. Наслідки укладення угоди особою, не уповноваженою на це, або з перевищенням повноважень.

Довіреність. Форма та строк дії довіреності. Передоручення. Припинення довіреності. Наслідки припинення довіреності.

Тема 9. Строки та терміни в цивільному праві.

Поняття строків в цивільному праві. Види строків. Порядок обчислення строків. Строки здійснення цивільних прав. Строки виконання цивільних обов'язків. Поняття і значення строку позовної давності. Види строків позовної давності. Вимоги, на які позовна давність не поширюється. Початок перебігу строку позовної давності. Зупинення, перерва і поновлення строків позовної давності. Наслідки закінчення строку позовної давності. Випадки захисту порушеного права після закінчення строків позовної давності.

Тема 10. Відповідальність у цивільному праві.

Поняття, ознаки та функції цивільно-правової відповідальності. Види та форми цивільно-правової відповідальності. Договірна та недоговірна відповідальність. Часткова, солідарна та субсидіарна відповідальність. Умови цивільно-правової відповідальності. Склад цивільного правопорушення. Вина як умова цивільно-правової відповідальності. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності.

Тема 11. Право власності.

Речові права в системі цивільних прав. Ознаки речових прав. Власність і право власності: співвідношення. Поняття права власності як правового інституту. Форми і види права власності за законодавством України. Право власності Українського народу. Підстави виникнення прав власності та їх класифікація. Момент виникнення права власності у набувача майна за договором. Ризик випадкової загибелі або псування речі. Припинення права власності. Поняття права спільної власності та її види.

Тема 12. Захист права власності.

Цивільно-правові способи захисту права власності. Витребування майна з чужого незаконного володіння (віндикаційний позов). Захист прав власника від порушень, не поєднаних з позбавленням володіння (негаторний позов). Захист прав володільця, який не є власником.

Тема 13. Право інтелектуальної власності.

З'ясувати поняття: права інтелектуальної власності; джерел правового регулювання відносин, пов'язаних з інтелектуальною діяльністю; суб'єктів, об'єктів та зміст права інтелектуальної власності; авторського та патентного

права; поняття та ознаки твору; види об'єктів, що охороняються авторським правом; авторських та суміжних прав; майнових та особистих немайнових прав автора; строків чинності авторського права; захисту права інтелектуальної власності судом.

Тема 14. Спадкове право

Поняття спадкового права. Універсальне та сингулярне правонаступництво у спадковому праві. Види спадкування. Поняття та склад спадкового майна. Час і місце відкриття спадщини. Поняття заповіту та його форма. Заповідальний відказ. Покладання. Право на обов'язкову частку спадщини. Коло спадкоємців за законом. Зміна черговості при спадкуванні за законом.

Усунення від спадкування. Прийняття та відмова від спадщини. Оформлення спадкових прав.

Тема 15. Загальні положення про зобов'язання. Загальні положення про договір

Зобов'язальне право як підгалузь цивільного права. Поняття та основні риси цивільно-правового зобов'язання.

Суб'єкти зобов'язальних правовідносин. Множинність осіб в зобов'язанні.

Види цивільно-правових зобов'язань. Договірні та недоговірні зобов'язання. Підстави виникнення цивільно-правових зобов'язань. Підстави припинення зобов'язань.

Поняття, сутність та значення цивільно-правового договору. Прояв принципу свободи договору. Функції цивільно-правового договору.

Види цивільно-правових договорів. Поіменовані та непоіменовані договори. Реальні та консенсуальні договори. Договори двосторонні та односторонні. Договори оплатні та безоплатні. Попередній договір. Договір приєднання, публічний договір. Договір на користь третьої особи.

Зміст договору як підстави виникнення цивільних правовідносин. Поняття та значення істотних умов договору. Звичайні та випадкові умови договору. Тлумачення умов договору.

Тема 16. Способи забезпечення виконання зобов'язання

Поняття та способи забезпечення виконання зобов'язання.

Неустойка, її види та форми. Функції неустойки.

Завдаток як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Функції завдатку.

Правові наслідки невиконання зобов'язання, забезпеченого завдатком. Відмінність завдатку від авансу.

Порука як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Відповідальність поручителя. Права поручителя, який виконав зобов'язання. Припинення поруки. Гарантія.

Загальні положення про заставу як спосіб забезпечення виконання зобов'язань. Види застави. Предмет та форма договору застави. Права та обов'язки заставодавця та заставодержателя. Види застави.

Притримання. Відповідальність за порушення зобов'язань.

Тема 17. Договір купівлі-продажу.

Поняття та загальна характеристика договору купівлі-продажу. Права та обов'язки сторін в договорі купівлі-продажу. Форма договору. Зміст договору купівлі-продажу. Істотні умови договору купівлі-продажу. Кількість, якість, асортимент та комплектність товару. Момент виникнення обов'язку продавця передати товар. Ризик випадкової загибелі проданої речі. Правові наслідки порушення договору купівлі-продажу товару. Особливості окремих видів договору купівлі-продажу.

Тема 18. Договір міни. Договір поставки. Договір контрактації сільськогосподарської продукції. Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу

Договір міни – загальна характеристика, відмінність від бартеру. Поняття та загальна характеристика договору поставки. Права та обов'язки сторін в договорі поставки. Форма договору. Зміст договору. Істотні умови договору поставки. Кількість, якість, асортимент та комплектність товару. Правові наслідки порушення договору поставки.

Договір контрактації сільськогосподарської продукції. Постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу: особливості правового регулювання.

Тема 19. Договір дарування. Договір ренти. Договір довічного утримання (догляду)

Загальна характеристика договору дарування. Відмінність дарування від пожертви. Особливості рентних правовідносин. Поняття та ознаки договору довічного утримання (догляду). Форма договору довічного утримання (догляду). Сторони договору довічного утримання (догляду). Предмет договору довічного утримання (догляду). Права та обов'язки сторін за договором довічного утримання (догляду). Особливості припинення договору довічного утримання (догляду).

Тема 20. Договір найму (оренди).

Поняття та ознаки договору найму (оренди). Суб'єкти та об'єкти договору найму (оренди). Строк, ціна та форма договору. Права та обов'язки сторін за договором найму (оренди). Припинення договору найму (оренди).

Тема 21. Договір прокату. Договір лізингу. Договір найму (оренди) земельної ділянки. Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди. Договір найму (оренди) транспортного засобу

Особливості договору прокату. Договір лізингу. Об'єкти лізингу. Види договору лізингу. Договір найму (оренди) земельної ділянки. Істотні умови договору найму (оренди) земельної ділянки. Форма та строк договору. Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди. Договір найму (оренди) транспортного засобу. Особливості найму (оренди) транспортного засобу з екіпажем та без екіпажу.

Тема 22. Договір найму (оренди) житла

Договір найму житла. Істотні умови та види найму (оренди) житла. Особливості короткострокового найму. Найм (оренда) соціального житла. Права та обов'язки сторін. Капітальний та поточний ремонт житла. Підстави припинення та розірвання договору найму (оренди) житла. Найм (оренда) житла з викупом.

Тема 23. Договір позички

Поняття та загальна характеристика договору позички. Права та обов'язки сторін. Особливості предмету договору позички. Відмінність позички від позики.

Тема 24. Договір підряду.

Поняття ознаки та значення договору підряду. Сторони договору підряду. Множинність осіб в договорі підряду та залучення для виконання договору третіх осіб. Права та обов'язки сторін. Зміст договору підряду. Ризик у підрядних відносинах. Відповідальність за договором підряду.

Види договорів підряду.

Тема 25. Договір побутового підряду. Договір будівельного підряду. Договір підряду на проектні та пошукові роботи. Договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт

Договір побутового підряду. Поняття та загальна характеристика договору будівельного підряду. Сутність проектно-кошторисної документації. Види кошторисів. Права та обов'язки сторін. Субпідряд. Порядок прийняття об'єкта

будівництва. Особливості закупівлі будівельних матеріалів. Відповідальність сторін за договором будівельного підряду.

Договір підряду на виконання проектних та пошукових робіт. Поняття та загальна характеристика договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Сторони договору. Форма договору. Ціна, строк договору.

Тема 26. Договір про надання послуг та його види

Поняття та ознаки договору про надання послуг. Місце договорів про надання послуг в системі цивільного законодавства України. Види та особливості договорів про надання послуг.

Тема 27. Договори перевезення

Транспортні договори. Транспортне законодавство. Поняття і види перевезень. Зміст договору про перевезення вантажів. Відповідальність сторін за договором про перевезення вантажів. Комерційний акт. Акт загальної форми.

Тема 28. Договір зберігання. Договір охорони

Договір зберігання: поняття, юридична природа, місце серед інших договірних зобов'язань. Види договору зберігання. Секвестр. Договір охорони. Види договорів охорони. Випадки звільнення «охорони» від відповідальності

Тема 29. Договір страхування

Поняття страхового зобов'язання. Основні страхові поняття. Форми страхування. Договір страхування. Суб'єкти відносин страхування. Права та обов'язки сторін. Умови та порядок здійснення страхових виплат. Відмова від здійснення страхових виплат. Припинення договору страхування. Недійсність договору страхування.

Тема 30. Договір доручення. Договір комісії. Договір управління майном

Поняття та загальна характеристика договорів доручення та комісії. Співвідношення комісії та доручення. Права та обов'язки сторін за договорами комісії та доручення. Поняття договору управління майном. Управитель майна його права та обов'язки. Вигодонабувач.

Тема 31. Договір позики. Кредитний договір. Договір банківського вкладу

Поняття та правова природа позики. Елементи договору позики. Зміст договору позики. Форма договору позики. Предмет договору позики. Відповідальність за

невиконання або неналежне виконання договору позики. Забезпечення виконання договору позики. Припинення договору позики.

Поняття та правове регулювання кредитних відносин. Види кредитів. Поняття та загальна характеристика кредитного договору. Істотні умови кредитного договору. Форма кредитного договору. Відмова від надання або одержання кредиту.

Поняття та загальна характеристика договору банківського вкладу (депозиту). Сторони договору. Форма договору. Види банківських вкладів. Ощадна книжка. Ощадний сертифікат.

Тема 32. Договір банківського рахунку. Договір факторингу

Договір банківського рахунку. Укладення договору банківського рахунку. Виконання договору банківського рахунку. Розірвання договору банківського рахунку.

Договір факторингу: його поняття та ознаки. Сторони договору факторингу. Виконання договору факторингу. Права та обов'язки сторін за договором факторингу.

Тема 33. Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Договір комерційної концесії

Поняття та види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Поняття та види ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності. Виключна, одиночна та невиключна ліцензії. Субліцензія.

Поняття та істотні умови ліцензійного договору. Строк чинності ліцензійного договору. Договір про створення за замовленням та використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності: поняття та особливості співвідношення з іншими договорами у сфері інтелектуальної власності. Правова характеристика договору комерційної концесії (франчайзингу). Договір інженірінгу.

Тема 34. Договір про спільну діяльність. Договір простого товариства

Специфічні риси та основні види зобов'язань за спільною діяльністю. Поняття, юридична характеристика та елементи договору простого товариства. Зміст договору простого товариства. Припинення договору простого товариства.

Тема 35. Недоговірні зобов'язання

Зобов'язання з публічної обіцянки винагороди: поняття і види. Права та обов'язки суб'єктів зобов'язання із публічної обіцянки винагороди. Оголошення конкурсу. Зміна умов конкурсу. Поняття, суб'єкти, умови виникнення зобов'язань із вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Особливості зобов'язань, що виникають внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи. Підстави виникнення зобов'язань із створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної або майну юридичної особи. Зобов'язання із набуття, збереження майна без достатньої правової підстави.

Поняття, елементи і система зобов'язань з відшкодування шкоди, джерела їх правового регулювання.

Тема 36. Загальні положення цивільного процесуального права. Доступність правосуддя і право на справедливий судовий розгляд. Принципи цивільного судочинства.

Форми захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Поняття та види форм захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Сутність і природа правосуддя в цивільних справах. Система судів цивільної юрисдикції. Цивільний процес та правосуддя (цивільне судочинство). Цивільне судочинство та інші форми судочинства.

Поняття та предмет цивільного процесуального права. Метод правового регулювання цивільних процесуальних правовідносин. Система цивільного процесуального права. Джерела цивільного процесуального права. Цивільне процесуальне законодавство. Судова практика в цивільному судочинстві.

Поняття, завдання, види та стадії цивільного судочинства. Наука цивільного процесуального права.

Наука цивільного процесуального права. Цивільний процес та правосуддя (цивільне судочинство). Цивільне судочинство та інші форми судочинства. Принципи цивільного судочинства.

Доступність правосуддя і право на справедливий судовий розгляд. Всесвітній рух доступу до правосуддя. Доступність правосуддя як міжнародний стандарт. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та її застосування в цивільному судочинстві. Право на справедливий судовий розгляд та його складові.

Тема 37. Цивільні процесуальні правовідносини. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин.

Поняття цивільних процесуальних правовідносин. Елементи цивільних процесуальних правовідносин. Передумови виникнення цивільних процесуальних правовідносин.

Суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин та їх класифікація.

Правосуб'єктність органів судової влади. Визначення складу суду. Склад суду. Підстави для відводу (самовідводу) судді. Наслідки відводу суду (судді). Відвід секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача.

Тема 38. Учасники справи. Представники. Інші учасники судового процесу.

Склад учасників справи. Процесуальні права та обов'язки учасників справи. Цивільна процесуальна правоздатність. Цивільна процесуальна дієздатність.

Сторони. Сторони в судовому процесі, їхні спеціальні процесуальні права та обов'язки. Процесуальна співучасть. Залучення до участі в справі співвідповідача. Заміна неналежного відповідача.

Треті особи. Поняття та види третіх осіб. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору.

Процесуальне правонаступництво.

Участь в судовому процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Підстави та форми участі в цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Представники. Поняття й види представництва в судовому процесі. Особи, які можуть бути представниками. Особи, які не можуть бути представниками.

Повноваження представника в суді. Документи, що підтверджують повноваження представників.

Інші учасники судового процесу. Склад інших учасників судового процесу.

Цивільний процесуальний статус інших учасників судового процесу. Помічник судді. Секретар судового засідання. Судовий розпорядник. Свідок. Експерт. Експерт з питань права. Спеціаліст. Перекладач. Помічник судді, консультант суду.

Тема 39. Цивільна юрисдикція.

Поняття та види цивільної юрисдикції. Предметна юрисдикція. Суб'єктна юрисдикція. Територіальна юрисдикція (підсудність). Правила територіальної підсудності цивільних судів. Наслідки порушення правил підсудності. Порядок передачі справи з одного суду до іншого.

Тема 40. Зловживання процесуальними правами.

Зловживання процесуальними правами як правовий феномен. Види зловживань процесуальними правами. Протидія зловживанню процесуальними правами.

Тема 41. Докази та доказування.

Поняття доказів у судовому процесі. Види засобів доказування: письмові, речові, та електронні докази, висновки експертів, показання свідків. Обов'язок доказування та подання доказів.

Предмет доказування. Підстави звільнення від доказування. Оцінка доказів. Забезпечення доказів.

Тема 42. Процесуальні строки.Судові виклики та повідомлення.Судові витрати.

Поняття процесуальних строків та їх види. Обчислення процесуальних строків. Початок перебігу й закінчення процесуальних строків. Зупинення, поновлення та продовження процесуальних строків.

Судові виклики та повідомлення. Поняття та види судових повісток. Порядок вручення судових повісток.

Судові витрати.Поняття та види судових витрат. Судовий збір. Витрати, пов'язані з розглядом справи. Повернення судового збору. Попереднє визначення суми судових витрат. Забезпечення та попередня оплата судових витрат. Відстрочення та розстрочення судових витрат, зменшення їх розміру або звільнення від їх оплати. Розподіл судових витрат між сторонами.

Тема 43. Заходи процесуального примусу.

Поняття та види заходів процесуального примусу. Підстави та порядок застосування заходів процесуального примусу. Відшкодування майнових збитків.

Тема 44. Позов.Відкриття провадження у справі.Підготовче провадження.

Поняття позову та його елементи. Види позовів. Підстави та види забезпечення позову. Зустрічне забезпечення. Заяви по суті справи, їх види. Позовна заява, її зміст та форма. Пред'явлення позову. Залишення позовної заяви без руху, повернення заяви, відмова у відкритті провадження в справі.

Відкриття провадження у справі.Право на звернення до суду за судовим захистом. Передумови права на звернення до суду та порядок його здійснення. Правові наслідки відкриття провадження у справі.

Підготовче провадження. Загальна характеристика підготовчого провадження. Відзив, заперечення та зустрічний позов. Відмова позивача від позову, визнання позову відповідачем. Мирова угода сторін. Врегулювання спору за участю судді.

Тема 45. Розгляд справи по суті. Рішення суду.

Завдання та строки розгляду справи по суті. Відкриття розгляду справи по суті. З'ясування обставин справи та дослідження доказів. Судові дебати та ухвалення рішення. Фіксування судового процесу. Відкладення розгляду справи та перерва в її розгляді. Зупинення та закриття провадження в справі. Залишення позову без розгляду.

Рішення суду. Поняття та види судових рішень. Порядок ухвалення судового рішення. Вимоги, яким повинно відповідати судове рішення. Законність і обґрунтованість судового рішення. Проголошення судового рішення. Усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив. Набрання рішенням суду законної сили. Ухвали суду першої інстанції.

Тема 46. Спрощене позовне провадження. Заочний розгляд цивільних справ.

Справи, що розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження. Особливості розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження. Моделі заочного розгляду справи. Умови та порядок проведення заочногорозгляду справи. Порядок перегляду заочного рішення. Оскарження заочного рішення.

Тема 47. Наказне провадження. Окреме провадження.

Історичний нарис наказного провадження. Вимоги, за якими може бути видано судовий наказ.

Порядок розгляду справ про видачу судового наказу. Зміст судового наказу. Скасування судового наказу. Набрання судовим наказом законної сили та видача його стягувачеві.

Окреме провадження.

Тема 48. Апеляційне провадження

Поняття та сутність апеляційного провадження. Суди апеляційної інстанції. Право апеляційного оскарження. Строк на апеляційне оскарження. Форма й зміст апеляційної скарги, порядок її подання. Відкриття апеляційного провадження. Апеляційний розгляд. Повноваження суду апеляційної інстанції. Постанова суду апеляційної інстанції.

Тема 49. Касаційне провадження. Провадження у зв'язку з нововиявленими або виключними обставинами.

Поняття та сутність касаційного провадження. Суди касаційної інстанції. Право касаційного оскарження. Строк на касаційне оскарження. Форма й зміст касаційної скарги, порядок її подання. Відкриття касаційного провадження. Касаційний розгляд. Повноваження суду касаційної інстанції. Постанова суду касаційної інстанції.

Провадження у зв'язку з нововиявленими або виключними обставинами. Сутність та значення провадження у зв'язку з нововиявленими або виключними обставинами. Підстави перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими або виключними обставинами. Розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

Тема 50. Виконавче провадження у структурі цивільного процесу. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб). Судовий контроль за виконанням судових рішень.

Виконання судових рішень як частина цивільного процесу. Учасники виконавчого провадження. Роль суду у виконавчому провадженні.

Загальні правила виконавчого провадження. Підстави виконання судових рішень та актів інших органів виконавчі документи. Строки пред'явлення виконавчих документів до виконання. Порядок та умови здійснення виконавчого провадження.

Тема 51. Відновлення втраченого судового провадження.

Право на звернення до суду із заявою про відновлення втраченого судового провадження. Розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження.

Тема 52. Судові доручення про надання правничої допомоги.

Звернення суду України із судовим дорученням про надання правничої допомоги до іноземного суду. Виконання в Україні судових доручень іноземних судів.

Тема 53. Загальні положення міжнародного цивільного процесу. Конвенційний механізм захисту прав людини Європейським судом з прав людини. Визнання та виконання рішень іноземних судів.

Поняття міжнародного цивільного процесу. Джерела міжнародного цивільного процесу.

Правове становище іноземних осіб у міжнародному цивільному процесі. Іноземці та особи без громадянства, іноземні юридичні особи як учасники міжнародного цивільного процесу. Процесуальні права та обов'язки іноземних осіб, їх процесуальна право- та дієдатність. Особливості процесуального становища держави, міжнародних організацій та інших суб'єктів (судові імунітети).

Особливості провадження цивільних справ з іноземним елементом. Підсудність цивільних справ за участю іноземних осіб. Визначення матеріального закону, що підлягає застосуванню. Судові доручення. Питання легалізації та перекладу документів.

Визнання та виконання рішень іноземних судів. Поняття й умови визнання та виконання рішень іноземних судів. Визнання та звернення до виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню. Визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню.

Тема 54. Третейське судочинство. Міжнародний комерційний арбітраж.

Третейський суд. Значення третейського розгляду спорів. Порядок розгляду справ третейським судом. Рішення третейського суду. Провадження у справах про оскарження рішень третейських судів. Провадження у справах про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів. Міжнародний комерційний арбітраж. Поняття і види міжнародного комерційного арбітражу. Міжнародно-договірна уніфікація комерційного арбітражу. Міжнародні регламенти. Арбітражна угода та компетенція міжнародного комерційного арбітражу.

Тема 55. Цивільне судочинство та медіація.

Сутність медіації (посередництва). Принципи медіаційної процедури. Присудова та досудова (зовнішня) медіація. Практика застосування медіації. Регуляторні аспекти впровадження процедур медіації.

Тема 55. Поняття, предмет, принципи, система сімейного права. Виникнення і розвиток вітчизняного сімейного права.

Поняття сімейного права як юридичної науки, галузі права, правової дисципліни. Особливості сімейного права та його місце в системі права України. Предмет і метод сімейного права. Принципи сімейного права. Система

сімейного права України. Державна охорона сім'ї. Концепція державної сімейної політики. Основні принципи та напрями державної сімейної політики. Виникнення і розвиток вітчизняного сімейного права.

Тема 56. Історичні форми сім'ї та шлюбу

Первісні форми сім'ї та шлюбу за часів родового устрою за роботою Ф.Енгельса "Походження сім'ї, приватної власності і держави". Основні риси і види парної сім'ї. Історичні передумови виникнення моногамної сім'ї. Загальна характеристика моногамної сім'ї. Національні українські традиції сім'ї та шлюбу.

Тема 57. Сімейні правовідносини.

Поняття сім'ї як правової категорії. Сім'я в соціологічному і юридичному значенні (порівняльна характеристика). Право особи на сім'ю. Поняття і види сімейних правовідносин. Підстави виникнення сімейних правовідносин. Учасники сімейних правовідносин. Родинність і свояцтво у сімейному праві України. Суб'єктивні сімейні права і обов'язки. Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків. Захист сімейних прав та інтересів. Строки і позовна давність у сімейному праві України.

Тема 58. Шлюб у сімейному праві України. Укладення шлюбу

Поняття шлюбу та його ознаки. Умови укладення шлюбу. Шлюбний вік: поняття, значення. Право на шлюб. Зміст принципу добровільності укладення шлюбу. Державна реєстрація шлюбу. Порядок реєстрації шлюбу. Час та місце реєстрації шлюбу. Юридичне значення взаємної обізнаності осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, про стан здоров'я одне одного. Правові наслідки відмови нареченого, нареченої від реєстрації шлюбу. Правові наслідки реєстрації шлюбу. Правозгідність шлюбу. Перешкоди до укладення шлюбу. Наслідки порушення вимог закону щодо укладення шлюбу

Тема 59. Недійсність шлюбу.

Поняття недійсності шлюбу. Абсолютно недійсні шлюби. Визнання шлюбів недійсними судом (порядок та підстави). Фіктивні шлюби і фіктивні розлучення. Шлюб, який може бути визнаний недійсним за рішенням суду. Визнання шлюбу недійсним після його припинення. Юридичні наслідки недійсності шлюбу.

Тема 60. Особисті немайнові правовідносини подружжя

Загальна характеристика та особливості особистих немайнових правовідносин подружжя (чоловіка і дружини). Право на материнство і на батьківство. Право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності. Права подружжя на вільний фізичний та духовний розвиток., особисту свободу. Право подружжя на прізвище, зміну прізвища у зв'язку з укладенням шлюбу та у шлюбі, та пов'язані з ним права. Права дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї. Захист особистих немайнових прав подружжя.

Тема 61. Майнові правовідносини подружжя

Особливості майнових правовідносин у сімейному праві. Види майнових прав і обов'язків подружжя. Права подружжя укладати дозволені законом правочини.

Майно подружжя. Поняття правового режиму майна подружжя. Поняття та особливості договірної режиму майна подружжя в Україні. Шлюбний договір та його зміст. Зміна умов та розірвання шлюбного договору. Визнання шлюбного договору недійсним.

Право особистої приватної власності дружини та чоловіка та його здійснення. Майно, що є особистою приватною власністю дружини, чоловіка.

Підстави набуття спільної сумісної власності подружжя. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності. Право подружжя на розпорядження майном, що є об'єктом спільної сумісної власності. Захист прав подружжя у випадку укладення угод по розпорядженню майном без його згоди. Правовий режим майна чоловіка і жінки, що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

Право кожного подружжя на утримання. Підстави стягнення утримання на користь іншого з подружжя в примусовому порядку (під час перебування у шлюбі та після його розірвання). Договір подружжя про надання утримання. Обчислення аліментів, що стягуються на користь одного з подружжя.

Тема 62. Припинення шлюбу.

Поняття і підстави припинення шлюбу. Припинення шлюбу зі смертю одного з подружжя (оголошення померлим). Умови розірвання шлюбу в органах реєстрації актів цивільного стану за заявою подружжя, які не мають дітей. Розірвання шлюбу в органах РАЦС за заявою одного з подружжя. Визнання розірвання шлюбу фіктивним. Розірвання шлюбу за рішенням суду за спільною заявою подружжя. Розірвання шлюбу в суді за позовом одного з подружжя. Розгляд судових справ про розірвання шлюбу. Момент припинення шлюбу у

випадку розірвання його через суд. Реєстрація розірвання шлюбу. Юридичні наслідки розірвання шлюбу.

Підстави і порядок поновлення шлюбу. Встановлення режиму окремого проживання подружжя та його правові наслідки.

Тема 63. Встановлення походження дітей. Оспорювання батьківства (материнства.)

Поняття встановлення походження дітей. Встановлення материнства. Визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають між собою у шлюбі. Визначення походження дитини від батька, матері при штучному заплідненні та імплантації зародка.

Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою. Встановлення батьківства добровільним визнанням батьківства. Визнання батьківства і материнства за рішенням суду. Встановлення батьківства і материнства за рішенням суду. Засвідчення походження дітей. Реєстрація батьківства і материнства.

Спир про батьківство, материнство. Поняття і підстави оспорювання батьківства (материнства). Порядок оспорювання батьківства. Позовна давність в оспорюванні батьківства. Обставини, що виключають можливість оспорювання батьківства (материнства).

Тема 64. Особисті немайнові правовідносини батьків і дітей, а також інших членів сім'ї та родичів.

Підстави виникнення правовідносин батьків і дітей. Рівність прав та обов'язків батьків щодо дітей і дітей щодо батьків. Права і обов'язки батьків по визначенню імені, прізвища та по батькові дитини. Права та обов'язки батьків брати участь у вихованні та піклуванні про дітей незалежно від спільного проживання з ними, представляти та захищати інтереси неповнолітніх дітей. Права батьків та дітей на спілкування. Права батьків по захисту інтересів дітей. Здійснення батьківських прав та виконання обов'язків. Захист батьківських прав. Вирішення спорів між батьками з приводу виховання дітей.

Права дітей на захист від неправомірних дій батьків. Підстави і порядок позбавлення батьківських прав. Юридичні наслідки позбавлення батьківських прав. Поновлення в батьківських правах. Відібрання дітей без позбавлення батьківських прав.

Обов'язки повнолітніх дітей піклуватися про батьків.

Права баби та діда, прабаби та прадіда на виховання внуків та правнуків. Права братів та сестер на спілкування. Права мачухи, вітчима та особи, яка взяла

дитину у свою сім'ю, на її виховання. Права членів сім'ї та родичів щодо захисту дитини.

Тема 65. Майнові правовідносини батьків і дітей, а також інших членів сім'ї та родичів.

Права батьків і дітей на майно одне одного. Роздільність майна батьків і дітей. Право власності дитини на майно, призначене для її розвитку, навчання та виховання. Спільне сумісне майно батьків і дітей. Управління майном дитини та використання доходів від нього.

Обов'язки батьків по утриманню неповнолітніх дітей. Аліментні зобов'язання батьків по утриманню неповнолітніх дітей (умови, розмір, порядок і підстави зміни розміру аліментів). Договір між батьками про сплату аліментів на дитину. Обчислення та зміна розміру аліментів. Види заробітку (доходу), що підлягає облікові при відрахуванні аліментів. Порядок присудження аліментів. Порядок сплати та стягнення аліментів. Визначення заборгованості по аліментах. Порядок стягнення та підстави звільнення від сплати заборгованості по аліментах.

Обов'язки батьків по утриманню повнолітніх непрацевдатних дочки, сина. Зобов'язання повнолітніх дочки, сина по утриманню непрацевдатних батьків, які потребують матеріальної допомоги (умови, порядок, розмір утримання). Обов'язки інших членів сім'ї та родичів щодо утримання дитини.

Тема 66. Правові форми забезпечення прав дітей, що залишилися без батьківського піклування. Усиновлення в Україні

Загальні принципи, зміст та засоби державного захисту дітей-сиріт та дітей, що залишилися без батьківського піклування. Органи, на які покладається захист прав та інтересів дітей, що залишилися без батьківського піклування, та їх основні функції. Основні форми влаштування дітей, що залишилися без батьківського піклування в Україні.

Порядок виявлення та обліку дітей, що залишилися без батьківського піклування. Діти, у відношенні яких допускається усиновлення. Обмеження щодо усиновлення дітей, що страждають певними захворюваннями. Заборона посередницької діяльності щодо усиновлення дітей.

Поняття усиновлення за законодавством України. Органи, що здійснюють усиновлення в Україні. Згода батьків на усиновлення дитини та порядок її надання. Випадки усиновлення дитини без згоди її батьків. Правове значення згоди дитини на її усиновлення. Перешкоди до усиновлення. Переважне право на усиновлення.

Порядок формування та використання банків даних про дітей, що залишилися без батьківської опіки. Облік осіб, що бажають усиновити дитину. Документи, які подаються претендентами на усиновлення для одержання дозволу на усиновлення. Порядок усиновлення дітей в Україні. Права та обов'язки усиновлювачів і усиновлених.

Підстави та юридичні наслідки визнання усиновлення недійсним. Підстави та юридичні наслідки скасування усиновлення. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.

Тема 67. Опіка та піклування. Патронат над дітьми.

Поняття опіки та піклування за законодавством України. Органи опіки та піклування в Україні. Особи, над якими встановлюється опіка та піклування. Порядок встановлення опіки та піклування. Вимоги до особи опікуна (піклувальника). Права і обов'язки опікунів і піклувальників щодо дитини. Права дитини, над якою встановлено опіку або піклування. Звільнення опікунів і піклувальників від виконання їх обов'язків. Підстави і порядок припинення опіки і піклування.

Поняття патронату над дітьми. Договір про патронат. Правовий статус патронатного вихователя. Права дитини, над якою встановлено патронат. Припинення патронату над дитиною.

Тема 68. Приймна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу

Поняття прийомної сім'ї та порядок її створення. Права та обов'язки прийомних батьків. Права дітей, що передані на виховання в прийомні сім'ї. Поняття дитячого будинку сімейного типу. Порядок створення дитячого будинку сімейного типу. Права та обов'язки батьків-вихователів дитячого будинку сімейного типу. Права дітей, що передані на виховання до дитячого будинку сімейного типу.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ДО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Екзаменаційні питання розроблені на основі даної програми мають на меті комплексну перевірку теоретичної і практичної підготовки здобувачів до реалізації дослідження з обраної дисципліни.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО

1. Предмет і метод цивільного права

2. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Оголошення фізичної особи померлою.
3. Джерела цивільного права.
4. Викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю.
5. Конфіскація.
6. Викуп пам'яток культурної спадщини
7. Вимоги до правочинів, що вчиняються батьками (усиновлювачами) в інтересах їхніх малолітніх, неповнолітніх та непрацездатних дітей.
8. Відшкодування збитків та моральної шкоди як наслідок недійсності правочину.
9. Воля учасника правочину та її юридичне значення.
10. Загальна характеристика оспорюваних та нікчемних правочинів.
11. Консенсуальні та реальні правочини.
12. Загальна характеристика та види непідприємницьких товариств.
13. Поняття зловживання цивільним правом.
14. Загальна характеристика, види права спільної власності та її припинення.
15. Поняття опіки та піклування. Підстави виникнення опіки та піклування.
16. Загальні правила та межі здійснення права власності
17. Захист цивільних прав та інтересів (юрисдикційна та неюрисдикційна форми).
18. Зупинення і переривання перебігу позовної давності.
19. Казуальні та абстрактні правочини
20. Комерційні та некомерційні юридичні особи
21. Момент виникнення права власності у набувача за договором.
22. Набуття права власності на рухому річ, від якої власник відмовився.
23. Нематеріальні блага як об'єкти цивільних прав.
24. Односторонні, двосторонні та багатосторонні правочини.
25. Здійснення суб'єктивних цивільних прав та виконання цивільних обов'язків.
26. Організаційно-правові форми юридичних осіб.
27. Особливі правові наслідки окремих видів недійсних правочинів.
28. Первісні підстави набуття права власності.
29. Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків.
30. Загальна характеристика та види підприємницьких товариств.
31. Підстави набуття права власності.
32. Підстави припинення права власності.
33. Підстави та порядок припинення опіки. Підстави та порядок припинення піклування.

34. Реквізиція.
35. Позовна давність (поняття, види). Початок перебігу позовної давності та наслідки її спливу.
36. Похідні підстави набуття права власності.
37. Поняття довірчої власності.
38. Поняття набувальної давності як підстави набуття права власності
39. Поняття представництва. Суб'єкти представництва. Вимоги до особи представника.
40. Застосування строків позовної давності.
41. Поняття суб'єктивних цивільних прав.
42. Поняття та види недійсних правочинів. Правові наслідки недійсності правочину.
43. Поняття та види об'єктів цивільних прав.
44. Загальна характеристика та види речових прав на чуже майно
45. Поняття та види правочинів. Загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину.
46. Цивільно-правові засоби захисту права власності.
47. Поняття та види представництва. Представництво за довіреністю.
48. Поняття та види строків і термінів. Порядок обчислення строків.
49. Поняття та значення строку позовної давності. Наслідки спливу позовної давності.
50. Поняття та способи захисту цивільних прав
51. Поняття фізичної особи. Фізична особа – підприємець.
52. Поняття, елементи та види цивільних правовідносин.
53. Цивільна правоздатність та дієздатність фізичної особи. Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи. Визнання фізичної особи недієздатною.
54. Поняття, ознаки, правоздатність та дієздатність юридичної особи.
55. Поняття, особливості та система речового права
56. Порядок застосування правових наслідків недійсності правочинів.
57. Право власності (поняття, суб'єкти та об'єкти). Зміст права власності.
58. Правочини з відкладальними та скасувальними строками та умовами..
59. Правочини, котрі повинні укладатися в письмовій формі.
60. Представництво за довіреністю. Поняття довіреності. Порядок видачі довіреності.
61. Приватизація державного та комунального майна.
62. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження майна.
63. Принципи та функції цивільного права.
64. Припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі

65. Речі як об'єкти цивільних прав, їх види.
  66. Створення нового нерухомого майна
  67. Створення та припинення юридичних осіб. Установчі документи юридичних осіб.
  68. Форма правочину та правові наслідки її недодержання.
  69. Цивільно-правова відповідальність (поняття, умови, форми та види).
  70. Цінні папери як об'єкти цивільних прав (поняття, види, групи).
  71. Договори купівлі продажу. Сторони, порядок укладення, зміст, форма
  72. Договір роздрібної купівлі-продажу. Захист прав споживачів
  73. Договори, що укладаються на первинному ринку нерухомості
  74. Будівельний підряд
  75. Договір дарування
  76. Договір поставки. Сторони, порядок укладення, зміст, форма
  77. Особливості договірних відносин при здійсненні державних закупівель
  78. Договір довічного утримання (догляду). Сторони, зміст, форма.
- Припинення
79. Договори майнового найму. Сторони, порядок укладення, зміст, форма.
- Сфера застосування
80. Оренда державного майна. Суб'єкти та об'єкти договору оренди державного майна
  81. Договір лізингу. Особливості суб'єктного складу. Форми лізингу
  82. Договір найму житла. Зміна та припинення договору найму житла
  83. Договір позики
  84. Договір підряду
  85. Договори перевезення. Види перевезень. Укладення та оформлення договорів перевезення
  86. Договір транспортного експедирування
  87. Договір позички
  88. Договір страхування
  89. Види страхування. Майнове та особисте страхування
  90. Кредитний договір. Види кредитів
  91. Розрахункові відносини. Безготівкові форми розрахунків
  92. Договори про відкриття рахунку. Види рахунків. Порядок відкриття рахунків.
  93. Договір доручення
  94. Договір комісії
  95. Договір зберігання. Сторони, зміст, форма. Відповідальність охоронця
  96. Договори на розпорядження майновими правами інтелектуальної власності: загальна характеристика

97. Ліцензійні договори на використання об'єктів права інтелектуальної власності
98. Договори про спільну діяльність
99. Договір факторингу
100. Договір франчайзингу
101. Договір комерційної концесії
102. Поняття спадкування та спадкового права.
103. Види спадкування.
104. Час та місце відкриття спадщини.
105. Підстави та порядок усунення від права на спадкування.
106. Склад спадщини, права та обов'язки, які не входять до складу спадщини.
107. Поняття та порядок укладення заповіту.
108. Права заповідача на призначення спадкоємців і визначення їхніх часток у спадщині.
109. Право на обов'язкову частку у спадщині.
110. Заповідальний відказ. Підпризначення спадкоємця.
111. Заповіт з умовою.
112. Заповіт подружжя.
113. Секретний заповіт.
114. Недійсність заповіту.
115. Черги спадкування за законом.
116. Спадкування за правом представлення. Зміна черговості одержання права на спадкування.
117. Охорона спадкового майна. Відумерлість спадщини.
118. Спадковий договір.
119. Сервітути: поняття, види, підстави виникнення, природа сервітутних прав.
120. Суперфіцій.
121. Емфітевзис.
122. Класифікація договорів.
123. Зміст договору. Істотні, звичайні, випадкові умови договору.
124. Порядок укладання договору. Оферта. Акцепт.
125. Поняття та види неустойки.
126. Завдаток. Відмінність від авансу.
127. Порука. Підстави припинення.
128. Поняття та види застави.
129. Іпотека.
130. Гарантія.
131. Притримання.

132. Підстави припинення зобов'язань.
133. Договір контрактації. Загальна характеристика.
134. Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу.
135. Договір ренти.
136. Кондикція
137. Негаторний позов
138. Принцип «Contra proferentum» в договірному праві
139. Договір цесії
140. Договір про заміну сторони у зобов'язанні
141. Умови цивільно-правової відповідальності
142. Умови витребування майна з чужого незаконного володіння (віндикації)
143. Підстави та порядок відводу судді, інших учасників процесу.
144. Судовий контроль за виконанням судових рішень.
145. Врегулювання спору за участю судді.
146. Електронні докази.
147. Забезпечення доказів та забезпечення позову як інститути цивільного процесу.
148. Загальний аналіз сімейних справ, що розглядаються в порядку окремого провадження.
149. Заходи процесуального примусу.
150. Зловживання процесуальними правами.
151. Зустрічне забезпечення.
152. Інші учасники судового процесу.
153. Мирова угода сторін. Відмова від позову.
154. Наказне провадження.
155. Негайне виконання судового рішення.
156. Окреме провадження: поняття, категорії справ, відмінність від позовного провадження.
157. Особливості заочного розгляду справи у цивільному процесі.
158. Особливості провадження у справах за участю іноземних елементів.
159. Перегляд справи за виключними обставинами.
160. Письмові та речові докази.
161. Підстави для залишення позовної заяви без розгляду.
162. Підстави для залишення позовної заяви без руху, повернення чи відмови у відкритті провадження у справі.
163. Підстави для зупинення та закриття провадження у справі.
164. Повноваження суду апеляційної інстанції
165. Повноваження суду касаційної інстанції.

166. Показання свідків.
167. Поняття виконавчого провадження, його учасники. Види та зміст виконавчих документів.
168. Поняття, види та вимоги до доказів у цивільному процесі. Підстави звільнення від доказування.
169. Поняття, види та структура судових рішень.
170. Порядок вирішення питання про поворот виконання.
171. Порядок звернення до Європейського суду з прав людини.
172. Порядок звернення до суду касаційної інстанції.
173. Правовий статус третіх осіб у цивільному процесі.
174. Представники в цивільному процесі.
175. Принципи та стадії цивільного судочинства.
176. Провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами.
177. Процесуальна співучасть. Заміна неналежного відповідача. Процесуальне правонаступництво.
178. Процесуальні строки: поняття, види, порядок обчислення, зупинення, поновлення та продовження.
179. Поняття сімейного права та його місце в системі права України.
180. Предмет, метод і сімейного права.
181. Принципи сімейного права України
182. Система сімейного права України.
183. Джерела сімейного права України
184. Звичай як джерело сімейного права в Україні.
185. Договір як засіб регулювання сімейних правовідносин.
186. Поняття сім'ї як правової категорії.
187. Право особи на сім'ю
188. Поняття і види сімейних правовідносин.
189. Родинність і свояцтво у сімейному праві України.
190. Суб'єктивні сімейні права і обов'язки та їх здійснення.
191. Строки і позовна давність у сімейному праві України.
192. Поняття шлюбу та його ознаки.
193. Умови укладення шлюбу.
194. Державна реєстрація шлюбу.
195. Перешкоди до укладення шлюбу.
196. Поняття недійсності шлюбу.
197. Абсолютно недійсні шлюби.
198. Визнання шлюбів недійсними судом: порядок та підстави.
199. Фіктивні шлюби і фіктивні розлучення.
200. Право чоловіка та дружини на особисту свободу та його зміст

201. Право на прізвище у шлюбі
202. Види майнових прав і обов'язків подружжя
203. Правовий режим майна подружжя: поняття та види
204. Поняття та особливості договірному режиму майна подружжя в Україні
205. Шлюбний договір та його зміст
206. Право особистої приватної власності дружини та чоловіка та його здійснення
207. Правовий режим та об'єкти спільної сумісної власності подружжя
208. Право подружжя на розпорядження майном, що є об'єктом спільної сумісної власності
209. Здійснення права спільної сумісної власності після розірвання шлюбу
210. Поділ спільного сумісного майна подружжя
211. Звернення стягнень на майно, що є об'єктом спільної сумісної власності.
212. Правовий режим майна чоловіка і жінки, що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу
213. Підстави стягнення утримання на користь іншого з подружжя (під час перебування у шлюбі та після його розірвання)
214. Обчислення аліментів, що стягуються на користь одного з подружжя
215. Припинення права чоловіка та дружини на утримання
216. Поняття і підстави припинення шлюбу
217. Умови розірвання шлюбу в органах реєстрації актів цивільного стану за заявою подружжя, які не мають дітей.
218. Розірвання шлюбу в органах РАЦС за заявою одного з подружжя
219. Розірвання шлюбу в судовому порядку.
220. Підстави для розірвання шлюбу в суді за позовом одного з подружжя.
221. Момент припинення шлюбу у випадку розірвання його через суд. Реєстрація розірвання шлюбу.
222. Встановлення режиму окремого проживання подружжя та його правові наслідки
223. Поняття встановлення походження дітей
224. Встановлення материнства
225. Шлюбна презумпція батьківства
226. Визначення походження дитини від батька, матері при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій
227. Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою
228. Визнання і встановлення батьківства і материнства за рішенням суду

229. Порядок і підстави оспорування батьківства
230. Обставини, що виключають можливість оспорування батьківства (материнства).
231. Підстави виникнення правовідносин батьків і дітей.
232. Зміст прав і обов'язків батьків щодо дітей
233. Зміст "інтересів дитини" в сімейному праві
234. Захист батьківських прав Вирішення спорів між батьками з приводу виховання дітей
235. Права дітей на захист від неправомірних дій батьків
236. Підстави і прядок позбавлення батьківських прав
237. Юридичні наслідки позбавлення батьківських прав
238. Поновлення в батьківських правах
239. Відібрання дітей без позбавлення батьківських прав
240. Обов'язки повнолітніх дітей щодо батьків
241. Права членів сім'ї та родичів щодо захисту прав та інтересів дитини
242. Права батьків і дітей на майно
243. Спільне сумісне майно батьків і дітей
244. Управління майном дитини та використання доходів від нього
245. Обов'язки батьків по утриманню дітей
246. Аліментні зобов'язання батьків по утриманню дітей (умови, розмір, порядок і підстави зміни розміру аліментів).
247. Договір між батьками про сплату аліментів на дитину
248. Обчислення та зміна розміру аліментів
249. Види заробітку (доходу), що підлягає облікові при відрахуванні аліментів. Порядок присудження аліментів
250. Порядок сплати та стягнення аліментів
251. Визначення заборгованості по аліментах
252. Порядок стягнення та підстави звільнення від сплати заборгованості по аліментах
253. Обов'язки батьків по утриманню повнолітніх непрацездатних дочки, сина
254. Порядок виявлення та обліку дітей, що залишилися без батьківського піклування.
255. Умови усиновлення в Україні.
256. Підстави та юридичні наслідки визнання усиновлення недійсним.
257. Підстави та юридичні наслідки скасування усиновлення.
258. Поняття опіки та піклування за законодавством України.
259. Порядок встановлення опіки та піклування.
260. Права і обов'язки опікунів і піклувальників щодо дітей

261. Права дітей, над якими встановлена опіка або піклування
262. Підстави і порядок припинення опіки і піклування.
263. Поняття патронату над дітьми.
264. Правовий статус патронатного вихователя.
265. Права дитини, над якою встановлено патронат.
266. Дитячий будинок сімейного типу: порядок та умови створення
267. Приймна сім'я: поняття, порядок та умови створення
268. Права дітей – вихованців дитячого будинку сімейного типу та прийомних дітей
269. Обов'язки прийомних батьків та батьків-вихователів

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Х.: Страйд, 2011. – Том 5. Право власності та інші речові права. – 624 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-І // ВВР України. - 2017. - № 48. - Ст. 436 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017р.
3. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Право власності: Підручник. – К.: Правова єдність, 2011. – 246 с.
4. Бичкова С. С. Договір поруки в господарському праві: проблемні аспекти / С. С. Бичкова // Сучасний стан та перспективи розвитку господарського та фінансового законодавства України : матеріали круглого столу (21 квітня 2015 р.). – К., 2015. – С. 11–12.
5. Пилипенко С.А. Правова природа особистих немайнових прав та обов'язків подружжя за сімейним законодавством України // Право і держава: проблеми розвитку і взаємодії у ХХІ ст.: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 30-31 січня 2015 р.) / За заг. ред. Т.О. Коломоєць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2015. – С. 58-60.
6. Полішко Н.Л. Здійснення учасниками цивільних правовідносин права на самозахист // Нотаріат України. - № 12. - 2015. - С. 21-29.
7. Чурпіта Г. В. Співвідношення способів судового захисту сімейних і цивільних прав та інтересів // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – № 34. – Том 1. Серія «Право». – С. 125–128.
8. Шаповал Л.І. Право осіб, засуджених до позбавлення волі працювати // Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства: матеріали ІV Всеукраїнської науково-практичної конференції (4 грудня 2015 року). - Кіровоград: Кіровоградський інститут

державного та муніципального управління Класичного приватного університету. – 2015. – С. 113-116.

9. Шаповал Л.І. Проблеми визначення розміру відшкодування моральної шкоди // Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (17-18 квітня 2015 року). – Кіровоград: Кіровоградський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету. – 2015. – С. 79-81.

10. Братель О.Г., Пилипенко С.А. Цивільне право України: [Посібник для підготовки до іспитів]. – К.: ФОП Ліпкан, 2010. – 256 с.

11. Цивільне право України : [підруч.] / Андріанова Ж.І., Губарєв С.В., Мироненко В.П., Тімуш І.С. – К., 2015. – 236 с.

12. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: Підручник / За заг. ред. С.С. Бичкової. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНТ, 2014. – 498 с.

13. Цивільне право України. Загальна частина: Підручник / За заг. ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНТ, 2014. – 480 с.

14. Демиденко Н.В. Особливості правового регулювання оренди житла з викупом // Право та інші соціальні норми: вимоги часу: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса 15-16 червня 2012 р.). – Одеса : у двох частинах. – Одеса: ГО "Причорноморська фундація права", 2012. – Ч. 1. – С. 78-79.

15. Настечко К.О. Оформлення прав на земельні ділянки: Монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 240 с.

16. Онищенко Г. В. Довірчі правовідносини з іноземним елементом. Монографія.. – К.: Алерта, 2012. – 268 с.

17. Посикалюк О.О. Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права. – К.: Наук.-дослід. ін-т приват. права і підприєм. НАПрН України, 2011. – 205 с.

18. Процесуальні та договірні документи у практиці роботи юристів: Науково-практичний посібник / Теньков С.О., Богатиренко О.В., Головатенко О.С. – К.: КНТ, 2012. – 512 с.

19. Спасибо-Фатєєва І.В. Цивілістика: на шляху формування доктрин : Вибр. наук. пр.. – Х.: Золоті сторінки, 2012. – 767 с.

20. Страхове право України [Текст] : посіб. / [Заїка Ю.О., Пилипенко С.А., Лов'як О.О. та ін.]; за заг. ред. Ю.О. Заїки, С.А. Пилипенко. – К. : НАВС, 2012. – 256 с.

21. Судова практика. Вирішення спорів у справах про визнання кредитних договорів недійсними / О.В. Благовестев. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 768 с.

22. Цивільний процес: навч. посіб. / [К.В. Гусаров, М.В. Жушман, С.О. Кравцов та ін.]. – Харків: Право, 2018. – 362 с.
23. Практикум з цивільного процесу України: Навчальний посібник для студентів юрид. спеціальностей вищих навчальних закладів / За заг. ред. Н.В. Василюк, Ю.Д. Притики. – Київ.: ВД «Дакор», 2018. – 332 с.
24. Масюк В.В. Цивільний процес у схемах і таблицях: навч. посіб. / В.В. Масюк, М.Ю. Акулова. – 2-ге вид., допов. – Х.: Право, 2015.–192 с.
25. Васильєв С.В. Цивільний процес України [текст]: навчальний посібник / С.В. Васильєв. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 344 с.
26. Ізарова І.О., Ханік-Посполітак Р.Ю. Цивільний процес України: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищих навчальних закладів / І.О. Ізарова, Р.Ю. Ханік-Посполітак. – Київ: ВД «Дакор» 2018 р. – 276 с.
27. Експрес-підготовка до магістерського ЗНО з правознавства: навч. посіб. / уклад: М.В. Пономаренко, Л.О. Чернов. □ Харків: Право, 2018. □ 410 с.
28. Бичкова С.С., Бобрик В.І., Ізарова І.О. та ін. Цивільне процесуальне право України: Навчальний посібник / За заг. ред. С.С. Бичкової .- 2-е вид., доповн. і переробл. - К.: Атіка, 2007.- 404 с.
29. Позовне провадження: моногр. / В.В. Комаров, Д.Д. Луспенник, П.І. Радченко та ін.; за ред. В.В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 552 с.
30. Комаров В.В. Окреме провадження: монографія / В.В. Комаров, Г.О. Світлична, І.В. Удальцова; за ред. В.В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 312 с.
31. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. Монографія. – К.: Атіка, 2011. – 420 с.
32. Міжнародний цивільний процес України: Навчальний посібник. Практикум: За ред. д.ю.н., проф. С.Я. Фурси. – К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2010. – 328 с.
33. Червоний Ю.С. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України К.: ЮрінкомІнтер.- 2008р. - 640 с.
34. Цивільне процесуальне право України: Підручник / [Бичкова С. С.,
35. Бірюков І. А., Бобрик В. І. та ін.]; За заг. ред. С. С. Бичкової. - К.: Атіка,
36. 2009. - 760 с.
37. Сімейне право. Навчальний посібник. [Шимон С.І.] - К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 248 с.
38. Косарева И. А. Статус фактических сожителей в России и за рубежом: проблемы и перспективы / И. А. Косарева // Веснік БДУ. Серія 3. – 2009. – № 3. – С. 95-98 (С. 96-97).
39. Кузнєцова Т. М. Історичні форми шлюбу на території України середини XVIII – другої половини XIX ст. // Вісник Черкаського національного

університету ім. Б. Хмельницького. Серія: Суспільні науки. – 2008.// Режим доступу: <http://s-journal.cdu.edu.ua/base/2008/v5/v5pp22-24.pdf>.

40. Плотніков П. О. Пріоритети державної політики стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у процесі реформування соціальних відносин в Україні // Проблеми соціальної роботи в аспекті реформування соціальних відносин. -Чернігів, 2008. -С.78–83.

41. Ромовська З.В. Українське сімейне право : підручник: акад. курс. / Зорислава Ромовська; М-во освіти і науки України. - К.: Всеукр. асоц. видавців «Правова єдність», 2009. - 497 с.

42. Ясинок М. М. Особливості судового розгляду справ щодо надання неповнолітнім особам права на шлюб // Університетські наукові записки. - Хмельницький, 2008. -№3 (27): Право. Економіка. Управління. -С.90–93.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

Тема 1. Адміністративне право України, його предмет та метод

Розвиток адміністративного права як провідної галузі публічного права. Поняття адміністративного права та сучасне визначення предмета регулювання. Сучасна трансформація методу адміністративного права. Принципи адміністративного права.

Тема 2. Поняття, суть та основні риси публічного управління

Управління як соціальне явище. Поняття та основні риси публічного управління. Принципи публічного управління. Співвідношення державного управління і державної виконавчої влади.

Тема 3. Механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин

Поняття механізму адміністративно-правового регулювання та його складові частини (елементи). Відмежування механізму адміністративно-правового регулювання від суспільних понять і категорій. Поняття, структура та види адміністративно-правових норм. Способи реалізації адміністративно-правових норм. Адміністративно-правові відносини, їх особливості та структура. Особливості адміністративно-правових відносин, що виникають за участю правоохоронних органів.

Тема 4. Суб'єкти адміністративного права

Поняття та види суб'єктів адміністративного права. Органи виконавчої влади як суб'єкти адміністративного права. Система і структура органів виконавчої влади. Кабінет Міністрів - центральний орган виконавчої влади загальної компетенції. Центральні органи виконавчої влади. Місцеві органи виконавчої влади. Президент України як суб'єкт адміністративного права. Розмежування

компетенції органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування. Недержавні органи та організації як суб'єкти адміністративного права.

Тема 5. Державна служба та її адміністративно-правове регулювання

Поняття державної служби і державних службовців. Адміністративно-правове регулювання державної служби. Класифікація державних службовців. Проходження служби в державних органах. Відставка державних службовців. Відповідальність державних службовців. Соціальний захист державних службовців.

Тема 6. Форми та методи державного управління.

Поняття і види форм державного управління. Акти органів державного управління. Ознаки та класифікація правових актів державного управління. Поняття та види методів державного управління. Адміністративний примус (поняття і порядок застосування). Адміністративно-попереджувальні заходи.

Тема 7. Забезпечення законності і дисципліни в державному управлінні.

Поняття і система засобів забезпечення законності у державному управлінні. Контроль та його види як засоби забезпечення законності. Право на звернення як засіб захисту прав громадян у державному управлінні. Адміністративна юстиція як засіб судового захисту прав громадян у державному управлінні.

Тема 8. Адміністративні правопорушення та адміністративна відповідальність

Поняття та юридичний склад адміністративного правопорушення. Адміністративна відповідальність та адміністративні стягнення. Особливості адміністративної відповідальності спеціальних суб'єктів. Характеристика чинного законодавства про адміністративні правопорушення. Адміністративні правопорушення в сфері підприємницької діяльності. Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок. Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління.

Тема 9. Адміністративний процес

Поняття та зміст адміністративного процесу. Принципи адміністративного процесу. Структура адміністративного процесу. Проведення в справах про адміністративні правопорушення. Проведення в справах про поновлення прав суб'єктів адміністративно-правових відносин. Дисциплінарне провадження. Юрисдикційні та неюрисдикційні провадження. Проведення щодо звернень громадян.

Тема 10. Управління в сфері економіки

Загальна характеристика економіки як об'єкта адміністративно-правового регулювання в сучасний період. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання в сфері економіки. Система центральних і місцевих органів у

сфері економіки, їх завдання і функції. Державний контроль і нагляд у сфері економіки. Основні напрямки державного регулювання у сфері економіки.

Тема 11. Управління у митній сфері

Організаційно-правові основи управління митною справою. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання митною справою. Митний контроль, його особливості. Митний режим, його форми. Зберігання товарів та інших предметів під митним контролем. Адміністративна відповідальність за порушення митних правил

Тема 12. Управління у сфері комунікацій

Організаційно-правові засади управління комунікаціями. Зміст управління транспортом, шляховим господарством та зв'язком. Система органів управління транспортом. Управління водним транспортом. Управління залізничним транспортом. Органи управління шляховим господарством. Адміністративно-правове регулювання у сфері зв'язку. Адміністративна відповідальність за порушення на транспорті та у сфері зв'язку. Державний контроль та нагляд у сфері комунікацій.

Тема 13. Управління у сфері науки, освіти, культури та охорони здоров'я

Загальна характеристика науки, освіти та культури як об'єктів адміністративно-правового регулювання. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання у сфері науки, освіти та культури: поняття, класифікація, повноваження. Основні напрями державного регулювання у сфері науки, освіти та культури. Загальна характеристика охорони здоров'я як об'єкта адміністративно-правового регулювання. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання у сфері охорони здоров'я. Основні напрями державного регулювання у сфері охорони здоров'я. Адміністративні послуги у сфері охорони здоров'я. Адміністративна відповідальність у сфері охорони здоров'я.

Тема 14. Управління у сфері закордонних справ

Поняття, зміст, особливості та правові основи управління закордонними справами. Система та правове положення органів управління закордонними справами. Особливості правового положення дипломатичних представництв та консульств України за кордоном. Порядок проходження служби в МЗС України.

Тема 15. Управління у сфері юстиції

Організація управління в сфері юстиції. Система і повноваження органів управління в сфері юстиції. Організація нотаріальної служби та діяльність адвокатури. Реєстрація актів цивільного стану та діяльність державної виконавчої служби.

Тема 16. Управління у сфері оборони

Зміст, особливості та правові основи управління в галузі оборони. Суб'єкти державного управління у сфері оборони. Повноваження Верховної Ради України, Президента України та Кабінету міністрів України у сфері оборони. Міністерство оборони та Генеральний штаб Збройних Сил: розподіл повноважень. Контроль у сфері оборони.

Тема 17. Управління у сфері національної безпеки

Загальна характеристика національної безпеки як об'єкта державного управління. Суб'єкти державного управління національною безпекою України: класифікація, повноваження. Зміст, особливості, правові основи та система органів управління в галузі охорони державного кордону.

Тема 18. Управління у сфері внутрішніх справ

Організаційно-правові основи управління у сфері внутрішніх справ. Система і повноваження органів управління в сфері внутрішніх справ. Поліція: повноваження та структура. Види поліції. Проходження служби в органах внутрішніх справ. Форми і методи діяльності поліції. Внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України.

ОРІЄНТОВАНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ДО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Екзаменаційні питання розроблені на основі даної програми мають на меті комплексну перевірку теоретичної і практичної підготовки здобувачів до реалізації дослідження з обраної спеціальності.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

1. Визначення та історія становлення адміністративного права.
2. Предмет та метод адміністративного права.
3. Адміністративне право як галузь права, навчальна дисципліна та наука.
4. Система та джерела адміністративного права.
5. Управління як соціальне явище.
6. Поняття та основні риси публічного управління.
7. Принципи публічного управління.
8. Співвідношення державного управління і державної виконавчої влади.
9. Поняття механізму адміністративно-правового регулювання та його складові частини (елементи).
10. Поняття, структура та види адміністративно-правових норм.
11. Способи реалізації адміністративно-правових норм.
12. Адміністративно-правові відносини, їх особливості та структура.
13. Загальна характеристика та класифікація суб'єктів адміністративного права.

14. Поняття, ознаки та класифікація органів виконавчої влади.
15. Повноваження Президента України у сфері виконавчої влади.
16. Кабінет Міністрів України як вищий орган виконавчої влади.
17. Центральні органи виконавчої влади: структура та повноваження.
18. Місцеві органи виконавчої влади.
19. Поняття публічної служби і державних службовців.
20. Адміністративно-правове регулювання державної служби.
21. Класифікація державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування.
22. Проходження державної служби в державних органах.
23. Соціальне забезпечення державних службовців.
24. Громадяни України як суб'єкти адміністративного права.
25. Адміністративно-правовий статус громадянина України.
26. Іноземці та особи без громадянства як суб'єкти адміністративного права.
27. Об'єднання громадян, їх поняття та види.
28. Принципи об'єднання громадян та порядок їх державної реєстрації.
29. Поняття та види форм публічного управління.
30. Поняття та класифікація правових актів публічного управління.
31. Ознаки та стадії прийняття правових актів публічного управління.
32. Поняття та ознаки методів публічного управління.
33. Види методів публічного управління.
34. Адміністративний примус.
35. Законність і дисципліна: питання забезпечення.
36. Способи забезпечення законності і дисципліни.
37. Контроль та його види.
38. Нагляд.
39. Звернення громадян.
40. Поняття та основні риси адміністративної відповідальності.
41. Поняття та склад адміністративного правопорушення.
42. Адміністративні стягнення.
43. Особливості адміністративної відповідальності спеціальних суб'єктів.
44. Особливості адміністративної відповідальності юридичних осіб.
45. Поняття та характерні риси адміністративного процесу.
46. Принципи адміністративного процесу.
47. Презумпція невинуватості в адміністративному процесі.
48. Презумпція правомірності правової позиції громадянина в адміністративному процесі.
49. Структура адміністративного процесу.
50. Поняття та види адміністративних проваджень.

51. Провадження у справах про адміністративні правопорушення.
52. Адміністративні стягнення.
53. Особливості адміністративної відповідальності спеціальних суб'єктів.
54. Особливості адміністративної відповідальності юридичних осіб.
55. Поняття та характерні риси адміністративного процесу.
56. Принципи адміністративного процесу.
57. Презумпція невинуватості в адміністративному процесі.
58. Презумпція правомірності правової позиції громадянина в адміністративному процесі.
59. Структура адміністративного процесу.
60. Поняття та види адміністративних проваджень.
61. Провадження у справах про адміністративні правопорушення.
62. Визначення економіки та обставини, котрі свідчать про необхідність адміністративно-правового (державного) регулювання економіки.
63. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання в сфері економіки.
64. Основні напрями державного регулювання економіки.
65. Захист економічної конкуренції (антимонопольна діяльність).
66. Створення спеціальних (вільних) економічних зон.
67. Комунікації та їх складові частини як суб'єкти адміністративно-правового регулювання.
68. Державне управління транспортом та шляховим господарством.
69. Обставини, котрі свідчать про необхідність державного у правління в галузі закордонних справ.
70. Управління у сфері охорони здоров'я.
71. Суб'єкти державного управління в галузі закордонних справ.
72. Основні напрями зовнішньої політики України.
73. Управління в сфері науки.
74. Управління в сфері освіти.
75. Основні напрями державного регулювання у сфері освіти.
76. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання у сфері освіти.
77. Управління в сфері культури.
78. Об'єкти державного управління в галузі культури.
79. Зміст та характерні риси державного управління юстицією.
80. Реєстрація актів цивільного стану.
81. Управління нотаріальною службою.
82. Управління в сфері адвокатури.
83. Державна виконавча служба.
84. Структура та повноваження Вищої ради правосуддя.
85. Державне управління в сфері оборони.

86. Державне управління в сфері безпеки.
87. Система та структура Міністерства внутрішніх справ.
88. Поліція: повноваження та структура.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Адміністративне право загальна частина альбом схем : [навчальний посібник] / – О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, М. В. Плугатир, М. В. Співак. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 232 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс: Підручник: У 2 т.– Т. 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. – К.: ТОВ Видавництво «Юридична думка», 2007. – 592 с.
3. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс: [підруч.] / за заг. ред.. академіка НАПрН України О.М. Бандурки. – Х.: Золота миля, 2011. – 584 с.
4. Адміністративне право України. Особлива частина. Академічний курс : підруч. за заг. ред. акад. НАПрН України О. М. Бандурки. – Х. : Золота миля, 2013. – 840 с.
5. Адміністративне право України: академічний курс: підруч. У 2-х томах: Том 1. Загальна частина / ред. кол.: В.Б. Авер'янов (голова). – К.: Юридична думка, 2007. – 598 с.
6. Адміністративне право України: академічний курс: підруч. У 2-х томах: Том 2. Особлива частина / ред. кол.: В.Б. Авер'янов (голова). – К.: Юридична думка, 2009. – 612 с.
7. Адміністративне право України: курс лекцій / Кол. авт. [В.В. Конопльов, С.О. Кузніченко, А.В. Басов та ін.]. – Х.: Харків юридичний, 2009. – 316 с.
8. Адміністративне право України: Підручник / За заг. ред. С.В. Ківалова. – Одеса: Юридична література, 2003. – 896 с.
9. Адміністративне право. Альбом схем: навч. посіб. / [Битяк Ю.П., Зуй В.В., Гаращук В.М. та ін.]. – Х.: Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2012. – 160 с.
10. Адміністративне право: підручник / Кол. авт.; за ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. – Х.: Право, 2010. – 624 с.
11. Беззубов Д. О. Адміністративне право України: навч. посіб. / Беззубов Д. О., Гвоздецький В. Д., Дуднік О. В., Заросило В. О., Міллер А. Й., Подоляка А. М. – К. : ТОВ «МП Леся» , 2013. – 256 с.
12. Васильєв А.С. Административное право Украины (общая часть). Учеб. пособ. – Харьков, 2001. – 288 с.

13. Загальне адміністративне право: підручник / [Гриценко І. С., Мельник Р. С., Пухтецька А. А. та інші]; за заг. ред. І. С. Гриценка. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 568 с.
14. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : Підручник / Т.О.Коломоєць. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 576 с.
15. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України: Підручник. – Вид. 2, змін. і доп. / За заг. ред. Т.О. Коломоєць. – К.: Істина, 2012. – 528 с.
16. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / За заг. ред. Р.С. Мельника. – К.: Ваіте, 2014. – 376с.
17. Перепелюк В.Г. Адміністративний процес. Загальна частина. Навч. посіб. – Чернівці, 2001. – 367 с.
18. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник / С. Г. Стеценко. – Нац. акад. прокуратури. – Вид. 3-тє, перероб. та доп. – К. : Атіка, 2011. – 624 с.

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Тема 1. Фінансова діяльність держави.

Фінанси як система відносин. Зміст, ознаки фінансів. Співвідношення фінансів і грошових фондів. Централізовані й децентралізовані грошові фонди. Зміст публічних фінансів. Діяльність держави в галузі управління фінансами.

Система державних органів, що здійснюють фінансову діяльність, та їх правовий статус. Фінансова система, її зміст і структура.

Фінансове право як галузь публічного права. Предмет і метод фінансового права.

Тема 2. Теоретичні питання галузі фінансового права. Предмет, метод і система фінансового права.

Система фінансового права. Джерела фінансового права. Місце фінансового права в системі права. Фінансове законодавство, його склад та особливості. Поняття фінансово-правових норм, їх ознаки, структура та види. Фінансові правовідносини, їх зміст, види та особливості.

Тема 3. Державні фінансові органи.

Структура органів управління фінансовою діяльністю. Правовий статус Міністерства фінансів України. Правовий статус Державної Казначейської служби України. Правовий статус Державної податкової служби України. Правовий статус Рахункової Палати України. Правовий статус Державної аудиторської служби України.

Тема 4. Правові основи фінансового контролю в Україні

Поняття, види, методи і значення фінансового контролю. Реалізація фінансової дисципліни при здійсненні фінансового контролю.

Об'єкти фінансового контролю. Співвідношення об'єкта фінансових правовідносин і об'єкта фінансового контролю. Система контрольних органів у галузі фінансової діяльності.

Відповідальність за порушення фінансового законодавства в системі юридичної відповідальності. Відповідальність за порушення бюджетного законодавства. Відповідальність за порушення податкового законодавства. Відповідальність за порушення валютного законодавства. Поняття і склад фінансового, бюджетного і податкового правопорушень. Ознаки порушення фінансового законодавства. Штрафна санкція і пеня.

Тема 5. Бюджетне право і бюджетний устрій України

Поняття й основи правового регулювання державних і муніципальних доходів. Співвідношення державних доходів й доходів бюджету. Види державних доходів.

Поняття і види державних та муніципальних витрат. Витрати бюджету. Фінансування.

Бюджетне право як підгалузь фінансового права. Особливості, види та зміст бюджетно-правових відносин. Система бюджетного законодавства.

Поняття бюджету, його значення та види. Ознаки бюджету. Складові частини бюджету. Загальний ч спеціальний фонди бюджету. Резервний фонд. Бюджетна класифікація та її склад. Дефіцит і профіцит бюджету. Державний борг.

Тема 6. Бюджетний процес в Україні

Бюджетний процес і принципи його здійснення та стадії. Учасники бюджетного процесу. Складання проектів бюджетів. Розгляд і прийняття закону про Державний бюджет України, рішень про місцеві бюджети. Зміст закону про бюджет. Виконання бюджету. Звітність про бюджет.

Тема 7. Система оподаткування в Україні. Податки, що сплачують юридичні та фізичні особи. Непрямі податки

Податкове право як фінансово-правовий інститут. Предмет і метод податкового права. Податкове законодавство України. Поняття податку, його ознаки і функції. Правовий механізм податку. Система оподаткування в Україні та її структура. Класифікація податків і зборів (обов'язкових платежів). Співвідношення податку, збору й мита. Підстави їх розмежування.

Тема 9. Правові основи страхування і державного кредиту в Україні.

Зміст правового регулювання страхової діяльності. Форми та види страхування. Правові основи страхування. Державний нагляд за страховою діяльністю. Поняття кредитування, його види та форми.

Державні цінні папери. Облігації державної позики. Казначейські зобов'язання. Поняття державного боргу. Підстави здійснення державного

запозичення. Види державного боргу. Граничний обсяг боргу. Управління державним боргом.

Тема 8. Відповідальність за порушення фінансового законодавства.

Відповідальність за порушення фінансового законодавства в системі юридичної відповідальності: підстави, види. Співвідношення відповідальності за порушення фінансового законодавства з іншими видами юридичної відповідальності.

Відповідальність за порушення бюджетного законодавства. Відповідальність за порушення податкового законодавства. Відповідальність за порушення валютного законодавства. Поняття і склад фінансового, бюджетного і податкового правопорушень. Ознаки порушення фінансового законодавства. Штрафна санкція і пеня.

ОРІЄНТОВАНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ДО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Екзаменаційні питання розроблені на основі даної програми мають на меті комплексну перевірку теоретичної і практичної підготовки здобувачів до реалізації дослідження з обраної спеціальності.

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

1. Бюджетне регулювання. Сутність і методи.
2. Бюджетний процес. Поняття і характеристика стадій бюджетного процесу.
3. Бюджетні права місцевих органів самоврядування.
4. Бюджетні правовідносини і їх особливості.
5. Виконання бюджетів. Повноваження фінансових органів на цій стадії бюджетного процесу.
6. Виконання бюджетів. Повноваження фінансових органів на цій стадії бюджетного процесу.
7. Відповідальність за порушення податкового законодавства.
8. Зміст актів про бюджет.
9. Зміст Бюджетного кодексу
10. Контроль за виконанням бюджету.
11. Кошторис зміст, види, порядок складання, розгляду і затвердження.
12. Метод фінансово-правового регулювання.
13. Неподаткові доходи в Україні.
14. Неподаткові доходи: митні платежі.
15. Неподаткові платежі: плата за ліцензування підприємницької діяльності, плата за патенти.
16. Неподаткові платежі: плата за природні і трудові ресурси.
17. Органи фінансового контролю.

18. Основні принципи і методи фінансової діяльності держави і органів місцевого самоврядування.
19. Повноваження Рахункової палати.
20. Повноваження розпорядників бюджетних коштів.
21. Покарання, які застосовує податкова адміністрація за порушення податкового законодавства.
22. Поняття державного кредиту. Особливості фінансових правовідносин при державному кредиті.
23. Поняття і види фінансово-правових норм.
24. Поняття і система державних видатків.
25. Поняття кошторисно-бюджетного фінансування.
26. Поняття фінансового права. Предмет і метод фінансового права.
27. Поняття, зміст і особливості фінансово-правових норм.
28. Поняття, принципи і види банківського кредиту.
29. Порядок кошторисно-бюджетного фінансування.
30. Порядок розгляду проекту бюджету.
31. Порядок складання проекту бюджету.
32. Порядок фінансування установ, які знаходяться на бюджеті.
33. Правовий статус Державної податкової служби України.
34. Правовий статус Міністерства фінансів України.
35. Правовий статус розпорядників бюджетних коштів.
36. Правові основи грошового обігу.
37. Правові форми фінансової діяльності держави і органів місцевого самоврядування.
38. Санкції фінансово-правових норм.
39. Система органів, які керують фінансовою діяльністю в Україні.
40. Структура фінансово-правових норм.
41. Фінанси і фінансова система України.
42. Фінансова діяльність держави. Поняття і роль.
43. Фінансове право в системі права України: його особливості і зв'язок з іншими галузями права.
44. Фінансові відносини. Зміст і особливості.
45. Фінансово-правові відносини, види і особливості.
46. Форми державного внутрішнього боргу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеєнко О. В. Фінансовий контроль у Збройних Силах України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / О. В. Алексеєнко. – К.: КНУ ім. Т. Г. Шевченка. – 2010. – 20 с.
2. Банківська система України на шляху євроінтеграції: монографія / Міщенко В.І. та ін.; за ред. С. А. Буковинського. – К. : Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2015. – 496 с.

3. Воронова Л. К., Криницький І. Е., Кучерявенко Н. П. Финансовое право: Учебное пособие для студентов юридических вузов. – Х.: Право, 2006. – 384 с.
4. Воронова Л.К., Кучерявенко Н.П. Фінансове право України: питання та відповіді - Ч.: ТОВ «Одисей», 2008. – 136 с.
5. Гетманцев Д.О. Непряме оподаткування: правова сутність та адміністрування : наук. практ. посіб. / Д. О. Гетманцев, В. Л. Форсюк, Ю. А. Федчишин, Ю. М. Лавреха. - 2-е вид., перероб. і допов. - К. : Юрінком Інтер, 2016. - 592 с.
6. Гончаренко О. В. Міжбюджетні відносини на місцевому рівні в Україні : монографія / О. В. Гончаренко. – Київ: Алерта, 2013. – 220 с.
7. Грицюк І. В. Фінансовий контроль формування та використання коштів місцевих бюджетів : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / І.В. Грицюк. – Львів: Львів. держ. фін. акад. – 2010. – 20 с.
8. Дмитренко Е.С. Фінансове право України. Особлива частина: Навчальний посібник.- К.: Алерта; КНТ, 2007. – 364 с.
9. Музика-Стефанчук О. А. Органи публічної влади як суб'єкти бюджетних правовідносин: монографія /О.А. Музика-Стефанчук. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права,2011. – 384 с.
- 10.Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України/ М.Я. Азаров, В.А.Копилов, Л.В. Воронова та ін. - К.: НДФІ, 2006 р. – 876 с.
- 11.Орлюк О.П. Фінансове право. Академічний курс: підручник/ О.П. Орлюк.- К.: Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.
- 12.Семчик О. О. Держава і фінанси: правовий зв'язок: монографія / О. О. Семчик; відп. ред. Л. К. Воронова. – Київ: Юрид. думка, 2010. – 204 с.
- 13.Скуляк М. В. Бюджетний процес на місцевому рівні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Марина Валентинівна Скуляк; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.
- 14.Фінансове право : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки та О. П. Гетманець ; Ю. М. Жорнокуй, О. В. Кашкарьова, Т. В. Колесник та інші. – Х. : Екограф, 2015 – 500 с.
- 15.Юридична відповідальність за податкові правопорушення : наук. практ. посіб. / Д.О. Гетманцев, Р.В. Макарчук, Я.С. Толкачов. - К. : Юрінком Інтер, 2015. - 752 с.

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Тема 1. Трудове право як галузь права

Поняття трудового права як галузі права. Предмет регулювання трудового права. Функції трудового права. Метод правового регулювання трудових відносин. Джерела трудового права. Відмежування трудового права від суміжних галузей права: цивільного, адміністративного, права соціального забезпечення.

Тема 2. Трудові правовідносини.

Поняття правових відносин. Класифікація правових відносин. Зміст трудових правовідносин, основні права і обов'язки його суб'єктів. Трудова правосуб'єктність. Умови та підстави виникнення трудових правовідносин. Трудовий договір як основна підстава виникнення трудових правовідносин. Індивідуальні та колективні правовідносини в сфері трудового права.

Тема 3. Соціальний діалог в Україні.

Поняття соціального діалогу та його сторони. Критерії репрезентативності. Органи соціального діалогу в Україні. Поняття колективного договору та угоди. Порядок укладення колективних договорів та угод. 3.2. Сторони колективного договору. Зміст колективного договору та угоди. Сфера поширення колективного договору. Нагляд та перевірка за виконанням умов колективних договорів та угод.

Тема 4. Трудовий договір.

Поняття трудового договору та його відмінність від цивільно-правових угод про працю. Сторони трудового договору. Зміст трудового договору. Загальний порядок прийняття на роботу. Види трудового договору. Зміна умов трудового договору та істотних умов праці. Підстави припинення трудового договору. Розірвання трудового договору. Порядок звільнення з роботи.

Тема 5. Правове регулювання робочого часу та часу відпочинку.

Поняття робочого часу та його види. Режим робочого часу та його види. Поняття часу відпочинку та його види. Види відпусток. Порядок надання відпусток.

Тема 6. Оплата праці за трудовим законодавством.

Поняття оплати праці. Структура і функції заробітної плати. Системи оплати праці. Преміювання працівників. Доплати і надбавки. 3.4. Порядок оплати праці у випадках, коли робота виконувалась при відхиленні від умов, передбачених тарифами. Обмеження відрахувань із заробітної плати. Поняття гарантійних та компенсаційних виплат. Гарантійні виплати.

Тема 7. Забезпечення охорони праці на підприємствах, установах, організаціях.

Поняття охорони праці. Організація охорони праці працівників на підприємстві. Охорона праці жінок. Охорона праці неповнолітніх.

Тема 8. Дисципліна праці. Внутрішній трудовий розпорядок на підприємстві.

Поняття трудової дисципліни. Внутрішній трудовий розпорядок та його правове регулювання. Дисциплінарна відповідальність в трудовому праві. Порядок застосування дисциплінарних стягнень.

Тема 9. Матеріальна відповідальність сторін трудового договору.

Поняття і загальна характеристика матеріальної відповідальності. Підстави та умови матеріальної відповідальності. Види матеріальної відповідальності працівників. Визначення розміру шкоди та порядок її відшкодування.

Тема 10. Трудові спори.

Поняття та види трудових спорів. Органи, які розглядають індивідуальні трудові спори. Порядок розгляду трудових спорів, прийняття рішення комісією по трудових спорах, порядок його виконання та оскарження. Судовий розгляд трудових спорів. Трудові спори, що розглядаються виключно судом. Поняття, предмет і сторони колективних трудових спорів.

Тема 11. Поняття та система права соціального забезпечення. Принципи та джерела права соціального забезпечення. Правовідносини по соціальному забезпеченню.

Конституція України про соціальне забезпечення та захист громадян. Історія формування соціального забезпечення та захист громадян. Історія формування соціального забезпечення як галузі права. Співвідношення соціального захисту і соціального забезпечення.

Предмет права соціального забезпечення. Метод правового регулювання відносин по соціальному забезпеченню. Функції права соціального забезпечення. Система права соціального забезпечення. Відмежування права соціального забезпечення від трудового права та адміністративного права. Види соціального забезпечення. Форми соціального забезпечення.

Поняття джерел права соціального забезпечення. Класифікація джерел права соціального забезпечення. Основні види джерел права соціального забезпечення. Конституція України як основне джерело права соціального забезпечення. Загальна характеристика законів, що регулюють правовідносини по соціальному забезпеченню. Підзаконні нормативні акти як джерела права соціального забезпечення. Міжнародні акти, що є джерелами права соціального

забезпечення. Міжнародні угоди ратифіковані Верховною Радою України у сфері соціального забезпечення.

Поняття принципів права соціального забезпечення. Види принципів права соціального забезпечення. Загальні принципи права соціального забезпечення. Галузеві принципи права соціального забезпечення. Принципи соціального страхування.

Поняття правовідносин в сфері соціального забезпечення. Загальна характеристика правовідносин з соціального забезпечення. Критерії класифікації правовідносин по соціальному забезпеченню. Види правовідносин по соціальному забезпеченню. Суб'єкти правовідносин соціального забезпечення. Об'єкти правовідносин соціального забезпечення. Зміст правовідносин соціального забезпечення. Правосуб'єктність учасників правовідносин соціального забезпечення.

Юридичні факти як підстави виникнення, зміни і припинення правовідносин з соціального забезпечення. Процедурні правовідносини. Процесуальні правовідносини.

Тема 12. Організаційно-правові основи соціального страхування.

Реформа діючої системи соціального страхування в Україні. Основи законодавства України про загальнообов'язкове соціальне страхування. Поняття і види загальнообов'язкового державного соціального страхування. Відмінність загальнообов'язкового соціального страхування від добровільного страхування.

Суб'єкти загальнообов'язкового державного соціального страхування: застраховані особи, особи, які підлягають страхуванню, страхувальники, страховики. Об'єкти загальнообов'язкового державного соціального страхування. Страховий ризик і страховий випадок.

Види соціальних послуг і матеріального забезпечення за загальнообов'язковим соціальним страхуванням. Підстави припинення виплат і надання соціальних послуг. Обов'язки застрахованих осіб.

Змістовний модуль 2. Організаційно-правові форми соціального забезпечення.

Тема 13. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Структура системи пенсійного забезпечення. Солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Накопичувальна система пенсійного страхування. Система недержавного пенсійного забезпечення.

Суб'єкти системи пенсійного забезпечення в Україні. Особи, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню. Добровільна

участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Страхувальники. Нарахування обчислення та сплата страхових внесків. Персоніфікований облік.

Страховий стаж у солідарній системі. Поняття страхового стажу. Обчислення страхового стажу.

Види пенсійних виплат і соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду в солідарній системі. Пенсії за віком. Порядок та умови призначення пенсії за віком. Мінімальний розмір пенсії за віком. Підвищення розміру пенсії за віком у разі відстрочки часу її призначення.

Пенсія по інвалідності внаслідок загального захворювання, умови її призначення: групи інвалідності; страховий стаж. Період, на який призначається пенсія з інвалідності. Строки виплати пенсій з інвалідності.

Пенсії в разі втрати годувальника. Особи, які мають право на пенсію в разі втрати годувальника. Утриманці та непрацездатні члени сім'ї. Особливості пенсійного забезпечення дітей у зв'язку з утратою годувальника. Розміри та період призначення пенсій в разі втрати годувальника.

Обчислення пенсії у солідарній системі. Перерахунок пенсії. Порядок звернення за призначенням пенсії. Виплата пенсії. Припинення та поновлення виплати пенсії. Виплата пенсії у разі виїзду за кордон. Виплата недоотриманої пенсії у зв'язку із смертю пенсіонера.

Види пенсійних виплат із коштів Накопичувального фонду. Страхування і виплата довічної пенсії: довічна пенсія з установленим періодом; довічна обумовлена пенсія; довічна пенсія подружжя. Одноразова виплата за рахунок коштів Накопичувального фонду.

Пенсійне забезпечення окремих категорій застрахованих осіб. Організація і порядок здійснення управління в солідарній системі. Пенсійний фонд. Кошти Пенсійного фонду.

Суб'єкти накопичувальної системи пенсійного страхування. Накопичувальний фонд. Кошти Накопичувального фонду. Зберігання пенсійних активів Накопичувального фонду.

Державне регулювання та нагляд у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Порядок оскарження дій страхувальників та виконавчих органів Пенсійного фонду. Відповідальність у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Недержавне пенсійне забезпечення. Суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення. пенсійні схеми. Пенсійні виплати з недержавних пенсійних фондів.

Тема 14. Загальнообов'язкове державне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття. Збір на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Правовий статус Фонду соціального страхування. Соціальні допомоги та виплати з коштів Фонду. Допомоги по тимчасовій непрацездатності, вагітності та пологах, на поховання. Фінансування санаторно-курортного лікування й оздоровлення працюючих і членів їх сімей. Обчислення страхового стажу. Вирішення спорів

Принципи та умови страхування від безробіття. Особи, які підлягають страхуванню. Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Матеріальне забезпечення на випадок безробіття. Умови, розмір та тривалість виплати допомоги по безробіттю. Допомога по частковому безробіттю. Інші допомоги безробітним. Припинення, відкладення виплат безробітним та скорочення їх тривалості. Забезпечення незастрахованих безробітних осіб.

Тема 15. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

Завдання та принципи страхування від нещасного випадку і гарантії забезпечення прав застрахованим особам. Суб'єкти страхування. Страховий ризик і страховий випадок відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності». Нещасний випадок та професійне захворювання. Управління страхуванням від нещасного випадку. Фонд соціального страхування від нещасного випадку. Соціальні послуги та виплати, які здійснюються Фондом соціального страхування від нещасних випадків. Страхові виплати втраченого заробітку. Одноразова допомога потерпілому. Виплата пенсії по інвалідності внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання. Страхова виплата пенсії у зв'язку з утратою годувальника внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання. Інші страхові виплати із Фонду соціального страхування від нещасних випадків. Порядок і строки проведення страхових виплат Фондом соціального страхування від нещасних випадків.

Тема 16. Види і загальна характеристика соціальних допомог.

Поняття соціальної допомоги та її місце у системі соціального забезпечення. Відмінність соціальної допомоги від соціального страхування. Принципи надання соціальної допомоги в Україні.

Форми і види соціальної допомоги. Грошові соціальні допомоги. Пільги як вид соціальної допомоги. Соціальна допомога у формі субсидій. Соціальне обслуговування і соціальне утримання. Медична допомога як вид соціальної допомоги.

Підстави і умови призначення допомоги по соціальному забезпеченню. Щомісячні і одноразові допомоги. Державна соціальна допомога сім'ям з дітьми. Щомісячні виплати інвалідам з дитинства. Допомога малозабезпеченим сім'ям. Одноразові допомоги.

Тема 17. Соціальний захист ветеранів війни, інвалідів, ветеранів праці та інших категорій осіб.

Поняття і зміст статусу ветерана війни та осіб, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Учасники бойових дій. Учасники війни. Інваліди війни. Пільги ветеранам війни та гарантії їх соціального захисту. Пільги учасникам бойових дій, інвалідам війни, учасникам війни. Пільги для осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною. Особливості пенсійного забезпечення ветеранів війни. Міждержавні угоди про взаємне визнання пільг для ветеранів війни.

Державна політика в Україні щодо соціального захисту осіб похилого віку. Законодавче визначення поняття ветерана праці та кола осіб, які визнаються такими. Медичні, житлові, транспортні пільги ветеранам праці. Особи, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною. Статус громадян похилого віку і гарантії їх соціального захисту. Адресна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям. Цільова грошова допомога непрацездатним громадянам з мінімальними доходами. Статус ветеранів військової служби. Їх соціальний захист.

Статус осіб, які постраждали від катастрофи. Поняття учасника ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи. Потерпілий від Чорнобильської катастрофи. Порядок встановлення категорій особам, які постраждали від Чорнобильської катастрофи. Пільги і компенсації громадянам, віднесеним до першої, другої, третьої і четвертої категорій. Захист дітей потерпілих від аварії. Захист населення, яке потерпіло від аварії. Соціальний захист населення, яке проживає на забруднених територіях. Особливості пенсійного забезпечення постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Соціально-правовий захист дітей з вадами розумового розвитку. Правовий аспект соціалізації осіб з вадами розумового розвитку. Умови і методи формування нормативної поведінки у розумово відсталих дітей.

Тема 18. Система соціального захисту в зарубіжних країнах.

Система соціального захисту в ЄС. Створення системи соціального захисту. Принципи побудови та функціонування системи. Пенсійне забезпечення та адресна соціальна допомога в окремих європейських країнах.

Пенсійне забезпечення в постсоціалістичних країнах. Пенсійна система Польщі: загальна характеристика. Проблеми і перспективи розвитку. Розвиток соціального захисту у Латвії. Досвід Російської Федерації у реформуванні системи пенсійного забезпечення.

Пенсійні реформи у країнах Латинської Америки. Уроки чилійської реформи. Пенсійна система Аргентини та Болівії. Проблеми функціонування накопичувального рівня пенсійної системи.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ДО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Екзаменаційні питання розроблені на основі даної програми мають на меті комплексну перевірку теоретичної і практичної підготовки здобувачів до реалізації дослідження з обраної дисципліни.

ТРУДОВЕ ПРАВО.ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Предмет регулювання трудового права. Функції трудового права.
2. Індивідуальні та колективні правовідносини в сфері трудового права.
3. Зміст колективного договору та угоди
4. Загальний порядок прийняття на роботу
5. Контракт як особливий вид трудового договору.
6. Переведення на іншу роботу та їх види.
7. Підстави припинення трудового договору.
8. Режим робочого часу та його види.
9. Поняття оплати праці. Структура і функції заробітної плати.
10. Поняття гарантійних та компенсаційних виплат. Гарантійні виплати
11. Охорона праці неповнолітніх
12. Поняття трудової дисципліни.
13. Поняття і загальна характеристика матеріальної відповідальності.
14. Поняття та види трудових спорів.
15. Поняття, предмет і сторони колективних трудових спорів
16. Основні права людини в галузі соціального забезпечення.

17. Види соціального забезпечення в Україні та їх загальна характеристика.
18. Право на соціальне забезпечення та гарантії його здійснення.
19. Поняття і предмет права соціального забезпечення.
20. Метод права соціального забезпечення України.
21. Система права соціального забезпечення України.
22. Поняття та види принципів права соціального забезпечення України.
23. Загальні принципи права соціального забезпечення в Україні.
24. Спеціальні принципи права соціального забезпечення.
25. Поняття та класифікація джерел права соціального забезпечення.
26. Суб'єкти соціально-забезпечувальних правовідносин: загальна характеристика.
27. Громадяни, як суб'єкти правовідносин з соціального забезпечення.
28. Соціальні фонди – суб'єкти соціально-забезпечувальних правовідносин.
29. Правовий статус Пенсійного фонду України.
30. Державні органи - суб'єкти соціально-забезпечувальних правовідносин.
31. Органи соціального захисту – суб'єкти соціально-забезпечувальних правовідносин
32. Правовий статус медико-соціальних експертних комісій.
33. Об'єкти соціально-забезпечувальних правовідносин.
34. Пенсії як об'єкти соціально-забезпечувальних відносин.
35. Соціальні допомоги - об'єкти соціально-забезпечувальних відносин.
36. Соціальні пільги – об'єкти соціально-забезпечувальних відносин.
37. Зміст правовідносин з соціального забезпечення.
38. Поняття та юридичне значення страхового стажу.
39. Спеціальний страховий стаж: юридичне значення.
40. Правила обчислення страхового стажу на загальних та пільгових умовах.
41. Облік і порядок підтвердження страхового стажу.
42. Поняття соціального ризику.
43. Класифікація соціального ризику.
44. Безробіття як соціальний ризик.
45. Втрата годувальника як соціальний ризик. Особи, які вважаються утриманцями.
46. Поняття та види непрацездатності.
47. Досягнення пенсійного віку як соціальний ризик.
48. Інвалідність як соціальний ризик.
49. Порядок встановлення інвалідності.
50. Нещасний випадок на виробництві як причина інвалідності.
51. Професійне захворювання як причина інвалідності.
52. Тимчасова непрацездатність як соціальний ризик.

53. Обставини, які прирівнюються до тимчасової непрацездатності.
54. Наявність малолітніх дітей як підстава здійснення соціального забезпечення.
55. Публічні соціальні ризики.
56. Соціальне страхування: державне і недержавне.
57. Поняття та характерні ознаки соціального страхування.
58. Реформа соціального страхування в Україні.
59. Принципи загальнообов'язкового соціального страхування.
60. Види соціального страхування в Україні.
61. Суб'єкти загальнообов'язкового державного соціального страхування.
62. Організація пенсійного страхування. Збір на загальнообов'язкове пенсійне страхування.
63. Поняття загальнообов'язкового соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.
64. Страхові виплати в системі страхування від нещасних випадків та професійного захворювання.
65. Правові засади соціального страхування від безробіття.
66. Матеріальне забезпечення та послуги, які надаються за рахунок коштів соціального страхування на випадок безробіття.
67. Особи, які підлягають соціальному страхуванню на випадок тимчасової втрати працездатності та витрат, зумовлених народженням та похованням.
68. Соціальні виплати, які здійснюються за рахунок бюджетних коштів.
69. Загальна характеристика системи пенсійного забезпечення
70. Особливості державного пенсійного забезпечення осіб, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, ветеранів війни.
71. Соціальні пенсії: поняття, суб'єкти, розміри, порядок призначення, джерела фінансування.
72. Поняття, ознаки та види страхових допомог.
73. Допомога в разі тимчасової непрацездатності: поняття, правові підстави та порядок призначення та виплати.
74. Страхова допомога на випадок вагітності та пологів. Допомога у зв'язку з доглядом за дитиною.
75. Страхові допомоги в разі безробіття.
76. Страхові допомоги у зв'язку з нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням.
77. Допомога на поховання.
78. Поняття, ознаки та система державних допомог. Особливості фінансування.

79. Державні допомоги сім'ям з дітьми: суб'єкти, види, правові умови призначення та виплати.
80. Державна допомога в разі вагітності та пологів, одноразова допомога при народженні дитини.
81. Державна допомога на дітей, які перебувають під опікою та піклуванням. Допомога на дітей одиноким матерям.
82. Допомоги малозабезпеченим сім'ям.
83. Державні допомоги дітям-інвалідам та інвалідам з дитинства.
84. Поняття та особливості житлових субсидій. Правові засади призначення.
85. Поняття, особливості, суб'єкти державних допомог. Державні допомоги особам, які постраждали від Чорнобильської катастрофи.
86. Поняття та ознаки соціальних пільг як виду соціального забезпечення.
87. Класифікація соціальних пільг за суб'єктом.
88. Види соціальних пільг за змістом: житлово-побутові, соціально-побутові, пільги на оплату житлово-комунальних послуг.
89. Соціальне обслуговування: поняття, ознаки та принципи здійснення.
90. Форми та види соціального обслуговування. Органи, що здійснюють соціальне обслуговування.
91. Платне та безоплатне соціальне обслуговування, джерела фінансування.
92. Страхове соціальне обслуговування. Соціальні послуги безробітним.
93. Соціальне обслуговування інвалідів: медична, соціальна, професійна реабілітація, транспортне обслуговування.
94. Соціальне обслуговування дітей-сиріт.
95. Зарубіжний досвід державного медичного страхування
96. Принципи соціального захисту
97. Моделі соціального захисту в державах Європейського Союзу
98. Соціальний захист в окремих країнах Європейського Союзу
99. Проблеми фондів соціального страхування
100. Перспективи розвитку системи соціального страхування

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс законів про працю України, затверджений Законом УРСР від 10 грудня 1971 р.(зі змін, і доп.): Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1971, № 50.

2. Бойко М. Д. Трудовий договір: теорія і практика [текст] навчально-практичний посібник. 2-ге вид. перероб. та доп. / М. Д. Бойко. – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 392 с.
3. Прилипко С. М. Трудове право : посіб. для підгот. до держ. іспиту / С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко. – Х. : Право, 2015. – 230 с.
4. Ротань В.Г., Зуб І.В., Сонін О.Є. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю. - 14-е вид., доп. і перероб. - К.: Алетра. Центр навчальної літератури., 2011. - 672 с.
5. Ротань В.Г., Сонін О.Є. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю. - К.: Правова єдність., 2015. - 600 с.
6. Трудове право : навч. посіб. / Н. П. Долгих, В. П. Марущак. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2011. – 252 с.
7. Трудове право України [текст] підручник / За загальною редакцією М.І. Іншина, В.Л. Костюка – Київ: Юрінком Інтер, 2019. – 600 с.
8. Трудові відносини : законодавство, міжнародні конвенції, судова практика, метод. рекомендації, роз'яснення : практ. посіб. / [упоряд. Л. С. Григоренко]. – Київ : Центр учб. літ., 2016. - 344 с.
9. Щербина В.І. Трудове право України: Підручник / За ред. В.С. Венедиктова. – К.: Істина, 2008. – 384 с.
10. Вавженчук С.Я. Право на захист трудових прав як самостійне суб'єктивне трудове право // Адміністративне право і процес. – № 2. – 2016. – С. 119-126.
11. Василько І. В. Міжнародно-правове регулювання реалізації права на працю працівниками, які працюють у роботодавців – фізичних осіб / Василько І. В. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. - 2015. - № 15, т. 1. - С. 140-142.
12. Коваленко, К. В. Відмінність дисциплінарної відповідальності від інших видів юридичної відповідальності // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2015. - № 2 (69). - С. 235-243.
13. Коваленко, К. В. Трудова дисципліна та методи її забезпечення / К. В. Коваленко
// Право і безпека. – 2017. – № 3 (66). – С. 98–102.
14. Купина Л.Ф. Генезис представлений о методах оценки эффективности норм трудового права. // Становление и развитие трудового и социально-обеспечительного законодательства: история, современность, перспективы // Сборник научных трудов по итогам IV Международной научно-практической конференции Минск 27-28 октября 2017 г. / редкол.: К.Л. Томашевский и др. – Минск: Международный университет «МИТСО», 2017.- 224 с. – с.24-17
15. Купіна Л.Ф. Висотенко Р.В. Державне регулювання соціально-правового захисту права молоді на працю // Правова реформа в сучасних умовах:

досягнення і перспективи: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 26 лютого 2016 р., Національний авіаційний університет. – У. :Тернопіль: Вектор, 2016. – С. 172-174.

16. Купіна Л.Ф. Гнинюк Р.Ю. Скасування допуску до державної таємниці як підстава для припинення трудового договору з працівником . // Дванадцяті юридичні читання. Держава у суспільно-політичних процесах: виклики і загрози: матеріали Міжнар. наук. конф., 1-2 червня 2017 р./ Мін-во освіти і науки України, НАН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова та ін. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. – С. 199-202.

17. Купіна Л.Ф. Крилова Ю. І. Поняття, причини та класифікація трудових спорів / Л.Ф. Купіна, Ю.І. Крилова // Альманах права : наук.-практ. юрид. журн. / Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2016. – Випуск №7. – С. 322-325.

18. Купіна Л.Ф. Поняття ефективності правових норм при регулюванні трудових відносин / Л. Ф. Купіна // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 18: Економіка і право / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова; редкол.: В. І. Акуленко, Б. І. Андрусишин (відп. ред.) та ін. - Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2016. - Вип. 31. - С. 141-146.

19. Купіна Л.Ф. Поняття ефективності правових норм при регулюванні трудових правовідносин / Л. Ф. Купіна //Теоретичні та практичні проблеми держави і права в Україні та країнах Європейського Союзу: Збірник наукових праць, присвячений пам'яті професора Пастухова В.П. / за заг. ред. д.ю.н., професора, академіка НАПрН України М.І. Іншина; упорядник О.В. Тищенко, Л.С. Нецька, І.С. Сахарук. – К.: ДП «Прінт Сервіс», 2017. -536 с. – с.351-357

20. Купіна Л.Ф. Сучасні тенденції фіксації трудової діяльності працівника: скасування інституту трудових книжок в Україні / Л. Ф. Купіна // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 18: Економіка і право / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова; редкол.: В. І. Акуленко, Б. І. Андрусишин (відп. ред.) та ін. - Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. - Вип. 29. - С. 147-151.

21. Купіна Л.Ф. Умови ефективної дії норм трудового права. // Різдвяні педагогічні читання: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, 23-25 грудня 2016 року. / Мін-во освіти і науки України, НАН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова та ін. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. – С.--.

22. Купіна Л.Ф. Умови ефективності норм трудового права // Дванадцяті юридичні читання. Держава у суспільно-політичних процесах: виклики і загрози: матеріали Міжнар. наук. конф., 1-2 червня 2017 р./ Мін-во освіти і науки України, НАН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова та ін. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. – С. 202- 206.

23. Купіна. Л.Ф. Захарчук М.А. Основні правові аспекти реформування системи зайнятості населення в Україні // Дванадцяті юридичні читання. Держава у суспільно-політичних процесах: виклики і загрози: матеріали Міжнар. наук. конф., 1-2 червня 2017 р./ Мін-во освіти і науки України, НАН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова та ін. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. – С. 206- 208.
24. Кушнір, Н. В. Сучасні напрями вдосконалення реалізації принципу гендерної рівності у трудовому праві України / Н. В. Кушнір // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2017. - Вип. 2. - С. 227-236.
25. Лукаш С. С. Працівник як суб'єкт матеріальної відповідальності трудових правовідносин / Лукаш С. С. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Юридичні науки. – 2015. – Вип. 3-2. Т. 1. – С. 84-87.
26. Мельник, К. Ю. Деякі проблеми правового регулювання переведень на іншу роботу в Україні / К. Ю. Мельник // Право і безпека. – 2016. – № 3 (62). – С. 99-103.
27. Мельник, К. Ю. Проблеми юридичних гарантій трудових прав працівників при укладенні, зміні та розірванні трудового договору : монографія / К. Ю. Мельник, А. О. Бабенко. — Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. — 240 с.
28. Могілевський Л. В. Характеристика окремих джерел трудового права / Могілевський Л. В. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Юридичні науки. – 2016. – Вип. 1. Т. 2. – С. 82-85.
29. Могілевський Л.В. Теоретико-методологічні підходи до визначення поняття «система трудового права» / Могілевський Л.В. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2014. – Вип. 29. Ч. 2. Т. 3. – С. 71-74.
30. Подорожній Є. Ю. Принципи формування юридичної відповідальності в трудовому праві / Подорожній Є. Ю. // Право і суспільство. - 2016. - № 2. Ч. 1. - С. 88-93.
31. Правове забезпечення соціальної сфери: матеріали II Міжнар. наук. конф. студ., асп. Та молод. Вчених, 26-27 берез. 2011 р., Одеса / ред.: В. М. Дрьомін; уклад. М. А. Павлова, Н. В. Моргун, О. С. Шпить; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.»». – О.: Фенікс, 2011. – 303 с.
32. Правове регулювання юридичної відповідальності суб'єктів трудового права в умовах ринкової економіки: автореф. дис.. канд.. юрид. наук: 12.00.05 / Н. І. Дуравніна; Східноукр. Нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2011. – 17 с.
33. Принципи та цілі кодифікації трудового законодавства України / Н. М. Хуторян // Правова держава: щорічник наук. пр. – 2010.- Вип. 21. – с. 273-278.

34. Сумісництво як складовий елемент сучасного трудового правовідношення в Україні: монографія / С. В. Венедіктов; МОНМС України, Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2011. – 224 с.
35. Теоретичні проблеми вдосконалення колективно-договірного регулювання трудових відносин при проведенні кодифікації трудового законодавства України /
36. Трофимовська, Ю. В. Особливості правового регулювання матеріальної відповідальності роботодавця за трудовим законодавством України // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2015. - № 1 (68). - С. 159-166.
37. Трудове право України. Навчально-методичний комплекс. Навчально-методичний комплекс дисципліни "Трудове право України". - К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2013.- 92 с.
38. Чавикіна, Т. І. Європейський досвід становлення та розвитку права на відпустку // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2015. - № 2 (69). - С. 244-250.
39. Чанишева Г.І. Колективні трудові правовідносини за проектом Трудового кодексу України / Г.І. Чанишева // Проблеми кодифікації законодавства про працю: матеріали круглого столу (Харків, 12 березня 2015 р.). – Х., 2015. – С. 124-127.
40. Чанишева Г.І. Організації роботодавців та їх об'єднання як суб'єкти колективних трудових відносин // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету: [збірник]. – Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2014. – Вип. 21. – Ч. II. – С. 68-72.
41. Чанишева Г.І. Соціальний діалог як інститут трудового права / Г.І. Чанишева // Науковий Вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. – № 18 (Т.2.). – С. 4-6.
42. Швець, Д. Ю. Організаційно-правові форми сприяння зайнятості : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Швець Дмитро Юрійович; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2017. - 16 с.
43. Щодо питання про форму трудового договору / С. В. Мороз // Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 50. – с. 376-381.
44. Право соціального забезпечення : Підручник / за редакцією Занфірової Т.А., Прилипка С.М., О.М. Ярошенка. – 2-ге вид. перероб. і допов. – Х.: ФІНН, 2012. - 640 с.
45. Право соціального забезпечення України: Навчальний посібник / Н. Ф. Лата, О. С. Андрєєва. – К.,: Нац. торг.- екон. ун -т. – 2011. – 146 с.
46. забезпечення: Навчальне видання / Б.І. Сташків; Черніг. держ. ін-т права, соц. технологій та праці. — Чернігів, 2011. — 99 с.

47. Гончаров В.О. Щодо проблеми визначення поняття "соціально обслуговування" // Вісн. прокуратури. – 2010. – № 12. – С. 107-112.
48. Державні механізми регулювання працевлаштування інвалідів / О. С. Качний, Д. Е. Шапоренко // Держава та регіони. Сер. Держ. Упр. – 2011. – Вип. 2. – С. 105-109.
49. Дія соціально-забезпечувального законодавства: проблеми теорії та практики / О. Г. Чутчева // Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 47. – С. 323-330.
50. До предмета правового регулювання права соціального забезпечення України: проблеми визначення і виділення / А. А. Казанчан // Держава та регіони. Сер. Право. – 2010. – Вип. 3. – С. 83-93.
51. Коробенко Н.П. Пенсійне забезпечення по інвалідності в солідарній пенсійній системі України. – К.: Вид-во Академії праці та соц. від-н Федерації проф. України. – 2011. – 170 с.
52. Пенсійне та соціальне забезпечення військовослужбовців та осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ та членів їх сімей: Довід. посібник / за заг. ред. Є.М. Польського, В.М. Комарницького. – Л.: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011– 478 с.
53. Пільги у праві соціального забезпечення / Б. І. Сташків // Черніг. держ. ін-т права, соц. технологій та праці. – 2011. – 176 с.
54. Право на пенсію та його реалізація за сучасним законодавством України: довідник / за ред. Н.М. Хуторян – К.: ТОВ "Видавництво "Юридична думка", 2012. – 207 с.
55. Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні / за ред. Хуторян Н.М. К.: Ін Юре, 2012. – 538 с.
56. Проблеми методу та правового режиму права соціального забезпечення / Б. І. Сташків; Черніг. держ. ін-т права, соц. технологій та праці. – Чернігів, 2011. – 88 с.
57. Проблеми методу та ситсеми права соціального забезпечення / Б. І. Сташків; Черніг. держ. ін-т права, соц. технологій та праці. – Чернігів, 2012. – 237 с.
58. Строки у праві соціального забезпечення / Б. І. Сташків; Черніг. держ. ін-т права, соц. технологій та праці. – Чернігів, 2010. – 88 с.
59. Хуторян Н.М. Проблеми застосування норм, щодо регулювання пенсійного забезпечення наукових кадрів - у світлі сучасної юридичної думки // держава і право. – Вип. 48. – К. 2010. – С. 306 -316
60. Шляхи вдосконалення механізмів державного регулювання зайнятості інвалідів в Україні / Я. О. Божко// Держава та регіони. Сер. держ. укр.. – 2010. – Вип. 4. – С. 148-152.

61. Щодо визначення соціальних стандартів: проблеми теорії та практики / О. Г. Чутчева// Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 48. – С. 339-344.

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО. АГРАРНЕ ПРАВО

Тема 1. Екологічне право України – комплексна галузь права: загальна характеристика

Науково-правові концепції взаємодії суспільства і природи. Становлення екологічного права України. Предмет екологічного права України. Методи екологічного права. Принципи та функції екологічного права. Поняття та система екологічного права. Місце екологічного права у національній системі права.

Поняття та види екологічних правовідносин. Підстави виникнення, зміни та припинення екологічних правовідносин. Суб'єкти та об'єкти екологічних правовідносин. Зміст екологічних правовідносин. Поняття і види об'єктів екологічного права.

Поняття джерел екологічного права та їх види. Конституція України як основне джерело екологічного права. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” як інтегроване джерело екологічного права. Інші інтегровані джерела екологічного права. Природоресурсові закони та кодекси як диференційовані джерела екологічного права. Природоохоронні закони України як комплексні джерела екологічного права. Підзаконні нормативно-правові акти як джерела екологічного права. Екологічні стандарти в системі джерел екологічного права. Міжнародно-правові акти у системі джерел екологічного права. Проблеми імплементації міжнародних еколого-правових норм в екологічне законодавство України. Місце роз'яснень вищих судових інстанцій щодо застосування екологічного законодавства у системі джерел екологічного права.

Тема 2. Екологічні права та обов'язки громадян в Україні

Поняття та види екологічних прав громадян. Право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Характеристика інших екологічних прав громадян. Загальні та спеціальні обов'язки громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища. Поняття і види гарантій реалізації екологічних прав громадян та додержання екологічних обов'язків. Правові форми захисту екологічних прав громадян.

Тема 3. Право власності на природні ресурси в Україні

Поняття та основні ознаки права власності на природні ресурси. Об'єкти та суб'єкти права власності на природні ресурси. Зміст права власності на природні ресурси. Форми права власності на природні ресурси. Підстави виникнення, зміни та припинення права власності на природні ресурси. Форми і методи охорони та захисту права власності на природні ресурси.

Тема 4. Право природокористування в Україні

Поняття та види права природокористування. Принципи права природокористування. Об'єкти та суб'єкти права природокористування. Права та обов'язки суб'єктів права природокористування. Підстави виникнення, зміни та припинення права природокористування. Форми і методи охорони і захисту прав суб'єктів правовідносин природокористування.

Тема 5. Правові засади екологічного управління в Україні

Поняття, ознаки і зміст екологічного управління. Державне екологічне управління. Самоврядне екологічне управління. Громадське екологічне управління. Органи державного, самоврядного та громадського екологічного управління та їх компетенція.

Поняття та види функцій екологічного управління. Міжгалузеві та галузеві функції екологічного управління. Екологічне планування та прогнозування. Стандартизація та нормування в галузі охорони навколишнього природного середовища. Стратегічна екологічна оцінка. Організація здійснення екологічної експертизи та екологічного аудиту. Екологічне ліцензування. Екологічний контроль та моніторинг.

Екологічне інформаційне забезпечення. Державний облік та ведення державних реєстрів екологічно небезпечних видів діяльності та об'єктів. Правові форми розподілу та перерозподілу природних ресурсів. Правова організація здійснення ресурсовпорядження. Державний облік та ведення природоресурсових кадастрів, кадастрів особливо охоронюваних територій та об'єктів. Правове регулювання ведення Червоної та Зеленої книг України. Вирішення спорів у галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Тема 6. Економіко-правовий механізм в галузі екології в Україні

Поняття і юридичні ознаки економіко-правового механізму в галузі екології. Склад і зміст економіко-правового механізму в галузі екології. Правові форми платежів (зборів) у галузі екології. Нормативи платежів (зборів) та ліміти (квоти) у системі економіко-правового механізму в галузі екології. Правова природа зборів за використання природних ресурсів, за забруднення

навколишнього природного середовища та за погіршення якості природних ресурсів. Система фінансування природоохоронних заходів. Правові засади формування фондів охорони навколишнього природного середовища та їх цільове призначення. Екологічне страхування та екологічний аудит в системі економіко-правового механізму в галузі екології.

Тема 7. Юридична відповідальність як засіб реалізації екологічного права України

Поняття відповідальності в екологічному праві. Види та зміст відповідальності за екологічні правопорушення. Підстави та умови виникнення відповідальності за порушення вимог екологічного законодавства. Правова характеристика екологічних правопорушень та їх класифікація. Проблеми застосування дисциплінарної відповідальності за екологічні правопорушення. Особливості адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення. Кримінальна відповідальність за порушення вимог екологічного законодавства. Правові форми еколого-правової відповідальності. Особливості цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення. специфіка відшкодування збитків, заподіяних правомірними діями.

Тема 8. Правовий режим використання та охорони земель, надр та водних ресурсів в Україні

Право власності на земельні ділянки. Право землекористування.

Особливості правового режиму земель різних категорій. Види відповідальності за земельні правопорушення. Цільове призначення. Особливості поділу земель на категорії. Організаційне та функціональне забезпечення управління в сфері використання та охорони земель. Охорона земель в системі заходів охорони природних ресурсів. Особливості кваліфікації окремих порушень земельного законодавства. Вирішення земельних спорів. Екологічні імперативи використання земельних ресурсів.

Юридична природа надр та корисних копалин, їх класифікація. Поняття та види надрокористування. Суб'єктно-об'єктний склад відносин надрокористування. Права та обов'язки надрокористувачів. Порядок спеціального надрокористування: геологічне вивчення, дослідно-промислової розробка, видобування корисних копалин та інші види використання. Управління в галузі використання та охорони надр. Юридична відповідальність за порушення законодавства про надра.

Поняття вод та водних об'єктів. Їх класифікація. Поняття та види водокористування. Суб'єктно-об'єктний склад відносин водокористування. Права та обов'язки водокористувачів. Правові титули та особливості права

спеціального водокористування. Особливості управління в сфері використання та охорони вод. Юридична відповідальність за порушення водного законодавства.

Тема 9. Правовий режим використання, відтворення та охорони лісів, тваринного і рослинного світу в Україні

Юридична природа лісу та лісових ресурсів. Право лісокористування та його види. Суб'єкти та об'єкти лісокористування. Права та обов'язки лісокористувачів. Управління в сфері використання та охорони лісів. Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства.

Об'єкти рослинного світу: юридичне поняття та види. Правові титули використання об'єктів рослинного світу. Права та обов'язки власників та користувачів об'єктів рослинного світу. Особливості використання об'єктів рослинного світу, що підлягають особливій охороні. Особливості управління в сфері використання та охорони об'єктів рослинного світу. Юридична відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ.

Об'єкти тваринного світу: юридичне поняття та види. Право використання тваринного світу, його форми та види. Суб'єкти користування об'єктами тваринного світу та їх правовий статус. Права та обов'язки власників та користувачів об'єктів тваринного світу. Особливості використання об'єктів тваринного світу, що підлягають особливій охороні. Особливості управління в сфері охорони та використання об'єктів тваринного світу. Юридична відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ.

Тема 10. Атмосфероохоронне право України

Атмосферне повітря, повітряний простір, космос: юридичне поняття та співвідношення. Стандартизація та нормування в сфері охорони атмосферного повітря. Особливості управління в сфері охорони та використання атмосферного повітря. Регламентація шумового, радіаційного та інших видів забруднень атмосферного повітря. Юридична відповідальність за порушення законодавства про атмосферне повітря.

Тема 11. Правовий режим використання та охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду за законодавством України

Поняття правового режиму природно-заповідного фонду як об'єкта правового регулювання, охорони та використання. Склад і класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду за чинним законодавством. Форми права власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду. Правові форми та види використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Права

громадян у галузі охорони і використання природно-заповідного фонду. Особливості управління в галузі організації, охорони і використання природно-заповідного фонду. Правовий режим окремих територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Юридична відповідальність за порушення законодавства про природно-заповідний фонд.

Тема 12. Юридична природа забезпечення екологічної безпеки

Наукові та законодавчі визначення поняття “екологічна безпека”. Екологічні нормативи як юридичні критерії екологічної безпеки. Поняття, методи, принципи та функції права екологічної безпеки України. Місце права екологічної безпеки в системі екологічного права України, його система та структура. Екологічний ризик як умова формування правовідносин у сфері екологічної безпеки. Правовідносини у сфері екологічної безпеки: загальна характеристика, поняття, класифікація, зміст і місце в системі правового регулювання.

Юридичне поняття зони надзвичайної ситуації та її різновидів. Умови, підстави та порядок оголошення окремих територій України зоною надзвичайної екологічної ситуації. Правовий режим зони надзвичайної екологічної ситуації. Поняття захисту населення і територій за надзвичайних екологічних ситуацій техногенного та природного характеру. Запобіжні заходи та заходи реагування на надзвичайні екологічні ситуації техногенного і природного характеру. Ліквідаційні заходи в межах зон надзвичайних екологічних ситуацій техногенного та природного характеру. Правовий статус осіб, постраждалих за надзвичайних екологічних ситуацій техногенного та природного характеру. Правові засади функціонування Єдиної державної системи органів виконавчої влади з питань запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру.

Тема 13. Науково-теоретичні засади міжнародного екологічного права

Передумови та чинники правового співробітництва держав у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки. Предмет регулювання міжнародного екологічного права, його особливості. Поняття та види об'єктів і суб'єкти міжнародного екологічного права та їх класифікація. Співвідношення міжнародного екологічного права та екологічного права України. Місце міжнародного екологічного права в системі сучасного міжнародного права та його співвідношення з різними галузями міжнародного права.

Поняття та види принципів міжнародного екологічного права. Загальновизнані принципи міжнародного права як принципи міжнародного екологічного права. Принцип охорони навколишнього середовища як загальний та спеціальний принцип у міжнародному праві. Поняття та види джерел міжнародного екологічного права. Міжнародний звичай як джерело міжнародного екологічного права та його роль у формуванні нової галузі міжнародного права. Міжнародний договір як основне джерело міжнародного екологічного права. Юридична природа міжнародних протоколів в сфері використання природних ресурсів, охорони довкілля та забезпечення міжнародної екологічної безпеки. Специфічні ознаки міжнародних екологічних угод. Міжнародні еколого-правові угоди, участь в яких бере Україна.

Тема 14. Предмет, метод, джерела та принципи земельного права.

Функціональні особливості земельного права. Соціально-економічні та екологічні передумови розвитку земельного права. Поняття, предмет, метод і система земельного права України. Принципи земельного права. Співвідношення земельного права з іншими галузями права. Наука земельного права. Місце та роль земельного права України в системі екологічного права. Поняття та особливості джерел земельного права. Конституційні засади земельного права. Класифікація, форми джерел земельного права. Земельний кодекс України в системі джерел земельного права. Закони, підзаконні акти, нормативні акти в системі земельного права.

Тема 15. Правове регулювання земельних правовідносин в Україні.

Поняття та особливості земельних правовідносин. Види земельних правовідносин. Класифікація земельних правовідносин. Суб'єкти та об'єкти земельних правовідносин. Зміст земельних правовідносин. Підстави виникнення, зміни та припинення земельних правовідносин. Абсолютні земельні правовідносини. Підстави виникнення, зміни та припинення абсолютних земельних правовідносин. Особливості об'єктивного та суб'єктивного складу та змісту абсолютних земельних правовідносин. Регулятивні та охоронні земельні правовідносини, управлінські, господарські, земельно-екологічні та процесуальні земельні правовідносини

Тема 16. Земля як об'єкт земельних відносин. Охорона земель.

Склад та цільове призначення земель України. Категорії земель. Установлення та зміни цільового призначення земель. Поняття та склад земель сільськогосподарського призначення. Землі несільськогосподарського призначення. Землі житлової та громадської забудови. Визначення й використання земель житлової та громадської забудови. Особливості

використання земельних ділянок державного та комунального житлового фондів. Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого несільськогосподарського призначення. Правовий режим земель транспорту. Склад і призначення земель транспорту та особливості їх правової регламентації. Склад і призначення земель зв'язку, ліній електропередач та іншого комунікаційного призначення. Склад і призначення земель оборони. Правовий режим земель природно-заповідного, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного призначення. Поняття, юридична природа, склад земель природно-заповідного, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного призначення. Поняття, склад і загальна характеристика правового режиму земель лісового та водного фондів.

Тема 17. Поняття права власності на землю та його форми.

Поняття та основні ознаки права власності на землю. Земля як об'єкт права власності на землю. Суб'єкти права власності на землю. Право приватної, комунальної, державної власності на землю. Право спільної власності на землю. Право власності іноземних громадян, іноземних юридичних осіб та іноземних держав на землю. Зміст права власності на землю, права і обов'язки власників земельних ділянок. Юридичні підстави зміни та припинення права власності на землю в Україні.

Тема 18. Порядок набуття, переходу та припинення права власності на землю.

Загальна характеристика цивільно-правових договорів щодо земельних ділянок, які передбачають перехід права власності на нього: купівля-продаж нерухомого, договір міни, дарування, спадкування. Порядок нотаріального посвідчення земельних правочинів. Особливості застосування обтяжень та обмежень земельних ділянок при їх придбанні. Приватизація земельних ділянок. Припинення права власності на земельну ділянку. Викуп земельної ділянки для суспільних потреб.

Тема 19. Похідні речові права на землю.

Право землекористування. Загальна характеристика цивільно-правових договорів щодо нерухомого майна, які не супроводжуються переходом права власності на нього: договір найму, договори про право користування чужим майном, договір лізингу, договір концесії, спільна діяльність, позичка, управління майном, іпотека. Сервітути. Суперфіцій. Узуфрукт. Емфітевзис.

Тема 20. Організаційно-правові форми управління земельними ресурсами.

Поняття функцій управління. Планування використання земель. Встановлення меж адміністративно-територіальних одиниць. Розподіл та перерозподіл земель. Моніторинг земель. Контроль за використанням, відтворенням та охороною земель.

Тема 21. Землеустрій.

Землеустрій. Ведення державного земельного кадастру. Вирішення земельних спорів. Порядок формування земельних ділянок. Порядок державної реєстрації земельної ділянки. Правове регулювання здійснення ведення земельно-кадастрового обліку. Поняття земельного кадастру. Державний земельний кадастр. Нормативно грошова оцінка земельної ділянки. Публічна кадастрова карта.

Тема 22. Охорона земель.

Поняття правової охорони земель. Завдання та зміст охорони земель. Система заходів правової охорони земель. Еколого-правові вимоги щодо охорони земель. Організація раціонального землекористування як засіб правової охорони земель. Стандартизація та нормування в галузі охорони земель і відтворення родючості ґрунтів. Рекультивация порушених земель. Система заходів охорони ґрунтів. Суб'єкти правової охорони земель. Земельний фонд як об'єкт правової охорони.

Тема 22. Предмет і система аграрного права

Аграрна політика та аграрна реформа України їх завдання та зміст в умовах ринкових економічних відносин.

Поняття аграрного права та його особливості як галузі права.

Функції і місце аграрного права в системі права України.

Предмет аграрного права. Методи правового регулювання аграрних відносин.

Принципи аграрного права.

Завдання і система науки аграрного права. Система аграрного права як навчальної дисципліни.

Тема 23. Джерела аграрного права

Поняття і види джерел аграрного права.

Конституція і Закони України як джерела аграрного права.

Підзаконні акти як джерела аграрного права.

Внутрішньо-господарські нормативні акти.

Проблеми і шляхи вдосконалення аграрного законодавства України.

Тема 24. Аграрні правовідносини

Поняття і особливості аграрних правовідносин.

Розмежування аграрних правовідносин.

Види і структура внутрішніх правовідносин.

Єдність і взаємозв'язок аграрних правовідносин з цивільно-правовими, трудовими, фінансово-кредитними, земельними, управлінськими, природоохоронними та іншими правовідносинами.

Тема 25. Суб'єкти аграрного права

Поняття і класифікація суб'єктів аграрного права.

Правосуб'єктність аграрних товаровиробників.

Правосуб'єктність колективних і кооперативних сільськогосподарських підприємств.

Правосуб'єктність акціонерних сільськогосподарських товариств.

Правосуб'єктність державних аграрних товаровиробників.

Особливості правосуб'єктності міжгосподарських підприємств і об'єднань.

Тема 26. Право членства громадян у сільськогосподарських підприємствах кооперативного типу та право засновництва і участі в аграрних корпоративних правовідносинах

Поняття права членства громадян у сільськогосподарських підприємствах кооперативного типу.

Поняття права засновництва і участі в аграрних корпоративних правовідносинах.

Права та обов'язки членів сільськогосподарських підприємств кооперативного типу.

Права та обов'язки учасників аграрних (сільськогосподарських) підприємств (товариств) корпоративного типу.

Підстави й порядок припинення права членства в сільськогосподарських підприємствах.

Підстави, порядок і правові наслідки припинення права участі в аграрних підприємствах (товариствах).

Тема 27. Державно-правове регулювання сільського господарства

Характеристика державно-правового регулювання сільського господарства.

Органи державного управління сільським господарством та їхні повноваження.

Органи державного контролю та інспекції в сільському господарстві.

Сприяння розвитку сільського господарства.

Здійснення державно-правового регулювання сільського господарства.

Тема 28. Правове становище селянського (фермерського) господарства

Поняття та правові ознаки селянського (фермерського) господарства.

Порядок створення селянського (фермерського) господарства.

Майнові правовідносини селянського (фермерського) господарства.

Господарська діяльність селянського (фермерського) господарства.

Припинення діяльності селянського (фермерського) господарства.

Тема 29. Правове становище приватного підсобного господарства

Поняття приватного підсобного господарства.

Земельні і майнові правовідносини у приватному підсобному господарстві.

Договірні зобов'язання приватного підсобного господарства.

Тема 30. Правове становище колективного сільськогосподарського підприємства

Колективне сільськогосподарське підприємство як суб'єкт господарювання.

Об'єкти і суб'єкти права власності у підприємстві.

Правовий режим майна колективного сільськогосподарського підприємства.

Правовий режим пайового фонду майна членів сільськогосподарського підприємства.

Охорона права власності колективного сільськогосподарського підприємства.

Тема 31. Правовий режим майна державних сільськогосподарських підприємств

Державне сільськогосподарське підприємство як суб'єкт майнових прав.

Правовий режим основних та інших фондів державного сільськогосподарського підприємства.

Особливості приватизації державного майна.

Тема 32. Правове регулювання управління діяльністю сільськогосподарських підприємств

Поняття права колективного самоврядування.

Система органів управління в колективному сільськогосподарському підприємстві.

Управління державним сільськогосподарським підприємством.

Правове регулювання виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

Правове регулювання фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств.

Тема 33. Правове регулювання організації, дисципліни і оплати праці в сільськогосподарському підприємстві

Характеристика організації праці в сільськогосподарських підприємствах.

Правове регулювання внутрішнього трудового розпорядку в сільськогосподарських підприємствах.

Поняття дисципліни праці та правове забезпечення її додержання в сільськогосподарських підприємствах.

Правові акти про оплату праці працівників сільськогосподарського підприємства.

Тема 34. Відповідальність працівників сільськогосподарських підприємств

Поняття і види відповідальності в аграрному праві.

Дисциплінарна відповідальність працівника колективного сільськогосподарського підприємства.

Дисциплінарна відповідальність працівників державних і міжгосподарських підприємств.

Матеріальна відповідальність працівників сільського господарства.

Відшкодування збитків працівниками сільськогосподарських підприємств.

Тема 35. Аграрно-договірні зобов'язання та правове регулювання реалізації сільськогосподарської продукції

Поняття і види аграрно-договірних зобов'язань.

Договірна дисципліна та відповідальність за її порушення.

Правові форми реалізації сільськогосподарської продукції.

Біржа – організатор реалізації сільгосппродукції.

Правосуб'єктність хлібозакупівельних підприємств.

Тема 36. Аграрне право зарубіжних країн

Поняття, зміст і джерела аграрного права.

Правове становище сільськогосподарського підприємства.

Правове регулювання оподаткування у сільському господарстві.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ДО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Екзаменаційні питання розроблені на основі даної програми мають на меті комплексну перевірку теоретичної і практичної підготовки здобувачів до реалізації дослідження з обраної дисципліни.

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО. АГРАРНЕ ПРАВО

1. Предмет, система, принципи та методи екологічного права, його місце в системі права.
2. Конституційні засади екологічного права, система джерел екологічного права.
3. Поняття та зміст права власності на природні ресурси, форми власності на природні ресурси, суб'єкти права власності на природні ресурси.
4. Поняття права природокористування, принципи та види природокористування.
5. Суб'єкти та основні функції державного управління у сфері збереження довкілля.
6. Поняття та правові механізми забезпечення екологічної безпеки, нормативи екологічної безпеки, екологічні стандарти, їх сфери регулювання та порядок встановлення.
7. Поняття та елементи економіко-правового механізму природокористування і збереження довкілля, система податків та зборів за використання природних ресурсів, правове регулювання їх сплати.
8. Система територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні.
9. Поняття та види юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Поняття та склад екологічного правопорушення.
10. Принципи та механізми міжнародно-правового забезпечення збереження довкілля, адаптації законодавства України до законодавства ЄС.
11. Підстави виникнення, зміни та припинення земельних правовідносин
12. Категорії земель за законодавством України.
13. Право приватної, комунальної, державної власності на землю.
14. Загальна характеристика цивільно-правових договорів щодо земельних ділянок, які передбачають перехід права власності на нього: купівля-продаж нерухомого, договір міни, дарування, спадкування.
15. Особливості застосування обтяжень та обмежень земельних ділянок при їх придбанні.
16. Право землекористування.
17. Планування використання земель.
18. Контроль за використанням, відтворенням та охороною земель.
19. Порядок формування земельних ділянок.

20. Порядок державної реєстрації земельної ділянки.
21. Правове регулювання здійснення ведення земельно-кадастрового обліку.
22. Система заходів правової охорони земель.
23. Поняття відповідальності як засоби реалізації земельного права.
24. Предмет, принципи, методи, аграрного права, його система та місце в системі права.
25. Суб'єкти та об'єкти аграрних правовідносин.
26. Поняття і особливості аграрних правовідносин.
27. Поняття права членства громадян у сільськогосподарських підприємствах кооперативного типу.
28. Поняття права засновництва і участі в аграрних корпоративних правовідносинах.
29. Права та обов'язки членів сільськогосподарських підприємств кооперативного типу.
30. Характеристика державно-правового регулювання сільського господарства.
31. Органи державного управління сільським господарством та їхні повноваження.
32. Органи державного контролю та інспекції в сільському господарстві.
33. Сприяння розвитку сільського господарства.
34. Здійснення державно-правового регулювання сільського господарства.

35. Поняття приватного підсобного господарства.
36. Земельні і майнові правовідносини у приватному підсобному господарстві.
37. Договірні зобов'язання приватного підсобного господарства.
38. Колективне сільськогосподарське підприємство як суб'єкт господарювання.
39. Об'єкти і суб'єкти права власності у підприємстві.
40. Правовий режим майна колективного сільськогосподарського підприємства.
41. сільськогосподарського підприємства.
42. Охорона права власності колективного сільськогосподарського підприємства.
43. Державне сільськогосподарське підприємство як суб'єкт майнових прав.
44. Правовий режим основних та інших фондів державного сільськогосподарського підприємства.
45. Особливості приватизації державного майна.
46. Поняття права колективного самоврядування.

47. Система органів управління в колективному сільськогосподарському підприємстві.
48. Управління державним сільськогосподарським підприємством.
49. Правове регулювання виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.
50. Правове регулювання фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств.
51. Характеристика організації праці в сільськогосподарських підприємствах.
52. Правове регулювання внутрішнього трудового розпорядку в сільськогосподарських підприємствах.
53. Поняття дисципліни праці та правове забезпечення її додержання в сільськогосподарських підприємствах.
54. Правові акти про оплату праці працівників сільськогосподарського підприємства.
55. Поняття і види відповідальності в аграрному праві.
56. Дисциплінарна відповідальність працівника колективного сільськогосподарського підприємства.
57. Дисциплінарна відповідальність працівників державних і міжгосподарських підприємств.
58. Матеріальна відповідальність працівників сільського господарства.
59. Відшкодування збитків працівниками сільськогосподарських підприємств.
60. Поняття і види аграрно-договірних зобов'язань.
61. Договірна дисципліна та відповідальність за її порушення.
62. Правові форми реалізації сільськогосподарської продукції.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Гвоздик П.О. Джерела екологічного права України. - К.2012.
2. Гетьман А.П., Лозо В.И. Правовые проблемы экологической политики Европейского Союза и Украины. Х., «Право», 2014.
3. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник /За загальною ред. Ю.С.Шемшученка. - К.: ТОВ Видавництво «Юридична думка». - 2008;
4. Балюк Г. І., Коваленко Т. О., Носік В. В. Земельне право України: 198 підручник / за ред. В. В. Носіка. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 511 с. 12. Басай Р. М. Правовий режим техногенно забруднених земель: дис. ... кандидата юридичних наук : 12.00.06. Івано-Франківськ, 2013. 222 с. 13. Бевз О. В.

Правовий режим земель історико-культурного призначення в Україні (історичні ареали населених місць): дис. ... кандидата юридичних наук : 12.00.06. Київ, 2012. 211 с.

5. Бусуйок Д.В. Правове регулювання управлінських та сервісних відносин у сфері використання та охорони земель: проблеми теорії та практики : автореф. дис. ... доктора юридичних наук: 12.00.06. Київ, 2018. 41 с.

6. Василюк О. В., Борисенко К. А. Проблеми включення категорії земель природно-заповідного фонду до державного земельного кадастру. Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. 2014. № 2. С. 12-14.

7. Василюк О. В. Консервація деградованих земель та формування екомережі: правовий аспект. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2014. Вип. 20. №1100. С.229-234.

8. Василюк О., Шутяк С., Тестов П., Шпарик Н. Правовий режим природно-заповідного фонду України: історія формування, юридичні аспекти та закордонний досвід: посібник / за заг. ред. О. В. Кравченко. Львів : Вид-во «Компанія «Манускрипт», 2017. 92 с.

9. Гетьман А. П., Уркевич В. Ю., Даниленко Б. В. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення: монографія. Харків : Право, 2018. 448 с

10. Земельне право України: навчальний посібник / за ред. Каракаша І. І., Харитонової Т. Є. Одеса : Юридична література, 2017. 588 с.

11. Кулинич О. П. Захист права приватної власності на землю: цивільноправові аспекти: монографія. Вінниця, 2018. - 230 с.

12. Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: монографія / Кулинич П. Ф. - К.: Логос, 2011. - 688 с.

13. Ситнік Т. М. Поняття правового режиму земель, зайнятих зеленими насадженнями в населених пунктах. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2015. Вип. 213 (1). С.108-117

14. Шульга М. В., Багай Н. О., Гордєєв В. І., Каракаш І. І. Земельне право України: підручник / за ред. М. В. Шульги. Харків : Право, 2013. 520 с

15. Договір як універсальна правова конструкція : монографія А.П. Гетьман, В.І. Борисова, О.П. Євсєєв та ін.: за ред. А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. - Х.: Право, 2016. - 432 с.

16. Набуття та припинення права власності в Україні (проблеми теорії та практики): Монографія / За заг. ред. академіка НАПрН України В. В. Луця. – К.:

НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2013. – 358 с.

17. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України [Текст] : у 2 т. / Н. С. Кузнєцова, І. О. Дзера, В. М. Коссака та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. - 7-е вид., переробл. і допов. - К. : Юрінком Інтер, 2018. - Т. 1. - 832 с.

18. Особливості захисту суб'єктивних цивільних прав [текст]: Монографія / За заг. ред. академіків НАПрН України О. Д. Крупчана та В. В. Луця. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2018. – 400 с.

19. Право власності на житло в Україні: доктрина та реалізація: Монографія / за заг. ред. Академіків НАПрН України О. Д. Крупчана та В. В. Луця. – К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2016. – 246 с.

20. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення: монографія / За ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. - Х.: Право, 2012.

21. Проблеми розвитку аграрного та земельного права України: монографія / В. І. Семчик, П. Ф. Кулинич, В. М. Єрмоленко та ін.; за ред. В. І. Семчика, П. Ф. Кулинича. - К.: Ред. журн. «Право України»; Х.: Право, 2013. - 372 с. - С. 13-29.

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Тема 1. Поняття, предмет, методи і система міжнародного приватного права.

Поняття міжнародного приватного права. Предмет міжнародного приватного права. Методи регулювання відносин у міжнародному приватному праві. Колізійний метод і колізійні норми. Матеріально-правовий метод і матеріально-правові норми. Система міжнародного приватного права.

Тема 2. Суб'єкти міжнародного приватного права.

Загальні засади правового статусу фізичних осіб як суб'єктів міжнародного приватного права. Поняття та колізійні питання громадянства. Іноземці за законодавством України. Правоздатність та дієздатність іноземців в Україні. Правове становище громадян України за кордоном.

Поняття юридичної особи. Класифікація юридичних осіб в міжнародному приватному праві. Поняття особистого статуту організації та визначення національності юридичної особи. Представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності. Діяльність суб'єктів господарювання України за кордоном. Об'єднання підприємств як суб'єктів господарювання. Особливості створення і діяльності офшорних компаній.

Держава як суб'єкт міжнародного приватного права. Імунітет держави. Види імунітетів держави. Законодавче регулювання імунітету держави.

Тема 3. Колізійні норми в міжнародному праві.

Поняття та структура колізійних норм. Класифікація колізійних норм. Основні формули прикріплення.

Тема 4. Застосування іноземного права.

Кваліфікація колізійної норми. Зворотне відсилання та відсилання до права третьої сторони. Обхід закону. Встановлення змісту та застосування іноземного права. Застереження про публічний порядок. Правові режими в міжнародному приватному праві. Взаємність та реторсія.

Тема 5. Правочини з іноземним елементом.

Поняття та види правочинів з іноземним елементом. Методи регулювання правочинів з іноземним елементом. Право, що застосовується до змісту правочину (зобов'язальний статут). Право, що застосовується до форми правочину. Віденська конвенція ООН "Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів" 1980 року.

Тема 6. Спадкування у міжнародному приватному праві.

Колізії у спадкуванні за міжнародним приватним правом. Колізійні норми спадкового права. Міжнародні документи з питань іноземного спадкування. Отримання українським громадянином спадщини за кордоном. Спадкові права іноземців. Перехід майна до держави.

Тема 7. Міжнародне перевезення пасажирів та їх вантажу.

Поняття міжнародних перевезень. Міжнародні морські перевезення. Міжнародні повітряні перевезення. Міжнародні залізничні перевезення. Міжнародні автомобільні перевезення. Міжнародні перевезення внутрішніми водними шляхами. Міжнародні змішані перевезення.

Тема 8. Правове регулювання шлюбно-сімейних відносин у міжнародному приватному праві та міжнародні трудові відносини.

Визначення і регламентація шлюбу у міжнародному приватному праві. Регулювання відносин подружжя у міжнародному приватному праві. Процедура розірвання шлюбів у міжнародному приватному праві. Відносини батьків і дітей та їх регламентація у міжнародному приватному праві. Правовий статус усиновлення у міжнародному приватному праві.

Загальна характеристика міжнародних трудових відносин. Колізійне регулювання міжнародних трудових відносин. Міжнародно-правове регулювання праці. Праця українських громадян за кордоном та іноземців в Україні.

Тема 9. Міжнародний цивільний процес та міжнародний комерційний арбітраж.

Поняття міжнародного цивільного процесу та його джерела. Правове становище іноземних осіб у цивільному процесі. Підсудність цивільних справ за участю іноземних осіб. Проведення у справі за участю іноземної особи до судового розгляду. Визнання і виконання рішень іноземних судів.

Поняття і види міжнародного комерційного арбітражу. Міжнародно-договірна уніфікація комерційного арбітражу. Міжнародні регламенти, типовий закон про міжнародний комерційний арбітраж. Арбітражна угода та компетенція міжнародного комерційного арбітражу. Арбітражні рішення. Виконання рішень.

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

Тема 1. Предмет і система міжнародного права

Походження терміну «міжнародне право». Регулювання міждержавних відносин як предмет класичного міжнародного права. «Право народів» (*jus gentium*) і сучасне міжнародне право. Концепція «загального міжнародного права», роль кодифікованого міжнародного права в сучасному міжнародному правопорядку. Міжнародне публічне й міжнародне приватне право. Концепція «третього правопорядку» (транснаціональне право, нове *jus gentium*, нове *lex mercatoria*).

Суб'єкти і об'єкти міжнародно-правових відносин. держави як первинні суверенні і юридично рівні суботи МП. Міжнародні міжурядові організації я похідні несuverенні суб'єкти МП, з функціонально обумовленим обсягом правосуб'єктності. Дестинатори міжнародного права, проблемність визнання особи в якості суб'єкта міжнародного права. Загальні відмінності міжнародного права від національного.

Система міжнародного права в «міжнародній нормативній системі». «Рух норм» між нормативними квазіюридичними і юридичними системами, між національними, релігійними, традиційними та ін. правовими системами і системою міжнародного публічного права. Структурні елементи системи міжнародного права. Правова норма як елементарна структурна одиниця правової системи. Інститути міжнародного права. Галузі і підгалузі міжнародного права. Загальна структура дисципліни міжнародного права.

Тема 2. Норми міжнародного права та їх джерела. Статут ООН

Особливості правової норми, її відмінності від інших соціальних норм. Специфіка нормотворчості в міжнародному праві: «узгодження воль» суверенних держав як головна форма нормотворчості в міжнародному праві. Норми міжнародного права, їх класифікація. Формування імперативних норм міжнародного права (норми *jus cogens*): загальновизнаність (норма *ergo omnes*) – як передумова імперативності.

Способи утворення і джерела норм міжнародного права: статутне й доктринальне визначення джерел МП. Стаття 38 Статуту Міжнародного суду ООН про джерела, до яких звертаються судді. головні рівні правотворчості в міждержавних відносинах.

Договірний спосіб утворення норм, переваги кодифікованого міжнародного права. Кодифікаційна діяльність держав і міжнародних установ.

Позадовірні («стихійний» і «довільний») способи нормоутворення. «Стихійні» способи утворення норм міжнародного права. Справедливість – як мета стихійної нормотворчості, природне право як «філософія справедливості», англійське «право справедливості» і його вплив на міжнародне право. Міжнародно-правовий звичай: матеріальна і психологічна його складові, *opinio juris* – як критерій «юридичності» звичаєвої міжнародної норми. Звичаєве походження загальних принципів права.

Довільні способи нормоутворення: односторонні і багатосторонні не договірні акти держав, односторонні акти міжнародних організацій. довільність форми і відсутність критеріїв юридичності таких норм (м'яке право), їх політична важливість і можливість подальшої юридизації через загальне визнання.

Статут ООН – кодифікована основа сучасного міжнародного правопорядку.

Тема 3. Основні принципи міжнародного права

Зв'язок основних принципів міжнародного права з загальноправовими принципами. Тлумачення поняття «основні принципи міжнародного права». Джерела і формування загальних принципів права. Загальноправові принципи як джерело міжнародного права, відповідно до ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН.

Принципи Статуту ООН. Принципи Ст. 2 Статуту: каузальність положень про співробітництво держав-членів з ООН (п.5. Ст. 2) і про невтручання ООН у внутрішні справи своїх держав-членів (п. 7 Ст. 2). Важливість положення п 6. Ст. 2 про важливість визнання принципів Статуту ООН і державами-нечленами ООН. Принципи Ст. 1, що згодом увійшли до основних принципів міжнародного права.

Розкриття змісту принципів Статуту ООН в Декларації про принципи 1970 р., визначення їх як основних принципів міжнародного права, якими повинні керуватися всі нації. Остаточна систематизація десяти основних принципів МП в Заключному (Гельсінському) акті НБСЄ 1975 р. критерії визнання всіх десяти основних принципів як норм *jus cogens*.

«Логічна парність» десяти основних принципів міжнародного права. Принципи суверенної рівності держав і невтручання держав у внутрішні справи одна одної. Принципи сумлінного виконання міжнародних зобов'язань і співробітництва. Принципи мирного вирішення спорів і незастосування сили й

погрози силою. Принципи територіальної цілісності держави і непорушності держаних кордонів. Принципи поваги до прав людини і рівноправ'я та права на самовизначення народів.

Тема 4. Держава як суверенний суб'єкт міжнародного права. Правонаступництво держав

Суверенітет і міжнародна правосуб'єктність. Міжнародний і внутрішньодержавний виміри суверенітету. Рівність і первинність правосуб'єктності держав: реалізація міжнародної правосуб'єктності держави через інститут визнання: встановлення дипломатичних зносин як необхідна і достатня умова визнання *de jure*; випадки визнання *de facto* і *ad hoc*. Конститутивна і декларативна теорії визнання.

Юрисдикція держави як внутрішній аспект суверенітету. Абсолютна юрисдикція держави над її територією, випадки екстериторіальної юрисдикції. Імунітет держави, її офіційних представників і державного майна – як абсолютна екстериторіальна юрисдикція. Акти держави, що дозволяють і визначають межі дії на її території окремих норм міжнародного права і права іноземних держав. Зв'язок владних повноважень держави і інституту імплементації міжнародно-правових норм. Розвиток поглядів на співвідношення міжнародного й національного права. Способи імплементації норм міжнародного права в національні правові системи.

Інститут держави у динаміці її розвитку: міста-держави і держави-імперії як основні форми держав до ново часу. Держава-нація як політична форма захисту інтересі громадянського суспільства, лояльний суб'єкт міжнародного права. Історичність поняття «суверенітет»: суверенітет як повновладдя монархів (Ж. Боден); суверенітет як форма захисту інтересів нації (Г.Гроцій) і суверенітет як повновладдя, делеговане народним волевиявленням (Ж. Ж. Руссо).

Складові елементи держави: легітимна влада (суверенітет), населення, територія, міжнародне визнання її правосуб'єктності. Міжнародно-правовий статус населення. Сучасні концепції про становище фізичної особи в міжнародному праві. Особливості міжнародних угод, що регулюють відносини, де стороною є фізична особа: міжнародне гуманітарне (в широкому сенсі) і кримінальне право. Інститут громадянства в національному й міжнародному праві. Умови виникнення, підстави й засоби уникнення подвійного громадянства. Міжнародно-правові стандарти регулювання статусу іноземців, осіб без громадянства, біженців. Міжнародно-правові підходи до надання притулку і екстрадиції.

Інститут правонаступництва держав. Істотні зміни території як необхідна умова відносин правонаступництва. Конвенційне визначення поняття

правонаступництва. правонаступництво стосовно міжнародних договорів, державної власності і боргів і державних архівів. Принцип “tabula rasa” при правонаступництві нових незалежних держав. Проблемні питання правонаступництва пострадянських держав.

Тема 5. Інститут території в міжнародному праві

Загальна характеристика інституту території. Територія як правова категорія. Правовий статус і правовий режим території.

Загальні і спеціальні режими території як норми, що визначають правила діяльності суб’єктів в межах відповідних просторів. Національний, міжнародний і змішаний загальні режими. Спеціальні режими: режими міжнародної безпеки (демілітаризовані, нейтральні без’ядерні території) і режими міжнародного співробітництва (морські, повітряні простори, економічні зони).

Державна територія. Складові державної території: суходіл, надра води і повітряний простір. Поняття внутрішні і територіальні води держави, вихідна лінія (нормальна, пряма, архіпелажна) – як межа між внутрішніми і територіальними водами. Призначення і ширина прилеглої зони. Юрисдикційні повноваження держави на її території та в прилеглої зоні. Державний кордон, його делімітація і демаркація.

Території з міжнародним правовим режимом: режим спільного міжнародного користування і режим об’єктів спільної спадщини людства як варіанти міжнародного режиму. Відкритий космос і небесні тіла, особливості правового режиму геостаціонарної орбіти як вичерпного ресурсу. Повітряний простір за межами національної юрисдикції. Відкрите море: свободи відкритого моря, права та обов’язки капітанів суден у відкритому морі. Район морського дна і особливості його експлуатації. Значення і особливості правового захисту Антарктики.

Території зі змішаним правовим режимом. Поєднання і розмежування в регулюванні територій зі змішаним режимом питань національної юрисдикції і безпосередньо підпорядкованих нормам міжнародного права. Юрисдикція держав в межах їх виключної морської економічної зони (ВМЕЗ) і континентального шельфу над ресурсами, науковими дослідженнями і зведенням споруд, пов’язаних з цими видами діяльності. «Секторальний» принцип в Арктиці: поширення обмеженої юрисдикції п’яти приполярних держав до північного полюсу; відмінність секторального режиму від режиму ВМЕЗ. Особливості регулювання режимів міжнародних проток і каналів.

Тема 6. Право зовнішніх зносин

Дипломатія як базовий рівень міждержавного співробітництва: предмет і зміст «Права зовнішніх зносин». Зв’язок інституту визнання і права зовнішніх

зносин. Джерела права зовнішніх зносин. Державні органи, в компетенцію яких входить регулювання зовнішніх зносин. Закордонні органи зовнішніх зносин: представництва і місії.

Поняття, функції і юридичний статус дипломатичних представництв. Класи глав дипломатичних представництв. Призначення глави дипломатичного представництва: агреман і вірча грамоти. Склад дипломатичних представництв. Поняття дипломатичний корпус. Дипломатичні ранги. Дипломатичні імунітети і привілеї.

Джерела консульського права. Функції і юридичний статус консульств. Акти, що слугують правовою підставою діяльності консула, екзекватура, консульський патент. Інституційні форми консульської діяльності. Консульські округи.

Право спеціальних місій. Джерела, що регулюють статус спеціальних місій. Особливості торгових і військових місій.

Дипломатичне право міжнародних організацій. Джерела і правовий статус представництв держав при міжнародних організаціях.

Тема 7. Право міжнародних договорів

Кодифікація міжнародного права шляхом укладання багатосторонніх міжнародних угод (договорів) як юридична основа сучасного міжнародного правопорядку: поняття і джерела «Права міжнародних договорів». Класифікації міжнародних договорів. Статут ООН як договір вищої юридичної сили стосовно інших міжнародних угод (ст. 103 Статуту). Структура (елементи) міжнародних договорів.

Процедура укладання міжнародних договорів. Обмін повноваженнями їх значення для легітимності договору. Прийняття тексту договору, встановлення автентичності тексту: парафування і підписання *ad referendum*. Способи надання державами згоди на обов'язковість договору. Умови надання згоди з застереженнями. Депонування договору у депозитарія. Набуття договором чинності.

Дія договорів, їхнє застосування й тлумачення. Дія договорів у часі і просторі. Загальний обов'язок дотримуватися положень договору його сторонами. Обов'язковість договору тільки для його сторін. Тлумачення договору. Включення в договір механізму врегулювання спорів між сторонами стосовно виконання і тлумачення договору.

Підстави недійсності договору: підписання договору при відсутності належних повноважень у представника що підписав договір; підписання внаслідок помилки щодо факту чи ситуації, що мали істотне значення для підписання договору, внаслідок введення держави-члена в обману, внаслідок підкупу уповноваженого на підписання представника, внаслідок тиску на представника

держави чи на саму державу; суперечність положень договору імперативній нормі міжнародного права. Підстави і способи припинення і призупинення дії міжнародного договору.

Тема 8. Мирне врегулювання спорів між державами

Розвиток принципу мирного вирішення міжнародних спорів у доктрині й джерелах міжнародного права. Гаазькі конференції миру і механізми врегулювання спорів між державами запропоновані в них. Значення впровадження Постійної палати третейського суду. принцип мирного врегулювання спорів у Версальсько-Вашингтонській системі міжнародних домовленостей. Значення заснування Постійної палати міжнародного правосуддя.

Врегулювання спорів в системі ООН. Поняття «міжнародний спір» і критерії його «юридичності» за статутом ООН. Засоби розв'язання спорів за Ст. 33 Статуту ООН. Дипломатичні (політичні) засоби розв'язання спорів: переговори, обстеження, посередництво, примирення та інші. Юридичні засоби розв'язання спорів: відмінності між арбітражним вирішенням спорів і зверненням до судових органів. Звернення до регіональних домовленостей та інституцій. Примусові засоби забезпечення миру і безпеки в системі ООН.

Інституційне забезпечення мирного врегулювання спорів. Найбільш відомі арбітражні (міжнародні третейські) суди. Діяльність Постійної палати третейського суду. Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів. Арбітражі ad hoc: претензійний трибунал між Іраном і США.

Універсальні міжнародні судові органи. Постійна палата міжнародного правосуддя. Міжнародний суд ООН. Механізм врегулювання спорів в системі СОТ. Міжнародний трибунал з морського права. Регіональні судові органи: Суд ЄС. Економічний суд СНД.

Тема 9. Інститут відповідальності у міжнародному праві

Розрізнення юридичної природи реститутивної й репресивної відповідальності; виключно реститутивний характер міжнародної відповідальності держав (за правомірні й протиправні діяння); міжнародна відповідальність держави за тяжкі протиправні діяння супроводжується кримінальною відповідальністю фізичних осіб, винних у здійсненні від імені держави міжнародних злочинів.

Відповідальність держав за правомірну діяльність (абсолютна відповідальність). Конвенція про міжнародну відповідальність за падіння космічних об'єктів 1972 р. – як джерело кодифікації абсолютної міжнародної відповідальності і процедурних питань її понесення.

Міжнародно-протиправні діяння держав і відповідальність за такі діяння. Кодифікація міжнародної відповідальності держав за протиправні діяння: Статті про відповідальність держав за протиправні діяння від 12.12.2001 р. Види

і форми міжнародної відповідальності. Контрзаходи як засіб змусити державу-порушницю понести відповідальність, вимоги до контрзаходів.

Міжнародна кримінальна відповідальність фізичних осіб. Міжнародні злочини як найтяжчі протиправні діяння держав, урядів чи політичних партій, за які міжнародну відповідальність несе держава, а кримінальну виконавці злочинних діянь: їх відмінність від злочинів міжнародного характеру (конвенційних злочинів).

Джерела міжнародного кримінального права. Нюрнберзький і токійський трибунали, трибунали кінця ХХ століття. Римський статут Міжнародного кримінального суду. Склад злочину геноциду. Склад злочинів проти людяності. Склад військових злочинів. Міжнародно-правове регулювання злочину агресії. Предмет міжнародного кримінального процесу. Інститут екстрадиції в міжнародному кримінальному процесі. Процесуальні норми Статуту міжнародного кримінального суду.

ОРІЄНТОВАНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ДО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Екзаменаційні питання розроблені на основі даної програми мають на меті комплексну перевірку теоретичної і практичної підготовки здобувачів до реалізації дослідження з обраної спеціальності.

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

1. Поняття міжнародного приватного права, його предмет та система.
2. Становлення та розвиток міжнародного приватного права в Україні та в світі.
3. Поняття іноземного елемента та його форми.
4. Система міжнародного приватного права.
5. Методи регулювання відносин в міжнародному приватному праві.
6. Види колізій в міжнародному приватному праві.
7. Колізійна норма – основний інститут міжнародного приватного права.
8. Поняття колізійної прив'язки.
9. Джерела (форми) міжнародного приватного права.
10. Поняття та загальна характеристика джерел міжнародного приватного права.
11. Вибір та застосування іноземного права.
12. Колізійні норми щодо правового статусу фізичних осіб.
13. Колізійні норми щодо правового статусу юридичних осіб.
14. Суб'єкти міжнародного приватного права.
15. Правосуб'єктність фізичних осіб як суб'єктів міжнародного приватного права.

16. Правовий статус фізичних осіб як суб'єктів міжнародного приватного права.
17. Цивільна правоздатність та дієздатність юридичної особи.
18. Юридичні особи як суб'єкти міжнародного приватного права.
19. Держава як суб'єкт міжнародного приватного права.
20. Особистий закон фізичної особи.
21. Особистий закон юридичної особи.
22. Право власності у міжнародному приватному праві.
23. Особливості правового регулювання відносин власності у міжнародному приватному праві.
24. Колізійні питання права власності.
25. Колізійні норми речового права.
26. Виникнення та припинення права власності та інших речових прав.
27. Захист права власності та інших речових прав.
28. Правове регулювання іноземних інвестицій у міжнародному приватному праві.
29. Колізійні норми сімейного права.
30. Міжнародні сімейні правовідносини з іноземним елементом.
31. Загальні положення про шлюбно-сімейні відносини в міжнародному приватному праві.
32. Поняття, укладення та припинення шлюбу в міжнародному приватному праві.
33. Права та обов'язки подружжя в міжнародному приватному праві.
34. Правовідносини між батьками і дітьми.
35. Усиновлення в міжнародному приватному праві.
36. Колізійні норми щодо спадкування в міжнародному приватному праві.
37. Міжнародне законодавство з питань спадкування.
38. Загальна характеристика Закону України «Про міжнародне приватне право».
39. Колізійні норми щодо правочинів, довіреності, позовної давності в міжнародному приватному праві.
40. Форма та зміст правочину в міжнародному приватному праві.
41. Колізійні норми щодо прав інтелектуальної власності в міжнародному приватному праві.
42. Колізійні норми щодо договірних зобов'язань в міжнародному приватному праві.
43. Колізійні норми щодо недоговірних зобов'язань в міжнародному приватному праві.
44. Право, що застосовується до зобов'язань про відшкодування шкоди.

45. Колізійні норми щодо трудових відносин в міжнародному приватному праві.
46. Основні риси трудових правовідносин з іноземним елементом.
47. Правове регулювання праці іноземців в Україні.
48. Правове регулювання праці громадян України за кордоном.
49. Колізійні прив&арос;язки, застосовувані до регламентації трудових відносин з іноземним елементом.
50. Провадження у справах за участю іноземних осіб.
51. Підсудність та виконання іноземних судових доручень.

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

1. Поняття та особливості міжнародного права.
2. Глобальні проблеми сучасності й міжнародне право.
3. Норми та джерела міжнародного права.
4. Джерела міжнародного права.
5. Кодифікація та інкорпорація міжнародного права.
6. Суб'єкти міжнародного права.
7. Види та форми визнання.
8. правонаступництво держав.
9. Відповідальність у міжнародному праві.
10. Матеріальна відповідальність, її поняття та форми.
11. Обставини, що виключають міжнародно-правову відповідальність держав.
12. Право міжнародних договорів.
13. Дія та припинення дії міжнародних договорів.
14. Тлумачення міжнародних договорів.
15. Право міжнародних організацій.
16. Спеціалізовані установи ООН.
17. Регіональні міжнародні організації.
18. Територія у міжнародному праві.
19. Державний кордон, способи та стадії встановлення.
20. Правовий режим державного кордону.
21. Дипломатичне та консульське право.
22. Міжнародне право захисту прав людини та основних свобод.
23. Міжнародні акти про права людини та законодавство України.
- 24.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бігун В. А., Білоусов Є. М., Гайворонський В. М., Жуков І. М., Душман В.П. Міжнародне приватне право: Навч. посібник /

В.М. Гайворонський (ред.), В.П. Жушман (ред.). — К. : Юрінком Інтер, 2005. — 368с.

2. Васильченко В. В. Науково-практичний коментар Закону України “Про міжнародне приватне право”. — К. : Істина, 2007. — 200с.

3. Степанюк А. А. Міжнародне приватне право: підруч.. — Х. : Кроссроуд, 2008. — 696с.

4. Чубарєв В. Л. Міжнародне приватне право: Навч. посіб.. — К. : Атіка, 2006. — 607с.

5. Федоров О. М.. Міжнародне приватне право: Навч. посіб.. — Д., 2008. — 528с.

6. Загальна декларація прав Людини від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс] <http://zakon2.rada.gov.ua> // Міжнародні документи. Організація об’єднаних націй (ООН).

7. Міжнародне право: Навч. посібник / За ред. М. В. Буроменського. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — 336 с.

8. Міжнародне публічне право: підручник у 3 т. [В. Ф. Антипенко, Л.Д. Тимченко, О.В. Беглий, О.А. Радзівілл та ін.]. — К.: НАУ, 2012. — Т.1. — 420 с.

9. Лукашук И. Международное право. Элементарный курс. — М.: Юристъ, 2003. — 216 с.

10. Бігун В. А., Білоусов Є. М., Гайворонський В. М., Жуков І. М., Душман В.П. Міжнародне приватне право: Навч. посібник / В.М. Гайворонський (ред.), В.П. Жушман (ред.). — К. : Юрінком Інтер, 2005. — 368с.

11. Васильченко В. В. Науково-практичний коментар Закону України “Про міжнародне приватне право”. — К. : Істина, 2007. — 200с.

12. Степанюк А. А. Міжнародне приватне право: підруч.. — Х. : Кроссроуд, 2008. — 696с.

13. Чубарєв В. Л. Міжнародне приватне право: Навч. посіб.. — К. : Атіка, 2006. — 607с.

14. Федоров О. М.. Міжнародне приватне право: Навч. посіб.. — Д., 2008. — 528с.

